

500 Ft

Magyar Múza • 2021. június

MAGYAR MÚZSA

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

MEGJELENIK NEGYEDÉVENTE

ÚJ FOLYAM 18. SZÁM • 2021. JÚNIUS

A. TÚRI ZSUZSA • AMBRUS JÓZSEF • BALAJTHY FERENC • KISS IRÉN
BORBÉLY LÁSZLÓ • FÖLDES DY GABRIELLA • ISTENES TIBOR • KÉGL ILDIKÓ
ORÉMUS KÁLMÁN • OROS LÁSZLÓ • SIMEK VALÉRIA • TEFNER ZOLTÁN

ARANYI LÁSZLÓ • BALÁZS F. ATTILA • BÁNKI ÉVA • KÖRÖSI MÁRIA
BENKE LÁSZLÓ • LENGYEL JÁNOS • NÁSZTA KATALIN • POZSGAI GYÖRGYI
TARI ISTVÁN • TARJÁNI IMRE • SZENTE B. LEVENTE • Z. NÉMETH ISTVÁN

Benke László: Séta Kassa belvárosában	1
Balázs F. Attila: Hullámok	6
Földesdy Gabriella: Magyar színdarabok és szerzőik az 1840-es években, a reformkor derekán	7
Oláh Tamás: Ne ártasd magad	13
Simek Valéria: Külön idő; Jelenné ébred	14
Bánki Éva: Szabadság	15
A. Túri Zsuzsa: Emlékszel?	18
Istenes Tibor: Felismert jelen	20
Oros László: Maróthy Jenő, Trianon felvidéki krónikása	21
Tefner Zoltán: Alkalmi vers innen a dombtetőről	24
Ónody Éva: Találkozásaim Nagy Gáspárral Kinga unokám első kézcsókja	25
Kégl Ildikó: Az önkéntes karantén tizenededik napján; A júliusi réten	27
Tarjáni Imre: A nagy zsvajt megkerülve	28
Kovács Sándor: Vigyázatok a topolyákra!	29
W. Ábrahám Erzsébet: Te távol, én messze	33
Harmati Gyula: Csendélet	33
Z. Németh István: Krimi; Beáztatás	34
Pozsgai Györgyi: Merengés a vonuló időben	35
Almássy Katinka: Zenél az erdő; Ars poetica.	40
Lengyel János: Trubadúrok ideje	42
Mártonfi Benke Márta: Egy belső világot megörökítő realista	I–XII
Lakatos Tibor: A cigányzene és a muzsikus- cigányság magyarországi története	47

Köszönetet mondunk

a Magyar Nemzeti Írószövetség Szociális és Erkölcsi Pénzügyi Alap támogatóinak, akik megértették az új szervezet nemes kezdeményezését.

Ez a program – amely fél éve indult – ugyanis a népi és nemzeti irodalmi értékek megőrzését tűzte ki célul: a méltatlanul mellőzött költők, írók segítségét. A múlt és jelen magyar identitású irodalmának egyidejű felvállalása – szociális és erkölcsi téren – egyedülálló abban az értelemben is, hogy a Magyar Nemzeti Írószövetség a Dunakanyarban elkezdte az Írók Otthona megteremtését.

Itt kapnak helyet fontos irodalmi hagyatékok, valamint egy szociális intézmény a rászoruló, idős, beteg, egyedül élő alkotóknak.

Ehhez a tevékenységhez a Magyar Újságírók Közössége elsőként csatlakozott. Döbrentei Kornél kezdeményezésére több magánszemély is kifejezte segítő szándékát.

Eddigi pénzügyi támogatóink:

1. **Döbrentei Kornél** költő – Pomáz
2. **Madár János** költő – Budapest
3. **Mészáros Márta** művészetpártoló – Budapest
4. **Palágyi Mária** író – Budapest
5. **Jobbágy Éva** építész, író – Budapest
6. **Kalász István** költő – Budapest
7. **Vessey Ede** építész, író – Dallas

ISSN 1789-7505

Tóthárpád Ferenc: A parkban	51
Szepesi Zsuzsanna: Agónia?	51
Kiss Irén: A csend forgása	52
Mártonfi Benke Márta: Livia nem szeret aludni... 53	
Ambrus József: Gyúlékony dráma	57
Veráth Mária: Magányos dal	58
Orémus Kálmán: Mindhalálíg	59
Kránitz Laura: Az elmúlás hangulata... ..	60
Arany László: Rejtélyes zsoltár	61
Szentgyörgyi László: Palackposta	62
Dudás Sándor: Benső hallás	64
Kőrösi Mária: Széchenyi hídja	65
Szente B. Levente: Gyöngyhajú vers	67
Balajthy Ferenc: Gyere vissza!	68
Tari István: Gyere vissza!	69
Szentjánosi Csaba: Kaposvár.	71
Borbély László: Búcsú Székely Dezső költőtől.	72
Székely Dezső: Avasi virágpor.	74
Székely András Bertalan: Kenesei Ilona életéről és munkásságáról	75
Szóllósy Tibor: Rövidkék	78
Lengyel János: Beregszászi történetek – Mira	79
Vámos Hang György: dÉVA vÁRA	81
Násza Katalin: Arcod előtt	82
Csontos Márta: „A vers legyen röplap erre a világra”	83
Tóthárpád Ferenc: Korántsem halott, kit eltemet egy polják	86
Oláh Tamás: Elsüllyedt tanú?	88
Folyóiratszámunk szerzői	90

BENKE LÁSZLÓ

SÉTA KASSA BELVÁROSÁBAN

Ne szoruljon össze a szívünk, mikor a Felvidék városainak etnikai képét szemléljük, adatait olvassuk? Az 1910-es történelmi Magyarország népszámlálási adatai nem hamisítottak, akkor minden kényszer nélkül vallhatta magát ki-ki annak, aminek érezte; még senki sem tudta, hogy lesz Trianon!

1910-ben Pozsony 78 000 lakójából 12 000 volt a szlovák és a cseh, a többi magyar, 1991-ben viszont Pozsonyban összesen már 442 197 ember lakott. Közülük mindössze 20 312 vallotta magát magyarnak. Szlováknak pedig 401 848.

1910-ben a Felvidék 15 városában – Pozsonyban, Komáromban, Nyitrán, Érsekújváron, Léván, Losoncon, Jolsván, Rimaszombaton, Késmárkon, Rozsnyón, Kassán, Újváron, Munkácsan, Beregszászon és Nagyszöllősen – 276 000 a lakosok száma. Ebből 38 500-an szlovákok; csehnek nem vallotta magát senki sem.

Amikor az emberek nem tudták, hogy lesz Trianon (1910-ben) a Felvidék lakosságából 880 000 magyarnak, 542 000 szlováknak, 200 000 németnek, 100 000 ruszinnak vallotta magát. Cseh nem volt akkor ezen a tájon egy sem.

A trianoni békeszerződés diktátorai a „béke és az igazság nevében” kijelentették, hogy a határok el fogják választani Magyarországot Csehszlovákiától és Romániától, és ezen országok kötelesek az így meghúzott határok mögé visszavonulni.

Tormay Cécile így jajdult fel *Bujdosó könyvében*: „Közben kiégett az agyvelőm. Már csak a szívem fájt iszonyúan és sajgott benne minden veszendő város, minden kis falu neve. El akarják venni fejünk felett az eget, talpunk alatt a földet. El akarják venni ősmagyar városainkat, amelyeket nem fegyverrel hódítottunk, de ezer év alatt magunk építettünk. El akarják venni... Pozsonyt, az ősi koronázó várost, ahonnan a magyar hűség kiáltása, a »Morimur pro rege nostra« elrepült országok és tengerek felett. Elveszik Kassát, hol a magyar szabadság hőse, Rákóczi sírja van, Munkácsot, a hős Zrínyi Ilona védte ősi Rákóczi birtokot, Munkácsy mester szülővárosát.”

Kassa belvárosa ma is szép: egykori szépsége átszillog a pusztuláson. Pusztuláson? Igen. Pusztulni sokféleképpen lehet. A főter és a főterre vezető utcák páratlanul gazdagok műemlékekben, bár a volt grófi, hercegi, fejedelmi épületek ma rongyos koldusreg – mutattak a hámló falakra a kassaiak, a múlt század kilencvenes éveinek közepén. Azóta nyilván sokat változtak, szépültek az épületek. A magyar népballadában tizenkét Kőműves Kelemenünk egyikük feleségét áldozta fel, hogy magos Déva várát felépítenék. Állítólag aki már benne van a falban, az valamennyire szabad, szabadabb; közelebb visz bennünket a szabadsághoz. De akár valóságosan járom a belvárost, mint így, karantén idején, akár képzeletben, Kassán csak Kassára nézhetek, régi és felújított épületekre, elszuhogó századok emlékeire.

Kassai barátom legyint:

– Nincs benne köszönet. Az volt az első, hogy eltüntették a megmaradt magyar nyelvű táblákat. Bár ne renoválnának semmit! Elfogynak lassan az emlékeink is. Velünk együtt.

Jóska túloz, gondolom, túl sötéten lát. De Jóskát igazolja Feri is, a műszaki tudományok kandidátusa, aki jártunkban-keltünkben csapódik hozzánk.

– Várjatok, mindjárt mutatok valamit! – S maga után vonszol a Ferencesek templomába, amely eredetileg gótikus stílusban épült. Már egy 1406-os pápai levél is említi. Feri azt akarja, hogy a saját szememmel lássam: a felújítás felfordulásában itt is, ott is egy-egy betonból készült szent szobra szárad. Ezeket szánják a régiek helyébe.

Szlovákra cserélik a latin nyelvű feliratokat is.

Apám képe merül föl előttem a Dunántúlról, a kis Újvárfalváról. Szent László! Apám éneke mindenki hangját túlszárnyalva száll az öregasszonyok feje felett. Űlnék a padokban, iskolánk padjaiban, s énekelnek. „László királynak kemény lovasságát / ó, ha csak azt látnám!” Hó, milyen büszke voltam erre a László királyra! Mert templom is volt az én falum iskolája, csak a padokat kellett megforgatni minden szombaton. Iskola és templom, ugyanaz a megtartó erő. „László királynak kemény lovasságát...” ezt a régi érzést mindhalálig viszem. De most eltüntetik innen Kassáról Szent Lászlót. Az iskolák után a templomokból is.

Vannak még magyar emlékek. Rákóczi hamvai is itt nyugszanak.

Rákóczi. „Hazánk szentje, szabadság vezére, / Sötét éjben fénylő csillagunk...” A fejedelem hamvait Ferenc József engedelmeivel hozták haza. Haza... Ma is itt pihen, Szlovákiában, Tompa szavaival „e sors alázta honban”. Emléktáblák is akadnak itt-ott. Amelyiket megtaláljuk, felírom a füzetembe: Tinódi Lantos Sebestyén, Batsányi János, Kazinczy Ferenc, Henszlmann Imre, Márai Sándor, Komját Aladár.

Több táblát nem találtunk.

Milyen büszkén írta *A franciaországi változásokra* című nyolcsoros verse alá a Tapolcán született Batsányi János: Kassán 1789.

Ő volt e hazában – nemcsak Kassán! – az első jakobinus költő, aki így szólt Közép-Európához. „Nemzetek, országok! kik rút kelepcebén / Nyögtök a rabságnak kínos kötelében, / S gyászos koporsóba döntő vas-igátok / Nyakatokról eddig le nem rázhatatok...”

– Batsányi a forradalmi magyar költészet őse – írta róla Fábry Zoltán, s valóban, micsoda erő van ezekben a sorokban!

Kassán, 1789-ben!

Vagy Budapesten 1956-ban. Vagy Temesváron, Szabadkán vagy Munkácson kire, mire vesse tekintetét a magyar? Párizsra, Londonra, Washingtonra? Moszkvára? Pekingre? Nézzünk hős múltunkra. Ki ismeri Marschalkó Lajos *Új bibliát* című versét itthon vagy a tengeren túl?

„Össze kell törni mind a kőtablákat, / át kell írni az öreg bibliát, / különbet írt, mint Máté, az apostol, / vérével annyi sok magyar diák. / Az új Heródes hiába parancsolt, / hiába küldött gyilkos sereget, / égő báránként nem akartak halni / e csillaglelkű magyar gyerekek... / Pilátus Nyugat, ki kezét mossa, / a farizeus Nyugat rádiója beszélt, / s ezer gyerek szállt temetőbe, / Szabadság Ura, ki csak érted élt. / Szabadságot üvöltött a börze, / s míg kavargott a véres, vad tusa, / de szabadságért egyedül veszett el / Magyarország, a népek Krisztusa...”

Kassán és Pozsonyban, Szepsiben és Sepsiszentgyörgyön, Berecken és Tapolcán, vagy akár Budapesten, sokan még összekulcsolt kezünkre támasztjuk homlokunkat. Tűnődünk, ki otthonos magányában, depressziós atomizáltságában, ki Isten vonzó vagy taszító társaságában, mint történetesen most mi a több mint hatszáz éves kassai Szent Erzsébet dombán. S talán azt reméljük, hogy magától is eljön szívünkbe-fejünkbe s a formátlan világba a rendező ige? Hiszen mi – magyarok, románok, szlovákok, csehek, lengyelek! – mióta csak élünk és vagyunk, szakadásig dolgoztunk a mindennapi kenyérért, szabadságot remélve.

Belvárosi sétáink előestéjén a Kassai Magyarok Baráti Társaságában Urbán Károly hozta a hírt, hogy elindítják a *Látó* című lapot. Örültem neki. De vajon mit látnak itt – milyen jövőt látunk – Batsányi óta? „Vidulj gyászos elme! megújul a világ, / S előbb, mint e század végső pontjára hág.”

Kassai magyar barátainknak ugyanolyan szent az ember, a polgár, a jog, a törvény, a haza, amilyen Batsányinak volt. És ugyanolyan üresen kong és süketen zúg fülükbe az állami parancsszóval rájuk rótt engedelmesség. Balassa Zoliék, Szanyi Jóskaék, Magyar Feriék ugyanarra a belső parancsra hallgatnak, amire a költő hallgatott, azt írván, hogy: „Álljon fel az erkölcs imádandó széki! / Nemzetek országok, hódoljanak néki! / Uralkodjék köztünk ész, érdem, igazság, / Törvény s egyenlőség, s te, áldott szabadság!”

Batsányi áldozatul dobta oda magát. Így vált belőle példa. Mennyi áldozatra lesz még szükség Európának ezen a felén, hogy végre ne legyünk süketek és vakok, s meghalljuk, meglássuk egymást?

A magyar, német, cseh, szlovák közös építés hatalmas példája a kassai Szent Erzsébet székesegyház. Nem azért áll itt évszázadok óta, hogy ma is csak IV. Bélát, Nagy Lajost, Zsigmondot, Mátyás királyt dicsérjék érte. Ez a bámulatos templom eleitől fogva ismeretlen építők dicséretét zengi. A királyok nevét ismerjük, de mit tudunk anissai Kompholz mesterről, a prágai Václav mesterről, mit István mesterről és azokról, akiknek a nevét nem írták le sehol, az igazi alkotókról, akiknek összetartása, türelme, munkája és ereje nélkül nem épülhetett volna fel a gótika e remeke. Mennyit adtak életükből névtelen mesterek, mire az egész remekmű így összeállt: csúcsívei, oszlopai, szobrai, festett ablakai s a több mint ötszáz éves főoltár 48 táblaképe, Krisztus kínszenvedéseinek jeleneteivel.

Mi épülhetett volna itt összefogással, névtelenek áldott keze munkájával, ha csak építkezni kellett volna, de védekezni nem! De háborúzni nem!

Kiket dicsérjünk ma is? Királyokat? Főúri alattvalóikat? Országvesztő „vadászó, nemtelen, úri, bitorló” társaságot? (Ady) Kinek melyik aktuális éppen? Dicsérjük a „művelt Nyugatot”? Köszönjük meg nekik, hogy amit törökök, németek, oroszok nem tudtak rajtunk elvégezni karddal, ágyúval, bombázásokkal, azt ők a nagy Trianon palota Háború és Béke szalonjában, szivarfüstben néhány tollvonással elintézték. S mi lesz még itt?

Bethlen Gábor, Erdély fejedelme a kassai dómban tartotta Európára szóló esküvőjét. Az egyesítendő ország érdekében feleségül vette Brandenburgi Katalint, a német választófejedelmek egyikének húgát. Már ő is nyugati segítségről álmodott...

Móricz Zsigmond megírta a Tündérkertben, a Trianonban kapott sebek frissen-égő fájdalmában, hogyan gondolkodott szerinte Bethlen Gábor az ország sorsáról. „Jaj Erdélynek, ha mint pusztában maradt kéve, a varjak és seregélyek serege lepi meg, s nem lesz őrizője és oltalmazója... Még Mátyás király is elvesztette birodalmát: mihelyt meghalt, vége lett, mert nem volt egy test, egy lélek, nem volt egyetlen corpus, amelynek minden tagja kívánja az egész test továbbélését: szétugró, egymást gyűlölő népeket egyesített vasvesszője alatt, s amint kihalt a vezérlő gondolat, az agy: rögtön megszűnt az ágyúkkal kierőszakolt törvény... A magyarságnak ura és fejedelme azon dolgozzék, hogy a magyar népet idebent erősítse, kifelé való hódításra ha gondol, megőrli vele a belső erőt.”

Olyan időkben épült a kassai katedrális, mikor a magyar bárók jobban féltették birtokukat a saját jobbágyaiktól, mint a külső veszedelemtől.

Ez lett az ország veszte.

Mennyi könny és vér, mennyi imádság és káromkodás épülhetett a falakba! Mennyi fohászkozó lélek bukkantott térdre Isten hajlékának e hideg kövein, hajtotta le és emelte föl a fejét oly sok viszály során, békességes időkre áhítozva!

Eltűntetik a táblákat? Botrány? Az. Táblabotrány. Mert az igazi botrány: a halál. Eltűnni, eltűntetve lenni. Nem emlékezni! Felejteni és elfelejtve lenni!

Ne legyen a magyaroknak táblájuk sem? Ne jusson eszükbe az élőknek itt-ott megállni, reménykedni sem? Mert – ez itt Szlovákia!

„Látjátok, feleim, szemekkel, mik vagyunk: / Por és hamu vagyunk.” Márai Sándor emléktáblája előtt állunk.

A több mint kétszáz éve épült Fekete Sas épülete történelmi átjáró ház. Ki mindenki járt ebben a barokk, copf, klasszicista elemeket vegyítő házban! S milyen kísértetiesen ugrik elő a falból Kazinczy szoborportréja! Ez még megvan, még hirdeti. „Jót s jól! Ebben áll a nagy titok...”

A Petőfi tér Fa tér lett.

Tompának emléktáblája Kassán?... Sehol. Itt, ebben az épületben állították véstörvényészék elé „a mély borongás és csöndes elmélkedés” költőjét, akit Szász Károly illetett e szavakkal annak idején.

Mitől félhettek Tompa ostoba bírái? Példát akartak statuálni a megtorlás taláros szolgálai A gólyához költőjén? Hogyan férhetett volna a győztesek fejébe, hogy mit akaratott Tompa ilyen sorokkal:

„Csak vissza, vissza! nincs itt kikelet, / Az élet fagyva van, s megdermedett.”

Megint a dóm előtt megyünk el.

Meg-megakad a szemem egy-egy kassai lányon. Ha ezek a „szlovák” lányok ilyen szépek, akkor az eperjesi, a késmárki és a lőcsei lányok egyenesen gyönyörűek! Látásukért Petőfi gyorsszékérrel utazott ide, sőt Szepes tündérvölgyébe is elment. Látni akarta a Tábor-hegyről Eperjest, hol „hajdan Caraffa ágyúí ordították a mártírvárosra: rettegj!” Roppant bérc tetejéről nézte a látóhatár végén „azt a kis vakondtúrást, amit Tátrának neveznek” – írta úti jegyzeteiben. Megnézte Sáros romjait, Rákóczi egykori fészket, magába szívta „a dicső lovagkor levegőjét”, s mentül jobban közeledett a Kárpátokhoz, annál nagyobb szolgásgát tapasztalt. Az elnyomott szlovák népnek igazán volt oka megtapasztalni az alacsonyabb rendűséget, nemegyszer a csehektől is.

„Oh Felföld! – sóhajtott a költő – csak azért emelkednek bérceid a felhőig, hogy annál inkább szembe tűnjék lakóid görnyedezése?” S hogyan nézett Petőfi a lőcsei lányokra? „Amelyik leány nekem tetszeni akar, magyar legyen az testestül-lelkestül, különben a zsebkendőjét sem emelem föl a földről, ha leesik; de az igaz magyar lányért...oh, azért mindent megtennék, amit csak hősi elszántság tehet... még meg is házasodnám.”

Minden új nemzedék folytatja, ugyanakkor előről is kezdi a történelmet. A nép örök gyermek, s ez a legnagyobb és legszebb dicséret, amit el lehet mondani róla. Játékos gyermek. Pontosan tudja, hogy „csak az boldog, ki játszhat” (József Attila).

A jó gyerek békésen épít; rossz gyerek pedig akkor sincs, ha felnőtteket utánozva háborúsdit játszik. Láttam magyarul beszélő fekete, románul beszélő szőke, kék szemű és lengyelül beszélő gyerekeket közösen játszani.

Tanulhatunk tőlük.

Nem kötelességünk-e megérteni egymást? Dadogónak a dadogót, kik azt sem tudják elmondani, miért dadognak. Nem kötelességünk-e megérteni a riadt vadállatot, a néma növényt, a csöndes fát, a suhogót, a szennyezett folyó tekintetét, s a tiszta szót, és a félreérthetőt, nem kötelességünk-e megérteni a hallgatást is?

Megyek horgászni a Hernádra. Mintha a Duna, a Maros vagy az Olt partján üldögnék. Nézem a vizet. A néma növény és a riadt állat meg az ember viszonya könnyebb, mint az embernyi emberé. A Halálról suhog a félig-meddig vízben, félig-meddig parton álldogáló nádas.

Hal, halál, hallgat.

Mielőtt a Hernád kiapad, ugyanazzal a szomorú bölcsességgel néz szlovákra és magyarra. Nem érti, miért nem értik. Ő évszázadok óta ugyanolyan jól érti a szlovákot, a román, a szerbet, mint a magyart.

Évszázadok óta folydogál ez itt, amott az Olt. Feloldódnak a Dunában, a tengerben, az óceánban. Mind megfér benne a Szamos, a Tisza, a Szajna, a Temze, az Amazonas vizével együtt.

Háborognak? Döngetik a partokat, páráként eltűnődnek. Felhőkké alakulnak, együtt sírnak és nevetnek, esőként leesnek. Megöntözik a földet. Mossák a talaj sóit növénynek, állatnak, embernek.

S ha gyilkos dühvel megölik egymást az emberek? Akkor majd örök békességben tesszük dolgunkat a föld alatt.

BALÁZS F. ATTILA

HULLÁMOK

Szókratész szöszmötöl
a beáradó fényben
szelídebben mint apám egykoron
szemem úgy bontja a rétegeket
mint káposzta leveleit a kéz
mintha minden ugyanolyan volna
semmi változás
de fogy
miközben állandó
fogy
fogy
fogy
az elhunyt szülők szótlanak
ördögi kör
időszeletek
semmi sincs rejtve
látszólagos tűzszünet
otthon
jelentés nélkül
meleg nélkül
szavak ütközése
vagy egymásba simulása
nélkül
minden út
elvisz
és visszakanyarodik
egymást gerjesztik a hullámok
folt árnyék
egy pont
két pont
és közöttük semmi
öntelten
vigyorogva
középsőujját feltartva
nem moccanok
Szókratész elbóbiskolt
a fújtató pedáljára lépek
miközben Bach
az orgona regisztereit babrálja
aztán fülsüketítőn megszólal
a csend

FÖLDES DY GABRIELLA

MAGYAR SZÍNDARABOK ÉS SZERZŐIK AZ 1840-ES ÉVEKBEN, A REFORMKOR DEREKÁN

A magyar dráma- és színháztörténet számos fejezetből áll. A 16. századtól kezdve sokféle formával találkozunk, amikor a megírt színdarab (dráma, vígjáték, tragédia, zenés színpadi mű, népies farce, iskoladráma, tündérmese, stb.) iskolákban, vagy fogadók szállójában, vándorszíntársulatok alkalmi és kőépületben tartott előadásai alkotnak hol nagyobb, hol kisebb fejezetet. A fordulópont az 1790-ben megalakult Kelemen László féle színtársulat, amelytől számítjuk az egységes magyar színháztörténet szervezett, előbb vándorszíntársulati formában, később kőszínházban történt működését.

A törekvések a kőszínházak megépülése felé haladtak, a kitűzött cél a fővárosban és minden nagyobb városban létrejövő kőszínház saját társulattal való működtetése volt. Az 1830-as években csekély számú kőszínházunk volt (Balatonfüred, Miskolc, Kolozsvár), ám megépült a főváros (Pest-Buda) első, magyar nyelven játszó kőszínháza a Hatvani kapunál, s megnyitották a közönségnek 1837. aug. 22-én. Mivel a város többségét alkotó németeknek már 1812 óta volt saját színházuk a mai Vörösmarty téren [akkor Gizella tér a neve], ez a hatalmas épület több mint 3000 férőhelyes színház volt. A közadakozásból a Grassalkovich-féle telken felépülő színház a Pesti Magyar nevet kapta, így különböztette meg magát a némettől. Aztán három év múlva megkapta az intézmény a Nemzeti Színház elnevezést. Igazgatói állandó pénzhiánnyal, helyhiánnyal küzdöttek, két tagozattal rendelkeztek, az operaival és a prózaival, közülük mindig az operainak adtak előnyt, oda ment a szubvenció nagyobb része, mivel az énekesek, a díszletek sokba kerültek. Viszont az opera műfaj volt látogatottabb, kedveltebb a prózainál. A prózai tagozat főként kortárs külföldi színműveket játszott rögtönzött magyar fordításban, klasszikus világirodalmi alig volt hazai fordításban. Kevés volt az eredeti magyar nyelvű prózai mű (tragédia, vígjáték, egyéb), ezt meg kellett teremtenie a mindenkori igazgatónak.

A korabeli rendszer úgy működött, hogy bárki bevihette megírt színdarabját a színházba, ahol a bíráló bizottság (igazgató, dramaturg, titkár) elbírálta a művet, szerencsés

esetben műsorra tűzte, vagy elutasította. Ez utóbbi esetben – ha nem volt megfelelő a mű, nem tetszett a bírálóknak –, nem közölték a szerzővel az elutasítást, hanem darabját elfektették az iratok között, a fiókban őrizték, esetleg elkallódott. A másik lehetőség az akadémia drámai pályázatának lehetősége volt. 1832-ben felállt a Széchenyi által alapított tudományos akadémia néhány tagozata, és létrehozta több pályázati rendszert, amelyet évente meghirdettek. Az ide beküldött színműveket egy háromtagú bizottság bírálta el, s hirdetett eredményt, de kizárólag a nyertes, illetve a megdicsért, nyomtatásra javasolt műveket hozta nyilvánosságra, a többit titkosan őrizte (a másik drámai pályázati lehetőség volt az un. Karátsonyi-díj, amelyet kétfévente adtak ki, ezt magán-személy pénzéből hozták létre).

Az új színház megnyitása óta ezer sebből vérzett. Működtetési problémái a fenntartási költségek szűkösségéből adódtak, igazgatói egy-két évente váltották egymást, az operatagozat énekesnő hiányban, a prózai tragikai hiányban szenvedett, igazságtalan volt a gázsik elosztása, nem voltak öltözők, díszlet- és jelmezzraktárak, és mindezt fokozták a prózai műsorválasztás problémái. Még a külföldi klasszikus drámairodalom is alig-alig volt magyarra fordítva, a magyar drámák kis számban fordultak elő, többnyire Kisfaludy Károly színműveit vették elő, népszerű volt Gaál József A peleskei nótáriusa (Gvadányiból átírva), valamint a kor legnagyobb magyar írójának, Vörösmarty Mihálynak játszották korai színdarabjait (Az áldozat, Árpád ébredése, A fátyol titkai, a Csongort még nem!). Balog István Ludas Matyi figuráját írta át színpadra Fazekas után. Kuthy Lajos a kor sikeres írójának számított, de színdarabjai (Ariadné, Fehér és fekete) kudarcot vallottak. Szigligeti Ede, a színház mindenese, már írja színműveit, ezeket be is mutatják (Pókaiak, Aba, Romilda), de még nem látszik, hogy hosszú távon ő lesz a legtermékenyebb és legsikeresebb drámaíró.

Mindez kevés reménnyel kecsegtetett, és aggasztó volt. Létre kellett hozni egy fiatal, új írógárdát, akik rendszeresen ellátják a színházat friss drámai művekkel. Az ilyesmi parancsszóra nem szokott létrejönni, jó esetben lépésről lépésre javul a helyzet, ha a társadalmi környezet is kedvez a drámai művek létrejöttének, ha igény és jó fogadtatás mutatkozik a közönség részéről.

Az 1840-től kezdődő évtized lesz az első felfutó drámai korszak, amikor jelentős művek születnek, jelentős írók mutatkoznak, műfajok keletkeznek kifejezetten a színpad számára. Az évtized sikereit és konjunktúráját a szabadságharc bukása töri meg, amikor Haynau rémuralma nemcsak Aradra terjed ki a kivégzésekkel, de Pesten a színházat sem engedi működtetni jogos tulajdonosai által. Ezt a néhány évet érdemes tüzetesen átvizsgálni az új drámai művek szempontjából, mert utólag jól látszik az a sokszor előforduló irodalmi jelenség, hogy a sikerek legtöbbször pillanatnyiak, és hamar kihullanak a rostán, rövid idő múlva már senki sem emlékezik rájuk. Az igazi érték viszont nem mutatkozik a felszínen, lappang, vagy készülődik egy asztalfiókban, esetleg egy új kor fogja megérlelni.

Katona József Bánk bánja az 1833-as kassai és az 1834-es kolozsvári bemutatója után 1839-ben jut el a Pesti Magyar Színház színpadára, Egressy Gábor jutalomjátékul választja. Nem övezte érdeklődés, sőt még a páholyában ülő Széchenyi István is esztelenségnek nevezi naplójában, sőt rossz, veszedelmes tendenciát emleget a drámával kapcsolatban. A Bánk bán ideje hamarosan eljön. Vörösmarty hiába ajánlja Csongorját

bemutatásra, nem tartják színpadképesnek. Egészen 1879-ig kell várnia. Róluk azért mégiscsak tud legalább egy szűk kör, Vörösmartyt inkább versei miatt becsülik és tartják a kor legnagyobb költőjének. De ekkor éli fiatal éveit egy alsó-sztrégovai földbirtokos, aki kedvtelésből ír drámákat, színházhoz nem nyújtja be őket, pályázatokon nem nyer díjat, neve irodalmi körökben nem ismert. Amikor megírja főművét és nyomtatásban is megjelenik, sokan nem tudják, kiről van szó. Hiszen Madách Imre politikus, nógrádi képviselő, hogyhogy drámai költeményt ír, amelyet Arany kiválónak talált.

A Nemzeti Színház 1840–1843 közötti törekvései

1840 májusában a pozsonyi országgyűlés kimondta, hogy a Pesti Magyar Színház, mint nemzeti tulajdon, országos pártolás alá vétetik. Ez év augusztus 8-án először jelenik meg a színlapon a Nemzeti Színház elnevezés. Az ügylet lebonyolítása nehézségekbe ütközött, a kormányzó választmány nem tudta a problémákat megoldani, folyamatos deficit sújtotta az intézményt, létbizonytalanság uralkodott a színészek között, opera- és prózai tagozat között állandósult a konfliktus. Az 1840-es év két kiemelkedő magyar bemutatója *Szigligeti Rózsa* című történeti vígjátéka, és Teleki László *Kegyence*. Mindkét mű kiemelkedő fontosságú, a Rózsa amellet, hogy igényes módon neveltet, még Arany János előtt évekkel behozza a köztudatba Toldi Miklós legendás alakját. A *Kegyenc* az ókori Rómában játszódik, főhőse, Petronius Maximus pedig a shakespeare-i tragédiák magaslatait ostromolja, amikor a rajta esett sérelmet irtózatoss bosszúhadjáratral torolja meg. Bosszúja mindenkit pusztulásba visz maga körül. Teleki tragédiája máig értetlenül mellőzött darabja maradt drámairodalmunknak.

Az igazgatók évente váltják egymást: Nyáry Pál után Simontsits János, majd Ráday Gedeon következik. A színház műsora a kortárs olasz–francia operák (Bellini, Rossini, Donizetti, Auber, Meyerbeer, Halévy), és a német–francia drámaírók (Raupach, Nestroy, Kotzebue, Scribe, Picard, Dumas, Hugo, Pyat, Dumanoir) magyar fordítású műveinek játsszásából állt. Elvértve előfordul egy-egy régebbi magyar mű (Katona: Luca széke, Kisfaludy Sándor: A Dárday ház, Kisfaludy Károly: János kulacsa, A hűség próbája, Jósika Miklós: A fekete lovag), de ezek nem jelentenek megoldást a kínzó műsorproblémákra.

1842-ben már alig volt magyar nyelvű drámai bemutató (Tóth Lőrinc: *Két László*, Szigligeti: *A nagyidai cigányok*). A választmány pályázatot hirdet az igazgatás bérbeadására. A pályázat nyertese Bartay Endre, aki két évig lesz bérlő-igazgató, megtelnek a széksorok, és ő hirdeti meg a népszínmű pályázatot, amely nem várt eredményt hoz. Ekkor indul útjára Szigligeti Szökött katonájának s vele a népszínmű műfajának felvirágzása. Ez az évtized viszi sikerre Szigligeti további népszínműveit is, a *Két pisztolyt*, *A rab*, *a Zsidó*, *az Egy szekrény rejtelmek*, *a Párba mint istenítélet*, *A csikós* című műveket. Ő tekinthető a leginkább színházi embernek, aki ismerte a közönség elvárásait, tudatosan építette fel a cselekményt. Kellett a bűnügy, a melodramai befejezés, az énekelt népdal, a főhős titkos származása, amire a végén derül fény, végül a nevelő jelleg.

Szigligetinek hamar akad utánzója, a műfaj népszerűvé válik (Haray Viktor: *Szökött színész és katona*, Kovács Pál: *Az obsitos*, Jókai Mór: *Két gyám*, Szigeti József: *Jegygyűrű*, Vahot Imre: *Kézműves*). Ez a pár év tekinthető a népszínmű hőskorának, mivel az 1850/60-as években mind tartalmi téren, mind politikai mondanivalójában új irányt vesz a műfaj, majd a 80-as évektől kiüresedik és elhal.

A népszínmű sikeres elindítása után Bartay is belebukik az adósságba, ismét Ráday veszi át a színházat, hogy 1847-ben Bajza Józsefnek adja át, aki ekkor másodszor próbálkozik igazgatással.

Az 1843-as év egy másik színműírói vonulatot is elindít. Nagy Ignác *Tisztújítás* című vígjátéka, amelyet az akadémia győztesnek hoz ki, és a Nemzeti bemutat, iskolát csinál. A választási korteskedés, a leitatás, a választók megvesztegetése szinte színpadi lavinát indít el, Kovács Pál Nemesek hadnagya és Eötvös József *Éljen az egyenlőség!* című színdarabjai is ehhez a vonulathoz tartoznak, bár utóbbiak sikere meg sem közelítette Nagy Ignác művének közel másfél évszázadra nyúló színpadon maradását.

Vahot Imre két színművet is ír e témában, a Még egy tisztújítás belesimul a választási visszaélések ekkor felkapott témakörébe, viszont az *Országgyűlési szállás* című vígjátéka a reformkori spontán asszimilálódási törekvések ekkor kedvelt témáját hozza színre, amelyben eltűnik a rangkülönbség nemes és polgár között, valamint a német származású nagybácsi a magyaros életvitelt és a magyar erőnyeket kezdi dicsérni, mindez egy szerelmi házasságba torkollik.

Az 1843-as év törekvései csekélyeknek mutatkoznak, mégis biztatóak. A magyar drámának van jövője, több úton is lehet haladni a kibontakozás felé. Talán a véletlen egybeesése, hogy a húszéves Madách éppen ekkor, 1842/43-ban ír gyors egymásutánban négy színdarabot: egy mitológiai (*Férfi és nő*), két magyar történeti tárgyút (*Csák végnapjai*, *Mária királynő*), és egy társadalmi drámát (*Csak tréfa*). Semmilyen kapcsolata nincs a Nemzeti Színházzal, és nem tudjuk, hogy korai drámái közül bármelyik benyújtása esetén hogyan fogadták volna a bírálók, a színészek, a közönség.

Az 1844–46 közötti időszak sikeres bemutatói

Az 1844-es év szenzációja a Hunyadi-téma előretörése a műsorban. Január 27-én kerül műsorra Erkel Ferenc második operája, a Hunyadi László. A téma benne van a levegőben. Erkel librettóját Egressy Béni írja Tóth Lőrinc 1842-ben bemutatott *Két László* című drámája alapján. Első nemzeti operánk fergeteges sikert arat, Szilágyi Erzsébet szerepében a külföldről hazatért Schodelné aratja le a babérokat. Az opera ettől kezdve állandó repertoárdarabját képezi a színháznak, és slágerrá vált kórusdala (Meghalt a cselszövő) a Habsburg elnyomás elleni, forradalomba torkolló lázadás egyik manifesztumává válik.

Ez év júniusában kerül bemutatásra Vörösmarty Mihály *Czillei és a Hunyadiak* című tragikus műve, amely egy trilógia első darabja ként íródik, de további részei nem készülnek el. Szerzője ismerte Tóth Lőrinc *Hunyadi Lászlóját* és *Ronow Ágnes* című eddigi színdarabjait, kritikájában felsorolta e művek szerkezeti és karakterhibáit. A Czillei életképeesebb dráma Tóth Lőrinc két előzményénél, de mégsem ér fel a legjobbakhoz hosszú távon. A Hunyadi-témában további színművek is bemutatásra kerülnek ebben az évtizedben, így Hugó Károly: *Egy magyar király* (1846), Szigligeti Ede: *Mátyás fia* (1847) című darabjai.

Még több pozitív eseménnyel kecsegtet az 1845-ös év. Ebben az évben tűzik műsorra 1839 után először Katona *Bánk bánját*, és az évtized végéig 17 alkalommal

került előadásra, címszerepben váltott szereposztással (Lendvay Márton-Egressy Gábor; Laborfalvi Róza-Szathmáryné).

1844 őszén indul, de 1845-48-ra teljesedik ki két fiatal drámaíró tehetségnek pályafutása. Mindketten a társadalmi dráma előhírnökei, kiváló drámákat írnak, ám pályafutásuk rövidre szabott. Obernyik Károly drámapályázaton I. díjat nyert művét (*Főúr és pór*) a cenzúra miatt nem mutathatják be, de sorra kerülnek azok a művei, amelyekben társadalmi igazságtalanságok, jogi anomáliák kapnak helyet (*Örökség, Elsőszülött, Egy magyar kivándorlott...*) és friss hangot megütő vígjátékai (*Nőtlen férj, Egy kis kaland, Fiatal nagynéne*). Legjobb drámáját, a Brankovics Györgyöt majd halála után (1856) hozzák színre.

Czakó Zsigmond szerepe még fontosabb ezekben az években. Összesen négy évnyi idő adatott számára, amelyben műveit a Nemzeti színpadra vitte. Czakó első színdarabja, a *Kalmár és tengerész* (1844) annyira újszerű a magyar színpadon, hogy szerzőjét zseniként ünneplik. Polgári hősei közel állnak a közönség soraiban ülők életéhez, mindennapjaihoz. A fordulatos történetben a tisztesség győz az alattomos gazemberség felett. Következő drámája, a *Végrendelet* (1845) romantikus, lélektani fordulatokkal teli darab, ünnepi eseménnyé teszi a színházi előadást, új közönséget teremt. A polgári tisztesség itt is győz a haszonleső, pénzért mindenre hajlandó előkelő származáson. A siker főként a darab csúcspontján megszólaló zongorajátéknak köszönhető, amely egy részlet a *Hunyadi László* című Erkel-operából. Czakó további drámái kevésbé voltak sikeresek, pedig mindegyik remekmű a maga nemében (*Leona, Könnyelműek, János lovag, Első László és kora*), mégsem nyerték el a közönség tetszését, ám az első két műve még évtizedekig volt műsoron országszerte.

A magyar drámairodalom egyik fő vonulatának tekinthető a magyar történelem bizonyos korszakainak drámában való megjelenítése, a történelmi személyek szerepeltetése e művekben, illetve a téma kezelése és hátsó szándékai. E témában Katona Bánkja a legkiválóbb alkotás, amely képes egy 13. századi eseményt megidézni hitelesen úgy, hogy a megírás idejéről is adekvát módon tud szólni. A számos régmúlt eseményt megidéző történelmi dráma messze elmarad Katona művétől, köztük csak néhány képes a szerző jelenkorára rámutatni valamely elemében. Már volt szó a Hunyadi-témáról, amely sokakat megihletett, de igazi prózai remekművet nem tudott senki kihozni a témából. Vannak többször felbukkanó történelmi személyek vagy események (Petőfi: *Tigris és hiéna*, és Szigligeti *Trónkereső* című drámája Boricsról, vagy a mohácsi csata II. Lajos királyáról legalább négy dráma született a 19-20. században). Az 1840-es években ilyen többször feldolgozott téma volt a 14. század elején élt Zách család sorsa. Szigligeti Zách unokái és Vahot Imre Zách-nemzetség szinte egyidőben került színpadra (1846), viszont számos író megírta a Zách-témát, de nem kerültek bemutatásra (Kisfaludy Károly, Fogarasi Nagy Pál, Bajza Jenő, Tóth Kálmán, Abonyi Árpád, Kuthy Lajos). A művek többnyire érdektelenek, messze állnak a valóságtól, inkább Klára elcsábítása és I. Károly irtóztatós bosszúja miatt volt vonzó téma, nem példázatként.

Madách és a korabeli szerzők

Az 1840-es évek a magyar drámairodalma a mindennapok problémáit, valamint a társadalmi különbségek kirívó igazságtalanságait is egyre inkább bemutatja. A gazdag-sze-

gény, nemes-pór, arisztokrata-kisnemes, előjoggal bírójogtalan ellentétjei hol finom, hol direkt formában jelennek meg a színdarabokban. Obernyik és Czakó drámái jól mutatják az efféle ellentétek anomáliáit. Rajtuk kívül Vahot Imre, Eötvös József, Nagy Ignác, Dobsa Lajos próbál e kihívásnak megfelelni. Madách sem őket, sem műveiket nem ismeri. Mégis, 1843-ban *Csak tréfa!* címmel egy fiatal költő karrierben és párkapcsolatokban is kudarcot valló tragikus helyzetét írja meg drámai formában. Főhőse igen hasonlít a húszéves szerző akkori elkeseredésére, a vármegye jogi ügyeit akkor intéző jogász kiábrándul a bürokratikus rendszer útvesztőiből, a csalásokból, árulásokból, pénzéségből. A színmű a főhős öngyilkosságával végződik, amelybe ellenségei kergetik bele. Ehhez hasonló színdarab éppen nincs a színház repertoárján. Az életérzés talán Obernyik Károly legpresszimistább művéhez (*Főúr és pór*) teszi hasonlatossá.

Ismét találunk egy Madáchhoz köthető szálát. Madách szerepelteti Zách Feliciánt a *Csák végnapjai* című drámájában, ő a főhős ellenlábas, aki azonnal I. Károlyhoz pártol, csatlósa lesz, míg Csák I. Károly ellen visel hadat, mert Árpád-házi utódot szeretne uralkodóként látni. Madách a kontrasztot végig viszi a drámában, Zách egész nemzetisége esik áldozatul Károly bosszújának, míg Csák az általa imádott Erzsébet hercegnő mellett hal meg.

A történelmi drámák ismétlődő szereplői közé tartozik Nagy Lajos király leánya, Mária királynő. Bár 13 év leforgása alatt öt dráma is keletkezett a témában, a 40-es években mindössze Czakó Zsigmond *János lovag* című darabja került színpadra (1848 március) kevés sikerrel. Madách *Mária királynő* című drámája, amelynek ez a változata elveszett, csak az 1855-ben átírt változat maradt fenn (az 1850-es években Vahot Imre és Hegedüs Lajos művei a színpadig is eljutottak). A feldolgozásokat a Nagy Lajos király halála utáni interregnum bizonytalan helyzete köti össze, ismét adódott egy lehetőség, amikor egy megfelelő embert kellett volna találni a magyar trónra. Az eseményekből itt is a jogos utód (Mária) kerül ki vesztesen, de nem ő, hanem az idegen Zsigmond uralkodik helyette. A téma sűrű előfordulása rövid másfél évtized alatt (négy szerző, öt mű) azt feltételezi, hogy ebben a témában is az idegen elnyomástól való megszabadulás szükségességét hirdetik a szerzők, talán tudat alatt. Íróik egymástól függetlenül találnak rá a magyar történelmi párhuzamokra. Madách nem beszél senkivel arról, min dolgozik, kiről ír drámát. Ha ki is hagy éveket (1844 és 1854 között alig ír valamit, kivéve a börtönben felvázolt *Lucifer* című töredéket), majd 1855-től visszatér a drámaíráshoz, és feltehetően még a Tragédiával párhuzamosan is ír drámai művet, pl. *A civilizátort* (1859). És az újabb próbálkozást 1861 után sem hagyja abba, amikor a *Tragédia* már országos hírűvé válik, és nyomtatása folyamatban van. Átdolgozza a *Csákot*, megírja a *Mózes*t, s lehet, a *József császárt* [a vitatott mű is ezekben az egyébként sűrű hónapokban készült].

Ami az 1840-es években messzinek és elérhetetlennek tűnt Madách számára, a *Tragédia* sikerével szárnyakat ad a szerzőnek, mindent be akar utólag pótolni, amit eddig elmulasztott. Betegsége egyre súlyosbodó volta, a közeli halál érzete miatt versenyt fut az idővel, s az idő győz.

Nyolc és fél hónappal a 41. életévét betöltve úgy hal meg, hogy az emberiség történetét drámai költeménybe foglaló műve eljutott a nagyközönséghez, az ország legnagyobb írói tekintélye, Arany János elismeréssel szólt róla. Ezenkívül semmi, esetleg képviselői beszédét megőrzi az utókor.

OLÁH TAMÁS

NE ÁLTASD MAGAD

Ha szétnézel,
láthatod,
miként sokszorosítja
ronda magát
a sok hazug alak.

Még köztünk lapulnak,
kik szurkos éjszakákon át
írták jelentéseiket rólunk.
(Igaz terhelő irataikat
a hajnalrés-idején sikerült
az alvilágba küldeniük,
de szűrös jelvényeiket,
gondolom,
még most is őrzik
egy összkomfortos
bársonydobozban.)

Az új-régi funkcionárius
arc-hullásra csábít majd,
és észre se veszed,
ahogy botló lépteid mögött
korábbi éned
szép lassan lemarad.

Ne áltasd magad,
hogy a bujkáló jót
és a bűnös bájvarázsát,
a történelmi igazság
bozontos fonálait éppen Te
tudod majd szétszálazni.

Hamarosan idegen fák között
bujkál veled a Nap,
és a mozdony síp sikoltó
búcsúszava szalad
messze veled.

Ne csodálkozz,
ha a csordába terelt
emberek közé kerülve
azok előtt kell állnod majd,
kiknek vas-ujja
csak a parancsra vár.

Ne hidd, ami megtörtént egyszer,
ne történhetne meg még
százszor, ezerszer.

Golyó száll feléd
a fémes ízű levegőben,
és elmerülsz a mély vízben.

SIMEK VALÉRIA

KÜLÖN IDŐ

Álmomban hívatlan vendégként
érkeztél. Itt maradt velem
párnád, paplanod. Hol van
az az égbolt, melyben benne volt
múltunk, jelenünk? A jövő
ígéretét nem kaptuk meg.
Parázs égett a talpad alatt,
nem tudtál egyhelyben
megmaradni, hajtott, égett
benned a jelenlét. Magamban
beszélek, leheletem kicsapódik
az ablakra. Kérem, hogy segítsen
valaki visszafelé élni...
Szemüveglencsémre szárad a
könnyecspepp. Az együtt töltött
idő végén jön a külön idő.
Csak a volt lesz már, a
lassú visszavonulás.
Lehalkítom a nappalt,
lekapcsolom az éjszakát, és
elfújom sorban a csillagokat.

JELENNÉ ÉBRED

A múlt, a szerelem jelenné ébred, mint a
filmen, magunkat úgy nézem.
Arcok, hangok, emberek újra itt élnek,
szombatonként a fiataloknak zenélnek.
Táncolunk, szemed újra és újra rám tekint.
Átölelsz, miközben a köd halkan lépked odakint.

BÁNKI ÉVA

SZABADSÁG

A Társaság vigyáz a hajóira, nem hagyja őket szanaszét szóródni a tengeren.

Ha egy kisebb fleutét elnyel a tengerár, akkor rögtön három másik indul a keresésére. Csak a rend számít, magyarázta első felettesem, van Broeck kapitány. A jó példa, a tisztesség, a becsület. Mert vannak becsstelen tengerészek, akik úgy érzik, a világot egymaguk is meghódíthatják. Istentelen gazemberek, akik arról álmodoznak, hogy találnak egy fenséges szigetet, és ott időtlen időig maguk uralkodnak.

Pedig minden felfedezett és fel nem fedezett föld a Társaságé. Minden hajócsavar, minden kötélدارab. Talán még a tenger fölött keringő madarak is.

Abel Janszoon Tasman kapitány 1642 kora őszén pillantotta meg a legdélebbi szigetet, és november végén bukkant rá a legendás Van Diemen-földre. Ezeken a szigeten egy nap alatt három évet öregszik az ember, az őslakosok már fiatalon ráncosak, meglehet, a ködből, a tenger párájából táplálkoznak. Errefelé nem élnek nagytestű állatok, csak óriási madarak. Tasman másodtisztje hatalmas ragadozó madarokról mesélt, ezek születésük után felemelkednek a levegőbe, és soha, de soha nem térnek vissza a földre – vén korukban megsemmisülnek a lebukó nap ragyogásában. Én talán a fényben eltűnő madarak miatt vállalkoztam a Társaság szolgálatára.

Ám a nagy Tasman kapitány egyetlen szigeten sem talált fűszereket vagy aranyat. 1670-ben a Társaság mégis újabb expedíciót küldött a délre, mert tartott attól, hogy az angolok megelőznek minket. De senki sem találta meg a Tasman által felfedezett földet. Van Walden kapitány expedíciója eltűnt, ahogy nyoma veszett az utánuk küldött, koros és tapasztalt Eck admirálisnak is. Ahogy a Társaság kiheverte a veszteséget, Heemskerck kapitányt indította délre. De ő sem tért vissza soha Batáviába.

Én az 1684-ben induló Tengeri kakassal, Van Lippe kapitány büntetőexpedíciójával indultam a szökevények nyomába. A Holland Kelet-Indiai Társaság ezt az expedíciót különös gonddal és figyelemmel szerelte fel. Mint Amszterdamban tanult orvosnak, nekem kellett gondoskodnom a tengerészek egészségéről. Az útra nemcsak élő állatokat vittünk magunkkal, hanem vetőmagot is, hogy az éhség ne kergessen vissza minket a déli szigetekről. Két amszterdami tudós is utazott velünk, hogy a különös madarakból mintát vigyen Európába.

Ez a két tudós az elsők között halt meg. Herter doktor már az ötödik nap belepusztult egy gyomorrontásba. Aztán a neves ornitológus, Jan Flemm női sikoltozást hallott a viharban, és csőre töltött pisztollyal a kezében rohángált a fedélzeten. Halottak vagyunk, mind halottak, ordította. A kiabálást a kapitány még megbocsátotta volna, ám a pisztoly miatt példát statuált: Flemm doktort meztelenül dobatta a tengerbe. Senki sem háborodott fel.

A legénység nagy része beteg volt már: a fogaink meglazultak, a férgek kiszívták a vérünket. Ez a rettenetes, ártalmas köd pedig megbetegített minket, fájtak a csontjaink, hisz nap mint nap nedves ruhában vacogtunk a fedélzeten. Majd elepedtünk friss húsért, de a marháink már a második héten megdöglöttek.

És se a szigeteknek, se az elkóborolt tengerészeknek nem akadtunk a nyomába.

A hideg szél egyre idétlenebbnél idétlenebb játékokat játszott velünk. Néha megállt az idő, egyetlen óra alatt évek teltek el, aztán a rákövetkező napoknak villámgyorsan vége lett. Egyre többen hallottak a köd mélyéből női sikolyokat.

Az első tiszt szerint Tasman szándékosan tévesztette meg a Társaságot. Keresztül-kasul jártuk a tengert, kerestük a híres-neves Van Diemen-földet, de sehol nem akadtunk a nyomára.

A 107. napon az első tiszt, ez a kedélybeteg, száraz öregember öngyilkosságot követett el. Senki sem gyászolta. És akkor sem döböntem meg, mikor a kapitány elárulta, huszonkilenc éves volt, csak a tenger öregítette meg. Ha így van, akkor én vajon hány éves lehetek? De ezen sem sokat törtem a fejem. Ekkorra már harmincketten maradtunk, és én úgy éreztem, a társaim vére folyik az ereimben, éjjel az ő álmaikat álmodom.

Nincs valami tanácsa, doktor, kérdezgette a kapitány tőlem.

Nem volt semmilyen tanácsom. Már én is tudtam, hogy egyetlen pont körül járunk körbe-körbe.

* * *

A 147. napon láttuk meg a kis szigetet. Szánalmas kis földdarab volt, még kikötésre alkalmas öblöt sem találtunk. De édesvízre volt szükségünk, ezért Van Lippe kapitány nyolc embert kiküldött csónakon, hogy keressenek forrást a sziget belsejében. Puskával is felszerelte őket, nem mintha hittünk volna abban, hogy ezen a nyomorult földdarabon emberek élneek. Ámbár ki tudja? Embereinket fel kellett készítenünk minden elképzelhető rosszra.

Hatalmas, rezzenéstelen fák őrizték a partot, mintha valami titkot rejtegetnének. Embereink csak fél nap múlva tértek vissza, és a kapitány megrökönyödésére azt mesélték, hogy egy meleg tó rejtőzik a sziget belsejében, hatalmas madarak sétálgatnak a partján, oly szelídek, hogy pusztá kézzel megfoghatjuk őket. Kineveltük a bolondokat, de a leölt madarak és a víz valóságos volt. Igazi borvíz, csettintett Van Lippe kapitány elismerően. Szomjas voltam én is, de a víz ízét visszataszítónak éreztem. A madarak húsát pépesre kellett főznünk, mert már egyikünknek sem volt foga.

Másnap újabb nyolc ember próbált szerencsét. Ők nemcsak madarakat hoztak, hanem bámulatos, kék színű, érintésre könnyen összeomló tojásokat is – közülünk még soha senki nem látott hasonlót. A csónakkal partra szálló másodtiszt megesküdtött, hogy a meleg tó mélyén egy város lapul, ő hallotta a harangzúgást is – talán épp húsvétot ünnepeltek abban a másik világban, amit mi örökre elhagytunk. A víznek most egészen másféle íze volt, kicsit kesernyésebb, mintha valaki gyógyfüveket áztatott volna bele.

A kapitány dúlt-fúlt. Közölte, hogy ő már a tisztjeibe sem bízhat, a hosszú hajóját megbolondított mindenkit. De a legénységgel már nem lehetett bírni. Mindenki látni akarta a meleg tavat, a világoskék tojásokat, a szelíd madarakat... a szakács felvetette, hogy mindannyiunknak át kéne költözni a szigetre, a szabadon engedett hajónkra pedig kitűzni egy cédulát. Ez a Holland Kelet-Indiai Társaság tulajdona... Aki megtalálja, juttassa vissza jogos tulajdonosának... A kapitány felháborodott, a legénység röhögött, szó szót követett, Van Lippe kikötözéssel, botozással, majd fejbőlövessel fenyegette a reniteneket, végül a fedélzetmester felragadott egy csörlőt, és lesújtott a kapitány fejére.

Nem éreztem semmit, még felháborodást sem.

Másnap négyszer fordult a csónak, mire a legénység összes tagját partra tette. Az emberek üdvrivalgással, rikoltozva vetették be magukat a fák közé, és észre sem vették, hogy én, a hajóorvos ott maradtam a fedélzeten.

De mért maradtam itt? Mért nem kerestem meg a többiekkel a csodálatosan meleg tavat, mely napról napra változtatja az ízét, melyből távoli és titokzatos harangzúgás hallatszik? A tavat, amely visszavezet minket az elhagyott valósághoz. És miért nem akartam én ezekkel a csodálatos, szelíd madarakkal találkozni? Utánaszámoltam, hány óriás madár férhet el ezen a kis szigeten... És ha leöldösi őket, mivel laknak jól... A másodtiszt szerint más, nagytestű állat nem is él a szigeten.

Vagy itt, a világ végén a számok már nem érvényesek?

Lehetséges lesz mások álmaiból táplálkozni?

* * *

A Társaság hajóját hamarosan eloldja egy vihar a parttól.

Talán meg sem kell várnom a szabadító szélrohamot, a kötelet én is elvághatom. Aztán a tenger tovább sodor engem a nem-létező világok felé.

Délre, egyre délebbre, ahol még nem járt halandó.

Én ezt a halált választom.

A. TÚRI ZSUZSA

EMLÉKSZEL?

Emlékszel?

Hányszor jártunk együtt a temetőben
gondtalan gyerekként,
november pókhálós,
nyúlós délutánjain,
tejes ködben,
vidáman,
meg persze máskor is.

Mindig halnak meg emberek.

Emlékszel?

Minden temetésen nevetőgörcsrel küszködtünk,
nem, nem voltunk gonoszak,
de elég volt a másikra nézni,
ilyen hatással voltunk egymásra...

A már megásott sírgödrök
fogatlan szájakként vártak "lakóikra",
hogy elnyeljék őket,
mi pedig lökdöstük egymást,
s ha valamelyikünk elesett,
a másik felsegítette, és folytatódott a játék,
a kergetőzés a fejfák között,
a sárban.

Orrunkat facsarta a mindig nedves föld illata.

Emlékszel?

Egyszer
varjúszerű öregasszonyok,
tisztá feketében,
elfogtak bennünket egy hosszú búcsúbeszéd alatt, és befogták a szánkat,
kezüik,
mint a kiszáradt kenyérhaj,
reszelős,
„ejnye, gyerekek”, károgták,
szaguk :
molyirtóval kevert levendula.

Nekünk meg a könnyünk csorgott a nevetéstől.

Február környékén repedezett a föld és jajgatott a szél.
Virágokat vittünk egy sírra
egy másikról,
mert színesek voltak és beragyogták a telet.

Emlékszel?

Az omladozó keresztek között májusban bújócskáztunk,
s lógattuk lábunkat a magas sírkövekről.

Harangozónak akartunk menni,
mert állítólag könnyű munka és jól fizet.

Emlékszel?

Augusztusban fröcsköltük a vizet,
mert meleg volt,
mert fiatalok voltunk,
mert éltünk.

Most érted szól a harang,
és én
magamat sajnálom.

Velem mi lesz?

ISTENES TIBOR

FELISMERT JELEN

Elaludtam az ébredésben, miközben felkelt a nap.
Álmok gyűrődtek a párnám ráncaiba, izzadt jégcseppek koppantak az ablakon.
Képekké vált jelek tűntek el a reggeli fényben,
Monoton imákra mormolt égi válasznak tűnő hangokat a pap,
És megnyílt közben az ég.
Leömlött rám képzeletem világa,
Elmosta az üres tér telítettségét,
Önismeretbe borult a vég.
Még nélkülem fekszik az ágyon a ruhám,
De már belegondoltam magam.
Átúszom a kitöltetlen perceken,
Jövőképek öntik el a szobám.
Honnan fodrozódik a jelenbe az a sok előre megírt csörömpölés,
Amely felfújt galambokká változtatja a reggeli csendet,
És hogyan utaznak az időben az egyhangúság helyben forgó örvényei,
Melyre tekeredve, karmolva felel éneket a szenvedés?
Miért keresünk kérdéseket a válaszokra?
Felkiáltójelekké válunk a reggeli forgatagban,
Elutazunk reményeink vérrel írt valóságába,
Majd esténként lehullunk testünk ernyedtségébe, beolvadva a szájalomba.
Éjjel új reményt rajzolnak rám a csillagok,
Elfolyt árnyékká válik a lét,
Kitágulnak a részletek szűkült egésszé,
Miközben ismét a felismert jelenbe csobbanok.

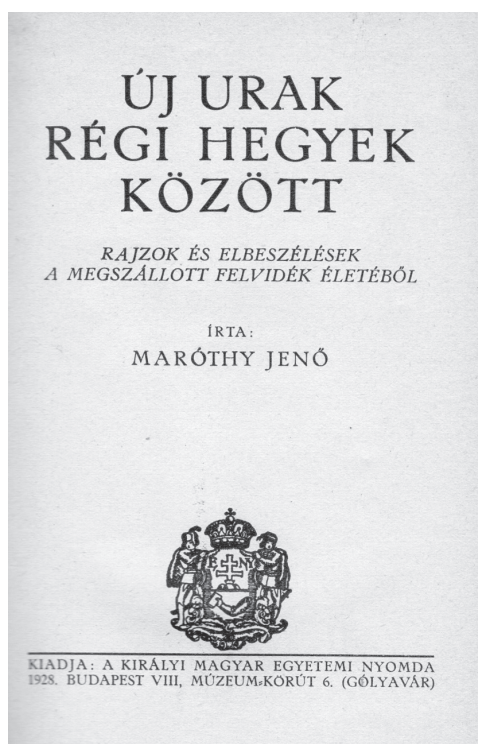
OROS LÁSZLÓ

MARÓTHY JENŐ, TRIANON FELVIDÉKI KRÓNIKÁSA

Aki ismeri Maróthy Jenő (1895–1937) könyveit, annak nyomban az jut eszébe, hogy ez a remek író csakis felvidéki születésű lehet. Minden írásában ugyanis olyan szeretettel, tisztelettel és hűséggel a szívében ír az itteni emberekről, a szlovák-magyar kapcsolatokról, ahogy azt csak a tősgyökeres felvidéki író teheti. Behatóan ismeri a táj szépségeit, az emberek szokásait, gondjait-bajait, a vidék történelmét... meg a Trianon okozta sebek fájdalmait.

Ki volt hát valójában ez az író?

Maróthy Jenő 1895. április 22-én született a nógrádi hegyek alján elterülő Vanyarc község evangélikus parókiáján. Édesapja, Maróthy Emil ugyanis itt lelkészkedett. A község lakosai is evangélikusok. Őseik lényegében a törökök viszárvonulása után kerültek ide, mégpedig akkor, amikor az elpusztított és elnéptelenedett faluba szlovák telepesek érkeztek. Ők lettek hát a község új alapítói, az evangélikus gyülekezet megszervezői, majd a templom építői... És hát itt, a templom melletti parókián látta meg a napvilágot Maróthy Jenő, aki a faluban töltötte a gyermekéveit. Ma pedig márványtábla őrzi nevét a parókia falán.

Középiskolát Pozsonyban, az evangélikus líceumban végezte, majd a budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Bölcsészeti Karán szerzett tanári és bölcsélet-doktori oklevelet. 1920-tól aztán Budapesten, a kőbányai polgári iskola tanára lett. Szeretett tanítani, mégpedig olyan szelíd, barátságos módon – szinte mesélve a tananyagot –, hogy mindenki a szívébe zárta őt. A másik szerelme pedig az írás volt. Már 1916-tól elbeszélései és versei jelentek meg a fővárosi lapokban, 1928-tól pedig a *Pesti Hírlapban*. Hétről-hétre küldte oda a remek, magyar zamatú, mikszáthi humorral átszótt novelláit a felvidéki emberek életéről, humoráról, gondjairól és bánatáról. Az olvasók pedig mindezt nagy örömmel és hálás szeretettel fogadták...

Maróthy Jenő életében két könyve látott napvilágot, halála után pedig további kettő, mégpedig olyanok, amelyek ma is megnyernék az olvasók szívét..., ha hozzáférhetők lennének.

Az első címe *Új urak régi hegyek között* volt, mely 1928-ban látott napvilágot Budapesten, a Királyi Magyar Egyetemi Nyomdában. Sokat mondó a könyv alcíme is: *Rajzok és elbeszélések a megszállott Felvidék életéből*, melyet *A Felvidék szabadlelkű rabjainak* ajánlott!

A háromszáz oldalas kötet huszonnégy szlovák témájú elbeszélést tartalmaz. Vagyis a cseh megszállás alatt élő Felvidék szlovák kisemberének napi gondjait-bajait, szenvedéseit és örömeit, tréfáit mutatja be. De nem is akárhogyan, hanem reális, józan szemmel, valahogy úgy, ahogyan azt a régi időkben Mikszáth Kálmán is tette. Elbeszéléseinek egyik területe a gyermekkorában megismert hont-zólyomi magyar-szlovák világ. A történetek nagyobb része azonban már az új világot mutatja be. Azt a világot, amikor az első világháború után csehek jönnek a szlovákok közé. Most már ők képviselik a hatalmat, ők lettek az új urak, de a mohóságuk sokszor nevetségessé teszi őket. Az egyszerű szlovák ember pedig reménykedik és vár, és időnként felcsillan a szeme, ha a régi hegyek között a régi világ emlékei is megjelennek...

Mindez azonban ne tévesszen meg bennünket. A történetek színhelye ugyan csupa szlovák falu, minden alak, minden ott szereplő név szlovák, sőt az öröm és a bánat is az, de mindez együttvéve mégis a felvidéki magyar világ részét képezi. Úgy, ahogy Mikszáth *Tót atyafiakjának* olvasásakor nem zavar a szlovák (tót) helyszín, meg a nevek, ugyanúgy nem zavar Maróthynál sem. És így van ez fordítva is: ha egy szlovák olvassa ezeket az írásokat, akkor csupa magyarságot lát benne, és mégis saját otthonának érzi a vidéket. Aki viszont ismeri a cseh mentalitást, az meglátja és érzi a hátteret is: azt, hogy a szlovák embernek idegen volt a cseh világ.

Másik könyve pedig a *Szeptembertől – márciusig* című regény, amely két kötetben jelent meg 1934-ben a Studium R.T., Budapest kiadásában. A regény első részében ezúttal is megismerkedhetünk a felvidéki élettel, a szlovákság világával az összeomlás előtt. A történet Lukavka nevű faluban játszódik, ahol a pap vezeti a nép erkölcsi tanítását. Abban az időben az embereket rend, megelégedés, boldogság és szeretet vette körül. Majd jött a nagy fordulat: a Monarchia összeomlása és a cseh megszállás. Maróthy pedig sok-sok apró mozzanatból és anekdotákból állítja össze a cseh megszállás történetét. Az emberek ugyanis nem tudják, hogy miképpen viselkedjenek a nyakukon ülő vadidegen emberekkel szemben. Akiknek viszont fogalmuk sem volt az itt élők lelki világáról, szokásáról és életéről. Azt gondolták, hogy erőszakkal és

lenézéssel meghódíthatják ezt a földet, ami zavaros körülmények között került a kezükbe...

Ez a könyv azonban nem is regény, hanem valamilyen új elbeszélő műfaj, illetve remek kor- és néprajz, ahol a szerző egy falu életén keresztül mutatja be az egész felvidéki szlovákság elszakításának tragédiáját.

Maróthy további két könyve már csak a halála után látott napvilágot. Az egyik, a *Felvidéki falevelek – Húszt küzdelmes esztendő életéből* címmel 1939-ben jelent meg Budapesten, a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda kiadásában. A kiadó ebben a kötetben gyűjtötte össze a szerző legszebb novelláit. Témája pedig a Felvidék rabságban töltött húsz évének fájdalmas emléke, és a feltámadásban vetett hit leírása. A novellák ízes magyar nyelve, stílusa és Maróthy lendületes mesélő kedve, illetve humora ezúttal is Mikszáth novelláit juttatja eszünkbe.

A másik pedig a *Szegények szíve* címet kapta, amely 1943-ban a Luther Társaság kiadásában jelent meg Budapesten. A huszonöt novellát tartalmazó kötet a szerző irodalmi hagyatékának gyöngyszemei. Tele vannak érzéssel, költészettel és a gyermekek iránti szeretettel... A könyv utolsó története – *Van Pozsonyban egy sír* – azonban drámával végződik. Maróthy teljes átéléssel mutatja be azokat a fájdalmas eseményeket, amikor az 1920-as esztendő elvitte a pozsonyiak utolsó reménységét is: „Akkor már minden cégtáblán a keresztnevek kerültek előre, a vezetéknevek pedig hátra. Március 15-én mégis kisütött a nap. A pozsonyi magyar diákság szíve örömmel telt meg, és elhatározták, hogy ők bizony megkoszorúzzák Petőfi szobrát. Az ünneplő diákokra azonban rátörtek a legionáriusok, nekik még sikerült elmenekülniük, csak a lámpaoszlopra kapaszkodott kis másodikost találták ott ... és lelőtték. Szárnyaszedett madárként zuhant a földre, kezében a kokárdáját szorongatva... Senki sem kísérhette ki a temetőbe..., de a virágok a sírján sohasem hervadtak el, valaki mindig újat hozott helyette.”

Nos, ilyen ízig-vérig magyar írásokat tartalmaz a könyv.

Maróthy Jenő fiatalon halt meg, alkotó erejének teljében, amikor még sokat várt tőle a magyar irodalom. Igaz, hosszabb ideje betegeskedett a szívével, de a bekövetkezett, váratlan eseményt senki sem sejtette előre. 1937. november 21-én is az Erzsébet körúti cukrászdában társalgott a barátaival, amikor hirtelen a szívéhez kapott és a földre zuhant. A társaság nyomban a segítségére sietett, értesítette a mentőket, akik pillanatokon belül meg is érkeztek, de az író már nem tudtak segíteni: a mentőkocsiban meghalt.

Temetése november 24-én volt az ágostai hitvallású evangélikus egyház szertartása szerint Budapesten, a Kerepesi úti temetőben.

Könyvtáramban mind a négy kötete megtalálható, melyből kettő dedikált. Az egyiket Cseh-Szombathy László (1894–1968) orvosnak, az egykori Független Kisgazda Párt országgyűlési képviselőjének ajánlotta 1934-ben, a másikat pedig egy hölgyismerősének.

TEFNER ZOLTÁN

ALKALMI VERS INNEN A DOMBTETŐRŐL

Éjjel a szarvasok betörtek. Túl mindenem,
Mindhiába drótok, voltok, ampererek.
Szinte égig ugrott az egyik, agancsa tört,
Golyó tépte szív, mellkasára vér ömölt.

Hallom messziről: lövések. Éji passzió?
Éhség miatt e vadászat? Nem hiszem.
A szarvasok szeme büntelen tiszta tó.
Ölni játék csupán, úzni, löni, ölni jó.

Nézd szigorú villanypásztorát az időnek,
hogy te is értsed, mi a veszendő világ.
Elvégeztetett már jó régen. Diktátor az éhség.
Döгерős drót nem segít, sem vaslapát.

Ma a szarvasok betörtek. Hiába minden.
Lehet akár a temető hatalma is. Az éhhalál
parancs és passzió is egyben, sport, ugrás
a végtelenbe, míg a sors mint golyó, eltalál.

Az én sorsom is ilyen, itt a dombtetőn.
Vasúti váltókon át rohan az én időm.
Ma itt, s holnap? Covidba ájult Budapest.
Mellem vérzik, hetven év, idő tépte seb.

Gondolkodik a ház sarkán a vén diófa.
Mérgezett, halott diók gurulnak alóla.
Feketék, barnák. Elvetélt álom valamennyi.
Kérdezik: lehet-e még valaha szeretni?

ÓNODY ÉVA

TALÁLKOZÁSAIM NAGY GÁSPÁRRAL

KINGA UNOKÁM ELSŐ KÉZCSÓKJA

Ahányszor csak elautózom a gyerekekhez Budakeszire, aombok között a főtéren elő-előtűnik Nagy Gáspár Kossuth-díjas költőnk szobra. Fájdalmas, hogy túl hamar, 57 évesen végleg távozott. Kormos István, korunk ünnepekt költője fedezte fel őt, aki akkoriban a Móra Kiadó főszerkesztője volt. Fölfedezte, támogatta, elhivatottságában erősítette Nagy Gáspárt, így hamarosan se szeri se száma nem volt elismeréseinek; a Móricz Zsigmond ösztöndíjtól, a Radnóti-, a József Attila- és a Kölcsey-díjig. A Balassi Bálint-émlékkardot a Kossuth díjtól alig egy év különbséggel vehette át.

Itt a lakóhelyén, Budakeszin, zuhogó esőben avatták föl a szobrát, illusztris személyek és a tömeg is búcsúzott tőle.

Jelentőségéről röviden csak annyit: „Verseivel a legnehezebb időkben fordítani tudott a nemzet sorsán” – ahogyan ezt többi méltatással együtt később megírták róla. Kisfiú, még csak 9 éves volt az 1956-os forradalom idején, mégis ő sürgette már 1983-ban Nagy Imre és az '56-os kivégzettek méltó eltemetését.

Megfogtak a versei, már igen korán, a nyolcvanas évek elején többször írtam róla. A Bethlen Gábor Alapítvány titkáráként kerestem föl, miután a Nagy Imre verséért éppen kirúgták a Magyar Írószövetségből. Fekete Sándor, az Új Tükör főszerkesztője elnézte ezt nekem, amikor fölhívtam kiebrudaltsága idején, de nem is kértem engedélyt tőle, ismeretlenül lelkesen fölhívtam. Éppen ekkor? Igen! Ilyenkor a legizgalmasabb.

Budakeszi lakásukon fogadott, és alapos beszélgetésünkből jó interjú kerekedett. Persze, mindjárt nem jelenhetett meg az írás, de kívártam.

Később az Erdélyi Világszövetség létrehozásakor is találkoztunk Gazsival, kicsit besegített nekünk, akik ott bábáskodtunk a Tanács körút 5-ben, (ahol akkor a Bethlen Gábor Alapítvány is működött), Zolcsák István alelnök, Brazíliában élő milliomos anyagi támogatását élvezve.

Gazsi olykor benézett például a Pest Megyei Hírlaphoz is, ahol a verseit közöltük, mert minket, az alapítók kis csapatát együtt ide átmentettek az új kormány lapjától, az Új Magyarországtól, ahonnét érthetetlen okokból kiebrudaltak mindnyájunkat egyszerre, éppen az Antall-kormány idején. Akkoriban is írtam a megjelenő kötetiről.

Emlékszem itt egy folyosói sétánkra. A *Mosolyelágazás* című kötete is, és nemcsak a címadó versében érezhettünk biztatást. Reménykedhettünk, még Horn Gyula miniszterelnök „tündöklése” idején is. Ő nemcsak a verseivel, de valahogyan a sugárzó személyiségével biztatott, hogy ennek nem is olyan sokára vége lesz. (Későbbi vers idézet: „Tudom, hogy nagy nyári délután lesz.” *Versek* 1994–1997.)

Mostanában, eszembe jut, az egyik emlékezetes találkozásunk, a legkedvesebb, amikor a négy éves kis unokámnak kezét csókolt.

Ezen a napon a néptáncos óvodások párosával vártak a március 15-i fellépésre az Erkel Ferenc Művelődési Ház bejárata előtt, én pedig nem messze gyönyörködtem bennük. A sok kicsi színes szoknyás, a kis kalapos mellényesekkel, párosával csicse-regtek a tavaszi napfényben. Egyszer csak megjelent Gazsi, a város akkor már jeles személyisége –, ő is meghívott lehetett az ünnepségre, mint a település képviselője –, és tartózkodó mosolyával odalépett hozzám.

Akkoriban és mindig, nagyon büszke voltam gyönyörű kis Kinga unokámra, dicsekedtem is vele fűnek-fának, de hogy elfogultságomat mentegessem, szépsége még a fotóművész kollégáknak is feltűnt. Kaptam az alkalmon és kedves költőmet odavittem hozzá, bemutatni őket egymásnak. Gazsi, a legszigorúbban előírt etikett szerint lehajolt a kicsi lányhoz, a szemébe nézett, és érthetően mondta a nevét, fölemelve a kis kezét, és szertartásosan megcsókolta. Kinga csodálkozó szemeket nyitott rá, hisz élete első kézcsókjával találkozott. Rám is kérdően nézett. Mondtam neki, hogy ez a bácsi verseket ír, nagyon szép és fontos verseket, de sajnos nem gyerekeknek.

– És meséket nem írsz? – kérdezte kissé számon kérő hangon a leánykánk.

– De meséket is írok – felelte –, hamarosan olvashatod, majd küldök egy könyvet neked a mamával.

Kinga bizakodón nézett rá, de már az óvó néni intett, és indulniuk kellett, mert kezdődött az ünnepség.

Gazsi is elsietett az ünnepi emelvényre, itt hagyva (minket végleg) és nekem ezt a régóta földidézhető emlékképet. Kingának pedig, aki már azóta felnőtt lett, szeretném elismételni a kis történetet, hogy ne felejtse el, kitől is kapta élete első kézcsókját.

KÉGL ILDIKÓ

AZ ÖNKÉNTES KARANTÉN
TIZENHETEDIK NAPJÁN

az önkéntes karantén tizenhetedik napján
Villont olvastam az áprilisi kertben és vártam
hogy úgy legyen minden ahogy régen volt
a kertben buja aranyeső ágak kacérkodtak egy feketerigóval
a virág és a madár önfeladt játéka becsapott
azok ketten gúnyt űztek belőlem:
három és fél percig azt hittem
régen van újra

A JÚLIUSI RÉTEN

a júliusi réten
egy bánatában
sorvadni
készülő katáng
mellé ültem
hogy elmondjam
nem ő a magányosabb
hogy én is vagyok
itt vagyok
és most vagyok
de engem észrevett-e
a katáng
vagy bárki
csak hogy nekem is
legyen egy pillanatnyi
júliusi
létjogosultságom
hervadás előtt

TARJÁNI IMRE

A NAGY ZSIVAJT
MEGKERÜLVE

rám akadnak a szavak
aludni sem hagynak nyugodtan
nem küldhetem, mint kóbor kutyákat
hogy hagyjanak végre magamnak
kimondom,
de már annyiszor kimondtam
és csend van!

csend, mint a halott szívben
a világvégi szürkületben
egy meghökkent arcot sem látok
nem mélyülnek
nem lesznek ráncok
nem áll meg döbbenten senki;
jó felé megyünk?
szabad volt erre jönni?
ilyen kérdést sosem hallok

pedig látható, hogy rohannak vissza
véresen ismeretlenné gyúrva
szótlanak a massa arcok
szótlan a következő is
mindenki szótlan –

miről lehetne itt szólni?
papot ölnek a templomokban
a meleg büszkeség virágzik
szeretet van és béke...

akkor mi lesz a háborúban?

KOVÁCS SÁNDOR

VIGYÁZZATOK A TOPOLYÁKRA!

A solymosi topolyák felemlegetése bizonyos irodalmi segédlettel

Az utazó körülnéz, leltároz, ahogy visszaérkezik az ismerős tájba. Amint az autópályáról Gyöngyös felé letér a busz, az autó, a rédei gerincről elsőként Solymos felé vizslatok, keresem a falu szélén álló földrajzi azonosítót: megvan, ott áll a jegenye, de jó, hogy megvan! És már messziről integet felém, ami azt is jelenti, rövidesen hazaérünk. Viszsaérkezni, hazajönni, viszontlátni: a lélek egy sóhajjal nyugtázza, csakhogy itthon vagyunk!

Hatalmas strázsa vigyázza a falubejáratot a főutcán Gyöngyös felől, a Jánoska mellett állják az őrséget. Ahogy közelítünk feléjük, látjuk ám, nem is egy, de kettő az a faóriás: szorosan egymáshoz simulva testvérként fogják egymás kezét. Az ilyen meghitt köteléket Kányádi Sándor verselte meg szépségesen:

„Ha nem volnék, te sem volnál,
én sem volnék, ha te sem volnál.
Vagyunk ketten két szép nyárfa,
s búvunk egymás árnyékába.”

(Kányádi Sándor: Két nyárfa)

Mit is bámul rajtuk az ember? Talán egyenes tartásukat, tiszteletreméltó öregségüket... Valami emberi tulajdonságokat keresünk és találunk bennük, tán kitartásukat csodáljuk.

Meg valami titokzatosság, ami mítoszi köröket rajzol köréjük.

Volt, hogy leparkoltam, megálltam mellettük, közelebről is megcsodáltam hatalmasságukat. Bújtam árnyékukat a nyári melegben, és hogyné jutott volna eszembe az a néhány történet, foszlány, melyeket éppen róluk halottam a faluban. Nyárfáról, meg jegenyéről beszélek..., de hát topolya az! Hiszen így nevezik itt Solymoson, meg topolyafának is emlegetik.

Pedig nem is oly régen még jegenyecsalád volt itt, éppen négyen voltak a jegenyefamíliában. Aztán 1986-ban a villám csapott az egyikbe, olyannyira megsérült, hogy ki kellett vágni. Egy másikat meg kivágtak, igaz, hogy engedéllyel, ahogy a csatornavezetékét vitték Fülekiékhez. Aztán mesélik a falusiak, hogy itt szaladt a kispatak a malom felé... Elrövedezek a múltban, egykoron nyolc topolyát is megszámolhattunk volna a környéken.

Óvják a kis épületet, amely egykor Gyöngyössolymos szélét is jelölte. Szereti, tiszteli a nép a műemléket, a magáénak érzi, oly kedvesen Jánoskának becézi. Még a kedvében is járnak, Tresó Ferencné mindig friss virágot hoz a szoborhoz. Ha kell, még anyagiakat is áldoznak rá, a környékbeli adományokat gyűjtötték a tatarozásra. Legutóbb 2009-ben Sárkány Feri kőművesmester újíttatta meg. Új tetőt, új kovácsoltvas ajtót kapott Jánoska. A régi öregek talán rá se ismernének a kis szentséglakra, amikor még nádtetűként emlegették a leírások.

Az út másik oldalán, szemben egy körbekerített emlékoszlop. A maiak talán nem ismerik a történetét. Egy itteni tragédiára emlékeztet, amely 1957. július 5-én történt. A Cserkőnél katonák táboroztak, ott volt a riadókörletük, a híradós katonák pedig légvezetékét építettek a faluban. Egyikük, Ramocsa Ferenc őrmester véletlenül a villanyvezetékhez ért, és halálos áramütés érte, itt a helyszínen hunyt el.

A másik faluvégén, Mátrafüred irányában szintén két dalia állja a természet és történelem viharait. Ám a hegyek felé, Lajosháza irányában, a Fűtőháznál is találkozunk egy jegenyével az útszélen. Aztán a faluban is maradt még egy-egy, a patak körül tűnnek fel.

Gondoltam, nem csak rám hatnak ily varázslattal ezek a fák. Talán a véletlennek tudható be, ahogy az irodalmi példákkal találkoztam. Olyan művek ezek, melyekben írók, költők vallanak a nyárfákkal ápolt különleges és meghitt viszonyukról. Mondanivalóhoz közülük idézek néhányat. Bizony, másokat is megérintettek ezek a kivont szárnyú hatalmas repülők...

„A jegenyék rajongó lázban
szállnak az egekre kitártan
és sóváran úgy énekelnek,
kell, hogy én is dalra keljek.”

(Váci Mihály: Csak ezt az utat el ne hagyjam)

Váci Mihályt, az egykori ünnepelt költőt nem szokás manapság emlegetni. Elfelejtettük őt is, az átkos rendszerrel a verseit is eltemettük. Megint kidobálunk mindent, az olyan értékeket is, ami arra a régre emlékeztet. A jegenyék pedig nem rendszerfüggők, rendszerek mehetnek, jöhetnek... Ők, a jegenyék rajongó lázban szállnak.

A költő után most egy író is megidézek jegenye ügyben. Gárdonyi Gézától olvasom, Ambrus Lajos egy írásában (Lugas- more patrio) hozza szóba, hogy az író a jegenyefát szerette a legjobban. Így írta Gárdonyi:

„Sem árnyéka, sem gyümölcse, tudom, de van valami, ami tetszik nekem. Ha meghalok, azt szeretném, ha egy jegenyefát ültetnétek a síromra. Nekem kedves az a gondolat, hogy egykor jegenyefa leszek és állok, mint éltem: magányosan, lombokkal folyton az eget nézve, nappal a felhőket, éjjel a holdat, csillagokat.”

Igen, én is így vagyok valahogy ezzel, se árnyéka, se gyümölcse, nincs haszna... ámde a táj szépségének alkotóelemei ezek a fák. Krúdy Gyula egy írásában meg ekképpen emlegeti:

„Messzire a tájon aranyos ruhába öltözött nyárfák állottak, egymástól nagy távolságban, mint megannyi középkori királyok a történelmi időkben...”

Az ám, a történelmi idők. Jut eszembe: ugyan mióta állnak őrt a faluban ezek a topolyák? Legalább száz évre kell előrelapozni, hogy nyomát leljük a solymosi topolyáknak. Mert mindjárt három képen is feltűnnek a fák a faluban. De ennek is története van.

1904-től kezdve 25 művész járja az országot, népművészeti gyűjtést végeznek: megfigyelnek, rajzolnak, jegyzetelnek, rendszereznek. Mitől magyar a magyar? – a nemzeti karakterek, jegyek összegyűjtésével keresték erre a választ. A munka vezetője, szervezője Malonyai Dezső (1866–1916) művészettörténész, néprajzkutató, pedagógus, újságíró, aki egykor Munkácsy Mihály titkára volt. Malonyai hivatalos támogatást is szerzett ehhez a küldetéshez, melyről így ír:

„Célunk: föl kutatni a magyar művészi alkotókedv ösztönszerű érvényesülésének kezdetleges próbálkozásaitól kezdve, el a már fejlettebb motívumokig lehetőleg mennél többet; menteni az elkallódástól azt, amink van és így a nemzeti jelleg megőrzésében erősíteni, irányítani, fejleszteni fajunk alkotókedvét; megmutatni, bizonyítani és igazolni fajunk művészeti érzékének, rátermettségének és készségének sajátosságát, erejét, becsét s ezzel közvetve és közvetlenül segíteni a nemzeti elem érvényesülését ízlésünkben, művészetünkben és iparunkban; gyarapítani a nemzeti önbizalmat, tanítani a magunk többre becsülését, valamint megbecsülését annak, ami a miénk... – ez vállalkozásunknak erkölcsi tartalma és ez a célunk.” (*Malonyai Dezső: A magyar nép művészete*)

A hatalmas munka eredményeként 1907 és 1922 között 5 kötetben jelenik meg *A magyar nép művészete* című gyönyörű, látványos és felmérhetetlen jelentőségű kiadvány. Kétségtelen, hogy Gyöngyössolymoson is jártak ebből a gyűjtő, feltérképező csapatból, mert az utolsó, az 5. kötetben három solymosi ábrázolás is szerepel: A falu ábrázolása nyugat felől, Házak a patak partján, Solymosi udvar.

A remek kis grafikákon a kiváló képzőművész egy dolgot nem felejtett ki: mindegyik képen topolyafák is magaslanak a háttérben... Bizony, száz évvel ezelőtt hozzá tartozott a faluképhez a néhány topolya. Jelen vannak a tájban, a háttérben, noha ottlétük talán nem olyan szembetűnő, mint egy Balaton felvidéki vagy toszkán tájábrázoláson...

Mit láttak, mit éltek meg a fák? Az egész huszadik század embertelen történelmét, a rengeteg gyötrellemmel. Láthattak katonának elvonuló fiatalembereket, hazatérő nyomorékokat, védekező német csapatokat és bevonuló oroszokat. Láthattak hajnalban piacra siető gyereket, szőlővel teli puttonnyal, mamókát, amint tűzifát visz a gyöngyösi piacra, az Árokszállásról hazatérő lovas kocsit, amint lisztet meg kukoricát hoz felfelé. Aztán láthatott szerelmes bicikliseket, mint Illyés Gyula írja:

„Hajlonganak a jegenyék aranylón
és öntik a díszet előttem, utánam,
ahogy elkerékpározok vidáman;
a feleségem ül a csomagtartón.”

(*Illyés Gyula: Az állomásról jövet*)

VIGYÁZZATOK A TOPOLYÁKRA!

Fekete István személyesen is járt Gyöngyössolymoson, egykoron dr. Nagy Gyula vendége volt itt, a *Nyárfa* című versében 1955-ben írja kedvenc fájáról:

„Télben a kedves ősz siratja,
Ősszel a nyarat takargatja,
Tavasszal a nyarat várja...
Nyári tüzekben nyárfa lobban,
Puha szíve csak nyárban dobban.
A nyárfa: nyárnak a fája.”

Tamás Menyhért írja a *Vigyázó madár* című kisregényében:

„Apám nem ismerte a keleti lélek fatiszteletét, s mégis ugyanolyan alázattal nézett fel rájuk, ugyanannyi emberi vonást talált rajtuk, annyi különbséggel, hogy nem a fenyőket és a füzeket csodálta a legjobban, hanem a jegenyét. A jegenyét itt kedvelte meg Kisdorogon (Bukovina bükköseiről volt híres), talán mert, fejüket magasba mártva, egyidejűleg példázták a hűséget és az elvagyódást.”

Verssel kezdtem és verssel zárom eme nemes fa ügyében mondanivalómat. Szabó Lőrincet idézem tanúmnak topolya ügyben:

„Nyáréji tó. Jegenyék, álmodók.
Sugársokszögön körben ráng a pók.
Öreg ezüstben öreg topolyák”

Persze, nem csupán irodalmi nagyjainkat kápráztatta el a jegenyék látványa. Sok falusi is lelkébe zárta a hatalmasokat. Egy idős embert a gyermekkorára emlékezteti: „A háború után történt, hogy az orosz határban dolgoztunk a szőlőben. Vihar közeledett, kint maradtunk, az eső meg úgy zuhogott, csapkodott a villám. Egyszer csak látom, hogy a Jánoska melletti topolyába vágott egy villám” – mesélte Szabó Imre bátyám, az egykori szemtanú. Azt a villámcsapást túlélte és újra kihajtott.

Mondják, a Jánoskánál néhány évvel ezelőtt ismét veszélybe került életük. Területrendezést végeztek a csapadék elvezetése során. Útban voltak a fák. Legalábbis az íróasztalon készült mérnöki tervek szerint. Jöttek a munkások, hogy ki kell vágni a fákat.

– Álljon meg a menet! – mondták néhányan, és valóban megállította az a néhány utcabeli a pusztító építőket. A környékeliek ragaszkodtak a topolyákhoz. Lakossági tiltakozás szerveződött, egyre többen lettek a tiltakozók. A lakosok ellenállása észhez térítette a kivitelezőt, mígnem elvetették a fakivágás tervezetét. Ismét túléltek az emberi pusztítás veszélyét, noha az építkezés során sérültek a gyökereik.

Sietünk a dolgainkra, időnk sincs figyelni a körülöttünk lévő szépre... pedig ettől szebb a világunk, az ilyen fák látványától virul ki lelkünk, ettől valljuk, hogy milyen jó itt élni, a szépséges Solymoson...

Jó solymosiak! Vigyázzatok a topolyákra!

W. ÁBRAHÁM ERZSÉBET

TE TÁVOL, ÉN MESSZE

Rácsodálkoztam az őszre,
a szép lombhullásra,
s úgy fáj a hiányod.
Te távol, én messze,
mégis imákban szeretve
hordjuk gyönyörű emberségünk.
Elmondani nem tudom,
templomok kicsiny szobrai,
ó kedves szentek,
szívem összeszorulva!
Várok egy találkozást,
s a csend megül szememben.
Üzengetünk a csillagokkal,
és a pörgő körhintákon
falovacskán ülnek az angyalok...

HARMATI GYULA

CSENDÉLET

Üresen áll. Elkorhad a jászol.
Iphigeneia Jézussal táncol.
Szögesdrótokkal őrzik a nyáját.
Jó pásztoraink már messzire járnak.

Z. NÉMETH ISTVÁN

KRIMI

a vers rabul ejti olvasóját, aki máris csíkos ruhában ül
bokáin méretes láncok, foga közt asszonáncok
e jogtalan fogva tartás felett a bíróság szemet huny
nagyot ásít, jöhet egy lírai bűnügy csinosabb, másik

a vers ekkor visszautalja magát második olvasatra
sorok között méléz a házelnök, fel se néz
hívjanak rímfaragót, veti fel egy vidéki képviselő
a szeretőm torkában lubickoló szótag oly nehéz

amikor a kimondhatatlan már majdnem világra bukkan
s kígyóként siklik a világvégi csend a versszakok között
a vers összepakol, be sem csukja maga után az ajtót
rímei mint alvadt vérrögök világítanak a kútban

BEÁZTATÁS

Szívem indexlámpa, ezzel a sorral kezdj
egy verset, viccelődött az éjszaka ablakán
áthajolva, majd a zuhogó esőben
könyvem lapjaiból gombócokat gyúrt,
nyelvem légyapapír, nevetett, ez is legyen benne,
szanaszét dobálta a sok fehér labdacsot,
meg hogy karom horgos vontató,
kacagva átölelt, mert úgy kell a vers
a mai világnak, mint itatósnek
a kidőlt tejfől, látod, a drága,
régi sorokkal elszalad úgyis az ár.

POZSGAI GYÖRGYI

MERENGÉS A VONULÓ IDŐBEN

A preraffaelita kiállítás margójára

Ahogy közelítettem a Budavári Palotához, egyre nagyobb várakozással tekintettem az elkövetkező másfél-két órára. Végre, újra múzeumba léphetek, amit annyira hiányoltam a járvány alatt. Teljessé vált a szabadságérzetem. Csupán az volt eltérő a szokásostól, hogy a turistaáradat hiányzott. Valójában sokkal meghittebb úgy múzeumba menni, hogy nem tapossák a sarkad az érdektelenség vagy időhiány miatt rohanó, hangoskodó látogatók.

A galériában most is be kell tartani a szabályokat, amelyek a maszkviselésre vonatkoznak. Jó így belépni az épületbe, hogy alig vannak, személyesebbé válnak a műtárnyak, nem kell senkit kerülni, és a merengő állapot mélységét nem zavarja meg senki. Ugyanakkor mégiscsak hiányzik a régebbi állapot, a szokványos beidegződés.

A Nemzeti Galéria impozáns kiállítással indította a hivatalos nyitás utáni programját. Vágyott szépség címmel a londoni Tate Britain Múzeum preraffaelita remekműveit fogadta falai közé augusztus 22-éig. Ami még különösebbé teszi a képekhez való viszonyulást, hogy egy másik kiállítást is megnyitottak, amely a mozgalom magyarországi hatását mutatja be. Címe: *Az utópia szépsége*.

Az első terembe lépve, csend fogad, kellemes meleg fény, amely úgy világítja meg a kompozíciókat, hogy nem zavarja a lelki intimitást. Egy szelíd grafika, mely rögtön a szemembe villan. A térdeplő fiatal lány úgy tapad a kapuhoz, mintha bebocsátásért sóvárogná. Szinte hallani mélységes sóhajtását. Szeme lecsukva, arcának vonala a szépség megtestesülése. Ugyancsak ezt érzékelem a szabályosan, aprólékosan kirajzolt kevés tárgy esetében is. Az apró kis bokor és az oszlopfő akantuszai lágy kecsességgel kísérik a lány harmonikusan megrajzolt alakját.

Az arcok, a mozdulatok azok, amelyek a legszembeütőbben sugallják azokat az elveket, amelyeket a preraffaelita kör tagjai képviselnek. Az angol író- és művészcsoport 1848-ban alakult William Holman Hunt, John Everett Millais és Dante Gabriel Rossetti vezetésével. Szándékuk az volt, hogy kivezessék a kor festészetét az akadémizmus szigorú kötöttségeiből, felületességéből. 1850-től folyóiratot is jelentettek meg, ám az csak négy számot élt meg. Szlogenjük volt: „éljen a quattrocento előtti olasz művészet és irodalom!” Célul tűzték ki a mélyebb élmények őszinte, eszményítő kifejezését. A

dekorativitás többet jelentett számukra, mint a valóságábrázolás fokozása. Ezt az elvet a Raffaello előtti időkben fedezték fel. Láthatólag nagyon messzire nyúlnak vissza, mégis úgy vélem, hogy a modern művészeti irányzatok is hatottak rájuk. Ha csak arra figyelek fel, mennyire fontos volt nekik a szépségre való törekvés, akkor a szimbolista szépségkultuszára gondolok. A dekorativitás tekintetében a szecesszió világa köszön vissza, és az impresszionista hatás is érzékelhető. Mégis tudatosan a középkort idealizálták, és fel szerették volna támasztani a korai naiv művészetet. Ugyanakkor a miszticizmus, szimbolizmus és stilizáltság jellemezte munkáikat. Irodalmi szószóójuk John Ruskin volt. A költők közül Algernon Charles Swinburne és Robert Browning munkásságán hagyott nyomot a mozgalom sajátos célkitűzése. Magyarországon a gödöllői művésztelep alkotóira és Gulácsy Lajosra hatott leginkább ez a különös látásmód.

A kiállítás tematikus elrendezésű, így festmények, grafikus alkotások egymás mellett is szerepelhetnek. Ami számomra megrendítő volt, egy olyan terem, ahol arcok sokasága a távolba mered, vagy a magasságot figyeli, merengve révedeznek valami titokzatosság felé. Színpadi jeleneteknek vagyunk olykor tanúi. Sajátos angyali üdvözet, egy férfi szerelmese karját fogja, amíg az a patakba hajol egy virágért, és ellenpontozásként egy halott szerelmét sirató ifjú, háttérben vonuló apácákkal. Vonulás, mozgás, mozdulat, lebegés, rezignáció jellemző aspektusai adnak különös stilisztikai háttérrel a képeknek. A testek a formai harmónia közvetítői. Lágyan elejtett kéz, egy fészülődő álmodozó, vízben lebegő haj vagy a szellő által meglebbenő dús hajkorona. Olykor alvó nőalak embrióba görbülve úgy tárul elénk, mint egy természet által megformált csoda. A fotel a nő muszlin kelméivel egészül ki. Bágyadt-sárga tónust küld a festmény szemembe, miközben a test körvonalai harmóniát sugallnak. A naiv képek valóban emlékeztetik az embert a régi századok kirajzolt festményeire. A precíz részletező stílus síkban és perspektívikusan is Értelmezhető, a síki elrendezés statikussá teszi a témát, míg a térbeliség a mozgalmasságot erősíti. A színek csodás összhangban ölelkeznek a témával. Nem elhanyagolható az sem, hogy az egyszerű, puritán jeleneteket a képkeretek csodásan feldíszítik.

A képek között itt-ott preraffaelita lélekkel harmonizáló versrészletek olvashatók. Rossetti, Keats, Mary Shelley kitüntetett sorai illusztrálják a festményeket. Dante Gabriel Rossetti versrészlete magával ragadott. Ízelítőként itt e részlet:

„Szelíd arccal egy szűz imádkozik.
Imádkozik, s hozzá galamb röpi,
Ő felnéz. A tornácon valaki,
Arcára áhítat terít mosolyt.
Hangos legyek zúgnak egymás körül;
Hőségtől súlyos ágak árnyai;
S oszlopsor folytatja a nyárfasort.”

Rossetti: Ancilla Domini (Egy kora-firenzei képre)

Milyen láttatóak e sorok! A jelenet, a mozdulatok, belső, mély érzelmek, külvilág, mely már nem is a természet eleme, hanem belefolyik egy mesterséges építmény oszlopsorába.

Olykor a forradalmi témát is egy családi jelenetbe bújtatja a festő Millais. A pre-raffaeliták közül neki sikerült először a maga oldalára állítani a közönséget és a kritikusokat. A kiállított kép óriási tömegeket vonzott Londonban és Párizsban is. A kislányát tartó anya sebesült férjét vigasztalja, miközben átnyújtja a börtönőrnek a szabadulást hozó parancsot. Az asszony arca emelkedik ki a többi alak közül. Itt is, mint sok más alkotáson, a homlok gyönyörű formája és a középen elválasztott hullámos haj hangsúlyos.

A múlton való merengés, az áhítat, néha szomorú beleveszés az idő vonulásába gyakori érzelmi háttérrel nyújtanak a témákhoz. Jelentős tényező, hogy az érzékek különböző viselkedését is nyomon követhetjük a képeken. A szem, az orr és az érintés, tapintás élményei hangsúlyozódnak legjobban témától függően. Már-már győz a szinesztézia hatalma. A természetes közegbe beleolvad az ember is, leginkább a női alakokat azonosítja a táji elemekkel. Ehhez szimbolikus tartalmat is kapcsol, mint például a madár és a nő.

Számomra egyik legmegragadóbb festmény Robert Braithwate Martineau: Utolsó nap az ősi otthonban. A társadalmi helyzet törékenysége fejezi ki az alkotás a viktoriánus korban. A régi otthon képei részletezve jelennek meg a vásznon. A legmegindítóbb a feleség arca, aki tudja, hogy férje volt az, aki elitta, eljátszotta a család vagyonát. A nő lemondó mozdulatai mély bánatra utalnak.

A modern élet témái is jelentős szerepet töltek be a brit művészetben és irodalomban. Olyan problémákat ábrázoltak, amelyekkel saját hétköznapijaik során is találkoztak. Ilyenek például: gyermekek taníttatásának hiánya, utazás, emigráció, de a modern szerelem is fontos téma volt. Hozzám a gyermektéma megjelenítése áll legközelebb. A képek zömén felismerhetők a Dickens-regények zsánerei, amelyek idealizálva, harmonikus jelenetben fejtik ki érzelmi hatásukat. Egy kedves baráti gesztus, vagy egy apró gyermek szelíd, mély alvása, vagyis, amikor nem zavarja őket a külvilág érdekessége.

A lélek és a test szépségét megragadó festmények hatottak meg főleg, belopták magukat a szívembe. Rossetti és követői indították útjára az „esztétikai mozgalmat”, amely a preraffaelita művészet második hulláma volt. A szépség és a szépség másokra gyakorolt hatása érdekelte őket. Egy újfajta költői portrétípust dolgoztak ki, és a körükhöz tartozó nőket irodalmi karakterként ábrázolták. Lelkileg független, önálló nők, álmodozó hölgyek, belehelyezve egy miliőbe, ám nem történetet kívántak megjeleníteni, hanem érzelmeket, hangulatokat akartak teremteni. Ekkor a kör tagjai már az érett reneszánsz művészetért kezdtek rajongani. Rajongtak Leonardóért, Tiziánóért. A művek finom fénykezelése, a ritmikus vonalvezetés, a gazdag díszletek mind elragadtatást váltott ki belőlük.

Több képen Elizabeth Siddal szerepel modellként. Elizabeth Rossetti felesége volt, ám két év után meghalt. Emléke a képeken él. Kettejük kapcsolatát Dante és Beatrice kapcsolatához méri. A *La Vita Nuova* című mű ihlette meg. Az idealizált, fénykoronás haj, az áhítatot tükröző arc, mintha a háttérben húzódó, halvány Dante-témát sugározná. A modellek beállításánál Rossetti törekedett arra, hogy a reneszánsz szépségideált mutassa meg. A képek többségénél szinte minden érzékszervünket igénybe veszi a téma és az ábrázolás. A látvány, az íz, az illat, az érintés mind szerepet játszik, ahogy fentebb említettem.

Az egyik kép atmoszféráját támasztja alá egy gyönyörű szonett, melyet a festményhez szinte illusztrációként szánt.

„...Ábrándozások árnyas ágbogán
Ősszel is nyílnak álmok, bár talán
Nem ez, mit lelkük még rügyezve rejt.
Figyeld szemét, melynél az ég se mélyebb,
S kezét, melyből, amíg a mélybe réved,
Egy szirmot elfeledt könyvére ejt.”

D. G. Rossetti: Ábránd (Részlet)

Fordította: Kappanyos András

Elizabeth-et sokan megfestették, de leghatásosabban Rossetti ábrázolta.

A szimbolizmusra emlékeztető szépségimádat nekem egyet jelent a preraffaelita női portrékkal.

Az 1880-as évekre a preraffaeliták hírnévre, sikerekre és követőkre tettek szert, stílusuk sok más ország művészetére gyakorolt hatást. A magyar alkotók is előszeretettel követték őket. Ezt mutatja a galéria kapcsolódó kiállításának anyaga is.

Az utópia szépsége a századforduló magyar művészetének preraffaelita vonásait kíséri végig.

A 19. századi magyar művészetet elsősorban osztrák, német és francia hatások érték. A századfordulón azonban a brit kapcsolatoknak köszönhetően az angol művészet is itt felejtette hatását. Főleg a gödöllői művésztelep ars poeticájában és Gulácsy Lajos korai alkotói szakaszában jutott érvényre. De az angol művészet tematikai sajátossága, motívikussága, szellemi és stiláris rokonsága más művészeknél is megtalálható. Például Rippl-Rónai József, Ferenczy Károly, Helbing Ferenc, Kozma Lajos, Sassy Attila stb. A tárlaton a magyarországi hatások szemléltetését lehet figyelemmel kísérni. Ugyanakkor a múzeum gazdag nemzetközi kollekciójának preraffaelita grafikái is kiállításra kerültek.

Amikor a Tate-gyűjtemény után megtekintjük a magyar tárlatot, még inkább igazolást nyerünk hazánk művészetére gyakorolt preraffaelita hatásról. A nemzetközi gyűjteményből Walter Crane képei különösen megragadnak. A grafikák témagazdagsága, a mozzulatoknak az impresszionista ábrázolást követő pillanatnyiséga s a festmények pasztell árnyalata elragadó.

Crane volt az, aki leginkább megérintette a gödöllői művésztelep alkotóit. A tolsztójánus szellemiségű szimbolista-szeccessiós művészkolóniát Körösfői-Kriesch Aladár hozta létre. John Ruskin művészetelméleti írásai nagymértékben alakították ars poeticáját. 1905-ben Budapesten is megjelent Ruskin preraffaelitákról szóló tanulmányköte. 1907-től több érzékeny alkotó is csatlakozott az alkotói közösséghez. Például Nagy Sándor és felesége, Kriesch Laura, Juhász Árpád, Zichy István, Sidló Ferenc stb. A preraffaeliták romantikus historizmusa, a kézműves hagyományokat felelevenítő William Morris munkássága erős benyomást tett a magyar festőcsoport tagjaira. A magyar preraffaeliták témája elsősorban saját környezetük, családjuk, a Biblia és a legendákban élő történelem. Az iparművészet területén is jeleskedtek – szobrok, bútorok, hímzések,

textilmunkák, könyvillusztrációk maradtak fenn sokoldalú művészi tevékenységükből. Gyakorlatilag az élet minden területét érintette alkotói tevékenységük. Az az utópisztikus felfogás éltette munkájukat, hogy a művészet képes arra, hogy átalakítsa, jobbra tegye a társadalmat. A szépségben, jószágban és az ideális egészséges életszemléletben való hit táplálta közösségi létformájukat.

A tárlaton helyet kaptak a meseillusztrációk, az angol művészetet idéző merengő figurák, a távolba figyelő vagy befelé meditáló női alakok, melyeknek arcán gazdag érzemvilág hullámszik. A vallási témájú festmények is modern árnyalatot kaptak. Például Körösfői képén a madonna akár egy hétköznapi női ábrázolás, csupán mozdulataiban érhető tetten a szentséghez való tartozás. Megragadta figyelmem Nagy Sándor üvegfestményének színvázlata, mely Kádár Kata balladáját eleveníti fel. Ez is egy érintkezési pont a szecesszió művészetével, hisz gondoljuk csak végig, milyen nagyszerű örökséget hagyott ránk Roth Miksa!

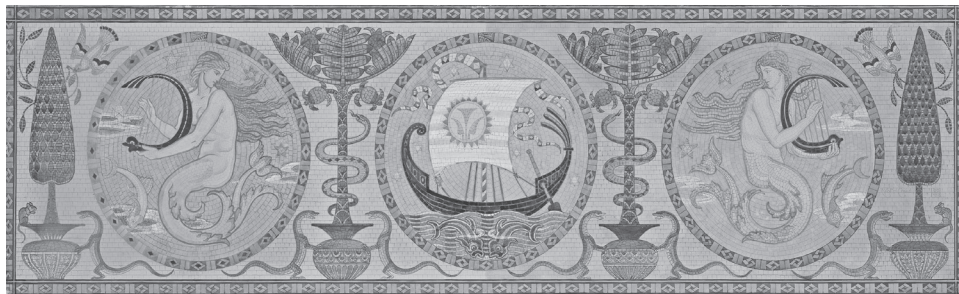
Remsey Jenő üveglablak terve is felemelő. A gödöllőiek grafikai ábrázolása számomra a régi könyvek hangulatos metszeteit idézi.

Hogy miként kapcsolódik a kiállítás preraffaelita alkotóihoz Gulácsy Lajos? Őt minden más hatás nélkül is nagyra becsüljük, de azzal, hogy magányos festőként is ösztönösen megérezte kortársai érintettségét ebben a különös művészeti atmoszférában, jelzi számunkra, mennyire nyitott volt lelkileg és szellemileg az új dolgokra.

Mivel másfél évtizedet töltött Itáliában, adott volt számára, hogy a kora reneszánsz olasz művészeit csodálta. Fra Angelico, Fra Filippo Lippi, Botticelli festményei, Dante írásai ugyanúgy lelkére találtak, ahogy az angol preraffaeliták esetében. 1901–1915-ig élt Itáliában, ahol nagy kultuszuk volt, így Gulácsyt magával ragadta Rossetti és Burne-Jones. Nem először találkozom képeivel, és megfigyeltem, hogy szereti ábrázolni a végzetes sorsú szerelmeseket. Pl. Dante-Beatrice, Paolo és Francesca. Megfigyelhetők képein az érzékszervekre ható ábrázolások, akárcsak az angol képeken. A preraffaeliták esztétikai mozgalmához kapcsolható.

Magával ragadott a kiállítás, főleg, hogy az angol és magyar vonatkozások együtt kerültek bemutatásra. Mindenkinek ajánlom, hogy tekintse meg, ha egy kis lelki-szellemi felfrissülésre vágyik. Augusztus 22-éig látogatható a tárlat.

*Vágyott szépség. Preraffaelita remekművek a Tate gyűjteményből
– Az utópia szépsége. Preraffaelita hatások a századforduló magyar művészetében)
Magyar Nemzeti Galéria – C épület*

Walter Crane: A szirén és a hajó, 1877–1879 körül – Kiállítva Az utópia szépsége című kiállításon, MNG

ALMÁSSY KATINKA

ZENÉL AZ ERDŐ

zenél az erdő lombok ölében
zendül a táj karmesteri pálcát
ölt a sólyommadár madárrajok
hangolnak trombitán csarál a csíz

fuvolán játssza a feketerigó
szeresd hazádat otthon élni jó
marimbán üt a harkály és dalol
zongorázik a kékcinke vadul

felcsendül a VIHAR szonátája
Beethoven d-moll ragyogásának
koncertrepertoárja tetején
a fáknak bagoly-hu-hogás

riasztja a csendet csillagfényben
fészket keres verebek csőrében
triangolum a veréb is madár
ütik szüntelen riad az őzgida

szarvas gambázik szerelemre gyúl
harcol párjáért míg szarva lehull
Istenhez közel a fa tetején
Mozartot csellón cinege zenél

poszáta furulyázza tiéd is
az erdő ne szemetelj szeresd
az erdőt és lélegezz velem
Grieg csatajelenetétől hangos a

táj Chopin szonátáján hegedűk
simulnak szerelem dalát zengi
a csalogány dallamvonalát
betölti a viola d'amore

varázslatos hangja lombok között
tárogatón játszik a sas LISZT
FERENC 15-ik MAGYAR RAPSZÓDIA
átzengi az erdőt rétet hegyeket

hazaszeretetet madaraktól tanulj
cisz-mollban csicsergi a fecske és
Bachot dalol kottafejek szállnak
hangokkal ostromolják az eget

szél rázza az erdőt hallgatja a
Hold véget ért a koncert tapsolnak
a fák pálcájával int a sólyom
fészekre énekel a kakukkmadár

ARS POETICA

Talentumot a Teremtő osztogatta,
kinek sokat, másnak keveset.
Ha átlépem sorsom határát –
az emberi kegyelem sötét
mélységeit – Úrhoz vezet
lelkem rejtélyes fénnel,
könyveimmel leszek az
univerzum beláthatatlan teljessége.

LENGYEL JÁNOS

TRUBADÚROK IDEJE

Időutazás a jelenbe Bánki Évával

Bánki Éva író, költő, tanár, irodalomtörténész 1966-ban született Nagykanizsán. A járvány kitöréséig felváltva élt Budapesten és Velencében. Középkori világirodalmat (lovagregényeket és trubadúrokat), galego költészetet, kreatív írást és műfordítás-történetet tanít a Károli Gáspár Református Egyetem világirodalmi tanszékén. Alapító szerkesztője az Új Nautilus kulturális portálnak.

– *Napjainkban vannak-e még trubadúrok, persze nem a szó klasszikus értelmében? Van-e egyáltalán igény rájuk, van-e létjogosultságuk? Sok hallgató érdeklődik a trubadúrok költészete iránt?*

– Rengeteg középkorral kapcsolatos mítosz és hiedelem eleven ma is. Ezekhez jobban tudnak kötődni az emberek mint az antikvitás hűvösebb, távolságtartóbb racionalizmusához. Tehát nagyon is hálás dolog középkort tanítani, a középkorról írni. De ne feledjük, az emberek nagyon megváltoztak. Kedvelik ugyan a középkor irracionalitását, de csak akkor, ha a „nagy ismeretlenben” is önmagukat ismerhetik fel, nem a másikat – mert az túlontúl macerás lenne. Egy narcisztikus ember önmagán kívül képtelen bárkit vagy bármit komolyan venni. Bár „új középkorban”, a képek uralma alatt élünk, azért elég felületes a hasonlóság a középkori és a mai ember között. Ráadásul én az egész világirodalom-, sőt irodalomoktatás jövőjét is bizonytalannak látom. A múlttal – mindenféle felületes kíváncsiság ellenére – ma már nem szokás vitatkozni, csak elvetni. És ez akkor is igaz, ha a szőnyeg alá söpört problémák egyszer majd a vesztünket okozzák. Ma valljuk, hogy helyes, sőt bátor dolog a múlt nagyképzű lözúngjaitól megfelelő távolságot tartani.

Ellenem vetheted, hogy ugyan középkori antológiákat már nem csinállok, de azért sokat írok a középkorról, például történelmi regényeket. De ezek egy része a ma embe-
réhez szóló áltörténelmi regények. Jelenkori problémákra keresek választ bennük.

Nekem eszem ágában sincs valódi középkori problémákat a szépirodalom eszközeivel feltárni.

– *Napjainkban valóban a múlt eltörlése, pontosabban fogalmazva, az átírása zajlik. (Történészként csak kapkodom a fejemet, hogy egyes, címekkel és titulusokkal jól feldíszített tudósok mekkora marhaságokat állítanak tudományos köntösbe bújtatva.) Ami azt illeti, a te áltörténelmi regényeid számomra sokkal valóságosabbak, mint a (haladó történetészek) által valóságnak beállított új múlt. Szerinted, ha elvetik, megsemmisítik a múltat, miért nem írnak helyette egy teljesen újat, miért elégszenek meg azzal, hogy a számukra nem kívánatos alakítgatják át? Mi lesz ennek a vége, mikor tudunk ennek megálljt parancsolni?*

– Megálljt kéne parancsolni? Egyébként nekem nem minden regényem áltörténelmi. Az Esővárosban anyai családom, egy felvidéki nagygazda-család történetét írtam meg, az ő sorsukon keresztül bemutatva a magyar parasztság elvetélt polgárosodási törekvéseit. Még a Magyar Dekameron sem feltétlenül áltörténelmi: ezeknek a női vagy plebejus nézőpontból elmondott történeteknek is sok valóságalapjuk van. A Fordított időtrilógia és az Aranyhímezés viszont – hogy tréfásan mondjam – már szintiszta áltörténelem.

– *Tetszik ez a cím: talán nincs is túl messze az a kifordított idő, amikor a szintiszta áltörténelem végérvényesen átvesszi a valódi helyét.*

– Szent László püspök követe, Sebe, ahogy Riolda királynő vagy a Nyugati szél szigete sohasem létezett. Ám ezek a történetek is valóságos történelmi szituációkba íródnak bele. Én úgy vélem, akár meg is történhetett volna mindez.

– *A Sebe nevet nem a gömőri Sebe családtól kölcsönözted? Arról jutott eszembe, hogy említetted a felvidéki felmenőidet.*

– Amikor az Aranyhímezést írtam, a Magyar Művelődéstörténeti Lexikon szerkesztőbizottságában dolgoztam. A történeti tárgyú szócikkek között bukkantam a Sebe családnévre. Nekem ez megtetszett: régies, de egyszerű, kicsit úgy hangzik, mint a Laci vagy a Zsiga – illik egy plebejus fiúhoz. Már befejeztem a regényt, mikor szólt egy jóindulatú ismerősöm, vigyázzak a Sebe névvel, mert egy rettegett, Csongrád megyei párttitkárt is Sebének hívtak. Veszélyes egy köpönyegforgató püspököt épp Sebének nevezni... Hát ennyit a tulajdonnevek ártatlanságáról.

– *Érdekes. De épp az áltörténetírás problematikájánál szakítottalak félbe.*

– Érteni vélem az „áltörténetírás” dilemmáját is. Középkorkutató lévén jól tudom, a hivatalos történetírás alig tükrözi a nők vagy az elnyomottak nézőpontját. Sok mindent tudni vélünk a középkori királyokról – de amíg ők éltek és haltak, szerettek vagy gyűlöltek, mit csináltak a szolgálk? Nagyon tanulságosak a középkori kódexek: miközben a krónikás racionálisan számot vet a politikusok tetteivel, a kézirat illusztrátora sokféle sárkányokat, egymással üzekedő kígyókat, szörnyeket szülő asszonyokat rajzolgat a kódex margójára, feltárva előttünk a kor tudatalatti vágyait és félelmeit. Hát akkor melyik középkor az igazi? A racionális vagy az irracionális? Amiről a latin nyelvű szöveg, vagy amiről az illusztráció, a marginália számol be? Én egyébként elég sok prózámban foglalkozom a történetírás, a múlt megfejtésének dilemmáival. Két nagy történész-figurám is van: Sebe, László király krónikása és Illighaen, a kíváncsiságból a mörök közé keveredő normann történetíró. Ők pontosan tudják, hogy teljes igazság

nem létezik – és közben azt is, hogy minden történész felelősséggel tartozik a kortársaiért. Mindezt mérlegre téve, talán nem túlzás azt állítani, hogy egy jó történelmi regényből rekonstruálható leginkább a „múlt teljessége”. Mert csak egy történelmi regény képes a történészi mindentudást (ami mégiscsak illúzió) kívülről látni és láttatni.

– *Illighaen alakjának van valami köze a „kitalált középkor” teória atyjához, Heribert Illig német íróhoz? Megvallom, a regényeidet olvasva az jutott eszembe, hogy íme, rátaláltam az Illig által említett egyik középkori krónikásra.*

– Igen, az én hősöm, Illighaen nevében Heribert Illig rejtőzik „elkeltásítva”. Természetesen a Fordított idő élvezhető anélkül is, hogy valaki bármit is tudna Heribert Illig elméletéről, mely szerint háromszáz évet utólag toldottak be az európai történelembe. A kora középkorról tényleg nagyon kevés forrást ismerünk, ezért lehet ez az időszak annyi történelmi regény és fantasy kedvenc korszaka. Ráadásul Illighaent egy arab tudós, Hákim szembesíti azzal, hogy akármit ír le a saját koráról, azt az utódok majd merő kitalációnak tekintik. Másrészt Illighaennek állandó rögeszméje az, hogy az idő „elromlott”, mi, emberek csapdába kerültünk, ez a sok szörnyű képtelenség, amit átélünk, talán nem is igaz, az egészet álmodjuk – olyan érzés ez, amivel mi, 21. századi újságolvasók nap mint nap szembesülünk. Illighaen is úgy érezhette, hogy az európai civilizáció elbukott, a kereszténységnek órái vannak hátra. Egyfajta ideges kíváncsiság és örökös hitetlenkedés jellemzi – mint úgy érzem, mindannyiunkat.

És én mindeközben érteni vélem az áltörténetírással kapcsolatos fenntartásokat is. Hiszen ma hajlamosak vagyunk azt hinni, a múlt akárhogy történhetett. Szintiszta véletlen, hogy a portugálok kötöttek ki Kínában, és nem a kínaiak érkeztek meg először Lisszabonba. Ilyen alapon akárhány millió halottól eltekinthetünk, hiszen az áldozatok és az elkövetők is felcserélhetők. Én nem osztom a történelem ilyen „játszi” szemléletét. A múlt igenis hatással van ránk. A dolgok nem akárhogy történtek. De ma azt tanítjuk: egyáltalán ne vedd komolyan a múltat! A jelen ideológiáit viszont minden kritika nélkül fogadd el!

– *A jó történelmi regények, főleg ha a szerző koráról szólnak, segítenek megérteni, hogyan élt és gondolkodott az átlagember, a kisember. Ezért felbecsülhetetlenek az olyan középkori szerzők művei, mint Dante, Boccaccio, Roger Bacon, Abélard, Bingeni Hildegárd, hogy csak néhány jelentősebbet említsek. Viszont a mai véleményformálóknak ezekkel a szerzőkkel illetve műveikkel is gondjuk van, visszamenőlegesen azt kéri számon rajtuk, hogy például, a nők társadalmi szerepét a kor valóságának és nem napjaink elvárásainak megfelelően ábrázolják. Szerinted el kell-e ítélni, számúzni egy szerzőt vagy egyes művét, ha az a legújabb elvárásoknak nem felel meg? Nem lenne szerencsésebb, ha mondjuk a száz, kétszáz, ötszáz évvel ezelőtt írt művek segítségével bemutatjuk, hogy az eltelt idő alatt mennyit és hogyan változott a nők társadalmi megítélése, helyzete?*

– A középkorban azért másként gondolkodtak az egyetemességről. Dantének eszébe sem jutott volna például a parasztasszonyok vagy a kisgyerekek nézőpontját kifejezni, ő el sem tudott képzelni ilyen irodalmi elvárást. A plebejus figurák a középkorban többnyire komikusak, ezt látjuk Boccaccionál is. És nézzük csak meg a lovagregényeket! Mindenki tízen- vagy huszonéves, és olykor-olykor feltűnik köztük néhány gonosz vagy jóindulatú öregember... Ráadásul több sárkány, oroszlán vagy szörnyszülött sétál az

országutakon mint ahány paraszt! Ezek az elbeszélések nyilván nem feleltethetők meg a kortársak mindennapi tapasztalataival.

Ha a trubadúrköltészetből indulunk ki, akkor minden nő szőke, „ragyogó”, és mást se csinál, csak fogadja a lovagok hódolatát. Nyilván nem így éltek a középkorban az asszonyok. Mindig is nagyon bajosnak tartom régi korok „realizmusát” rávetíteni a mára. Ez még a reneszánszra is igaz: a Shakespeare-drámák a legváltozatosabb helyeken játszódnak, de Shakespeare koráról és Shakespeare Angliájáról szólnak. Persze mindig nagyon áttételesen. Nemhogy a politikai elveink, hanem a realizmus-igényünk sem vetíthető a régmúlt korok alkotásaira. Dantét azért szeretjük, mert nagy művész – nem azért, mert hitelesen ábrázolta a 13. század végi takácsok vagy mészárosok helyzetét.

– *Ez igaz, de ezzel együtt is, a régmúlt korok művei értéket képviselnek, az egyetemes emberi történelem részei. Nem kell feltétlenül mindenkinek elolvasnia ezeket a műveket, de azért annál többet érnek, többet érdemelnek, hogy bármilyen izmus, társadalmi kísérlet nevében megcsonkítsák, vagy egyszerűen a szemétdombra vessék őket. De megint megszakítottalak, kérlek, folytasd!*

– És nemcsak a középkorra igaz, hogy a krónikások épp arról felejtenek el beszámolni, amit ők magától értetődőnek tartanak. A mi szemünkben pedig épp ezek a dolgok a legvarázslatosabbak. Hogy élhettek úgy a középkorban, hogy nem tudták, pontosan hány évesek? Hogy tükör híján nem látták az arcukat? Hogy úgy hitték, apai ősük egy ragadozómadár volt... Nem biztos, hogy arról a világról tudsz jó realista regényt írni, amit úgy megszoktál, hogy nem lepődsz meg semmin...

De hogy a közbevetésedhez visszatérjek. Mi tényleg hajlamosak vagyunk ítélőszék elé állítani a múlt alkotóit. Pedig ők egész másként gondolkodtak igazságról, valóságról, egyetemességről, ezért csak a saját szabályaik és elvárásaik alapján ítélnék meg őket. De mi nem megérteni, hanem csak elítélni akarjuk őket. Posztmodern inkvizíció – maradjunk ebben.

– *Mitracsek megkért, okvetlenül kérdezzem meg, hogyan kerültél ki Velencébe?*

– Tulajdonképpen már régóta foglalkozom ezzel a várossal. Bár az Aranyhímzés a magyar történelemről szól, mindvégig Velencében játszódik. Itália (és különösen Velence) a hírszerzés, a diplomácia, bizonyos értelemben a modern politikacsinálás bölcsője, a ravasz Sebe püspök itt, László király udvaránál körmönfontabb világba csöppen, és itt próbál eligazodni több-kevesebb sikerrel. De én már jártam egy ennél is ősibb Velencében! Az Elsodort idő Rioldája a 8. században csöppen Velencébe, és eltölt egy telet egy szélhámos erekye-kereskedő házában. A kora középkori Európa szemében Velence tényleg elképesztő hely lehetett!

De ennyi középkori kiruccanás után igazán kíváncsi lettem a mai, eleven Velencére. Én nem végeztem olasz szakot, és soha nem töltöttem egy-két hétnél többet a városban. De 2017-ben sikerült szereznem egy magyar alkotói és egy olasz tudományos ösztöndíjat, és halvány remény támadt, hogy a kislánnyal három és fél hónapra kiköltözhetünk. Sikerült a gyereket beiratni egy ottani általános iskolába, sikerült elfogadható áron szállást is találnunk, a munkahelyemen, az egyetemen is beletörődtek a távozásomba. Három és fél hónapig eltemetett minket Velence, ez az eleven időcsapda. A velencei

élményeinkről, a mai Velence mindennapjairól, a velencei történelem különféle rétegeiről szól a *Telihold Velencében* című esszékötetem vagy inkább útinaplóm.

– *Akkor most itthon vagytok a lányoddal, mivel töltöd a napjaidat a járvány idején? Milyen jövőbeli terveid vannak, egy új könyv után esetleg?*

– Ennyi valóságos és képzeletbeli Utazás után jó érzés a saját szívünkben megpihenni, önmagunkat jobban megismerni. Amúgy a járvány is erre kényszerít minket: minden óra lassabban telik, akarva-akaratlanul is begubózunk. Én mindig is sok verset írtam, ezek közül többet beépítettem a regényeimbe, életem legtöbb napját versolvasással kezdtem, de a lírai fogékonyságom az utóbbi évben megváltozott. Ahogy talán mindenkié. Egészen más Vörösmartyt olvasni futtában, mobiltelefonról, mint a karosszékben, lassan ízlelgetve egy-egy verssort. Az utazást most a költészet helyettesíti. Barátaim biztatására is szeretném összeállítani a verseskötetemet. Emellett szeretnék lehorgonyozni a 21. században, vagy legalább a magyar rendszerváltás időszakában. Van egy nagyon furcsa kisebbség a világban, akikre a liberális jogfelfogás sem teljesen alkalmazható: ezek a gyerekek. A gyerekek is van neve, identitása, méltósága, sőt szabadsága – miközben azért mindig „valakié”. A személyiségfejlődése sínyleti meg, ha nem tartozhat senkihez. Egy nehezen kiismerhető, ide-oda hanyódo kisgyerek kálváriáján keresztül szeretném bemutatni a magyar társadalom különböző csoportjait. Akik mind gyereket szeretnének, de annyira azért mégsem... Ezt, a detektívtörténet bizonyos elemeit is felhasználó kortárs témájú regényt már el is kezdtem.

Bánki Éva eddig megjelent kötetei: Esőváros (2004), Aranyhímzés (2005), A bűn nyelvét megtanulni (2011), Magyar Dekameron (2007), Fordított idő (2015), Elsodort idő (2017), Összetört idő (2019), Telihold Velencében (2020). Főszerkesztője volt a Tavaszidő édessége (2004) és az Udvariatlan szerelem (2006) című trubadúr-antológiának.

Gulácsy Lajos: Paolo és Francesca, 1903 – Kiállítva Az utópia szépsége című kiállításon, MNG

LAKATOS TIBOR

A CIGÁNYZENE ÉS A MUZSIKUSCIGÁNYSÁG MAGYARORSZÁGI TÖRTÉNETE*

Magyarországról feltétlenül, de egész Európáról is elmondható, hogy a cigányság és a zene szorosan összekapcsolódik egymással. Olybá tűnik, mintha ez lenne a cigányok legősibb mestersége. Pedig ez annak ellenére sem igaz, hogy a Balkánon és Dél-Európában is cigányok voltak a hivatásos zenészek. A hagyomány szerint Thököly és II. Rákóczi Ferenc udvara is tele volt zenész cigányokkal, erre azonban semmilyen írásos bizonyíték sem utal.

A reformáció után az egyházak elítélték, és egyúttal tiltották is a táncos zenés szórakozást. Így beszél erről a korabeli forrás: „Glaser rendelkezése szerint nem jó dolog az, ha valaki egész héten gürcöl és dolgozik, majd az Úr napját tilos játékokkal és mulatságokkal bepiszkolja, részegséggel és tánccal megsérti. A szántóiak szabjanak határt az ivászatnak és a táncnak, helyezték ezeket a hét másik napjára, istentiszteletek alatt legyenek zárva a kocsmák és ne zenéljenek. Az esti pihenésre felszólító harangszóval (télen 8 óra, nyáron 9) fejezzék be a mulatságokat.” (Barth:[1999] 331-333.)

A 18. század végére az addigi legnépszerűbb foglalkozást, a kovácsmesterséget felváltotta a zenélés. Sárosi Bálint, a cigányzene történetének az első számú kutatója szerint az első név szerint ismert híres cigányzenész, az 1730 körüli években, Barna Mihály volt, Csáky Imre bíboros egyik udvari muzsikusa, a Szepes megyei Ilyésfalván. Negyedmagával muzsikált: kontrás, hárfás és kisbőgős kíséretével. De amint a róla szóló híradásban olvassuk: „az utóbbi három nem volt cigány, csak Barna Mihály egyedül”. Pedig voltak ott még cigányzenészek. Közülük tizenkettővel versenyeztették is Barna Mihályt, aki fölényesen legyőzte őket. Ezért patrónusa libériába öltöztette, és életnagyságú portrét festetett róla.” (Sárosi: 2004, p.21.)

* Részlet egy nagyobb tanulmányból

A cigányzenekarok tömeges elterjedése a 19. század közepére tehető. Általános közkeveltségnek örvendtek, ráadásul a magyarosnak tekintett, nemzeti zenét képviselték. Nemcsak zsenialitásuk ragyogásával, virtuóz előadó művészetük páratlan eredetiségével jelentősek önmagukban, de szerepük, hatásuk, s velük a cigányzene, a nemzeti muzsika hatása felbecsülhetetlen értékű a nemzetté válásban, a hazafias érzelmek alakításában, a polgárosodás előmozdításában, egy olyan országban, ahol a főváros lakosságának többsége németül beszél.

A magas művészetek nagy értékű csúcsteljesítményei igencsak messze estek az élet hétköznapi valóságától, míg a cigánymuzsika, ha mesterek szintjén tudott megszólalni, művészi élmény volt, megrendítő érzelmű volt, és végtelenül populáris, végtelenül sokszorozható hatású.

A cigánybandák ott voltak az 1848–49-es forradalom és szabadságharc katonái között is, később pedig segítették a nemzeti ellenállás ébren tartását a kiegyezés megkötéséig.

A szabadságharc leverése utáni években kiemelten támogatták a cigányzenészeket, akik hangversenykörutakat szerveztek az országban, ezzel is fenntartva a nemzeti ellenállás szellemét. Ekkorra már egész zenészdinasztiák alakultak ki, körükben a kovács- és egyéb mesterségek űzése már a távoli múltba vész, kezd elterjedni a mítosz: ezek a zenészek csakis muzsikusként lehettek az ősi időktől fogva. A cigányság arisztokráciája egyre jobban megkülönbözteti magát a cigányság többi csoportjaitól, elképzelhetetlenné válik egy egyszerű „paraszt cigánynak” beházasodni egy ilyen jeles családba.” (Kállai:[2002.72-90].)

Ahogy mind népszerűbbé vált a cigányzene, úgy váltak a cigányzenészek a cigányság úgymond arisztokratáivá. Kezdték egyre határozottabban megkülönböztetni őket a cigányság többi tagjától, és még csak véletlenül sem jöttek létre vegyes házasságok a cigányság többi tagjával. Ezek a zenészek odaszegődtek be, ahol megfizették őket: lehetett az illető nemes, polgár, sőt akár gazdag paraszt is. A leglényegesebb elvárás minden esetben annyi volt csupán, hogy a legtökéletesebben ki kellett elégíteni a megrendelő igényeit. *A Hét* című korabeli lap újságírója plasztikusan érzékelteti a helyzetet ezt írva: „A cigányprímás a magyar úrnak utolsó, fel nem szabaduló jobbagya. Az urak a teljes alázatot várták el a zenészekről, (...) keseregjen helyettünk a cigány. Rájuk bízunk ezt a mesterséget, mivel, hogy urak vagyunk. Vagy van-e nagyobb uraság annál, hogy az érzést is a szolgára bizzuk?”. (Sárosi:[1971]. 173.)

A 19. század közepe táján, amikor már a cigányzenészekben is megvan a készség az önképzés iránt, ami a kottaolvasás elsajátítását és a zenei műveltség megszerzését jelenti, az általános vélekedés ezt már a cigányzene hanyatlásaként tekinti, úgy gondolva, hogy ezzel veszélybe kerül a cigányzene kuriozitása és legfőbb egzotikuma, a rögtönzés képessége, a zenei spontaneitás. A 19. század végétől kezdődően a híres cigányprímások és bandáik egész Európát bejárták és mindenhol ünnepelt sztárrá váltak. Nagyon imponált a hallgatóságnak az egzotikus, ugyanakkor könnyen érthető előadás-módjuk, a kotta nélküli improvizatív játékuk.

A 19. század közepén születik meg a verbunkos elemekre épülő műfaj, a magyarnóta, kevésbé népszerű nevén a népies műdal. A kor haladó szellemiségű rétegének égető igénye támadt egy olyan szimbolikus jelleggel bíró zenei műfajra, melyet magyarnak

lehetett tekinteni és egyszerre adott alkalmat a mulatozásra és szomorkodásra, a mélabúra. Bár ezeket a dalokat zongorakísérettel írták, az első perctől egyértelmű volt, hogy a magyarnóta terjesztői a cigánybandák. Még mielőtt megjelentek volna a dalok kottái, a cigányzenészek „hallás utáni” játékkal már rég megkedveltették azokat a közönséggel.

Az első világháborút közvetlenül megelőző időszakban a magyar nóta egyre kedveltebb lett a híres előadóművészek és a kedvelt művek miatt: Déryné, Tamássy József vagy Blaha Lujza közvetítésével hamarabb megkedvelte ezeket a dallamokat a közönség, mielőtt kotta kiadvány formájában megjelentek volna.

A fővárosi cigányzenésznek afféle mindenesnek kellett lennie, vagyis otthonosan kellett mozognia minden műfajban. Sárosi Bálint így jellemzi a 19. század végi, 20. század eleji magyarnótát és annak cigány zenészeit. „A világháború előtt tehetős úrnak nemcsak nótája, hanem kisebb-nagyobb mértékben patronált „cigánya” is volt. Például József főhercege Banda Marci, Rudolf trónörökösé a kolozsvári Pongrácz Lajos, Szegeden Ráday grófé Urbán Lajos – aki a gróftól kapott Kukac névvel vált híressé, Tisza István grófé Magyarai Imre. „(Sárosi: [2004] 173.) Az újságok értékeléséből kitetszik, hogy a cigányzenészeket is érintő minden bánat és pusztulás ellenére az első világháború alig változtatott a cigányzenélés előadói formáján, és nem csökkentette annak a népszerűségét sem. A katonának alkalmas zenészeket behívták ugyan és a frontra küldték, mint mindenki mást. Őket sem kerülte el a sebesülés, a rokkanttá válás, a halálos lövedék, de sokan akadtak, akik a fronton is élvezhették zenész mivoltuk számos előnyét. Az első világháború végén nagyjából 12000 cigánymuzsikus élt Magyarországon, akiknek valóságos nimbuszuk alakult ki a két világháború között, főleg a fővárosban.

A második világháború után a polgári világ jelképeit, a kávéházakat, családias kisvendéglőket egyszeriben megszüntették. Ez történt a világhírű New York Kávéházzal is, amely egy ideig IBUSZ irodaként és sportaruházként is működött. (Csapó: [1996] 12-13) Helyettük, név nélküli, számokkal ellátott italboltok, egyenétkezdék, minden hangulatot és szellemi szabadságot nélkülöző vendéglátó egységek létesültek. Egyszer-smind kiment a divatból a mulatozás, a nótázás és vele együtt „kimentek a divatból” a muzsikus cigányok is. Legtöbbjük műfajt próbált váltani, nagyon sokan feljöttek vidékről a fővárosba, mert abban bíztak, hogy itt akad némi munkalehetőség. Csalódnuk kellett, legtöbbjüknek nehéz fizikai munkát kellett végezni, és csak esetenként hétvégeken gyakorolhattak otthon vagy a családi ünnepeken. Megszakadt a régi nagy muzsikus cigány generációk sora is.

1952-ben újjáalakult a mai napig működő Rajkó Zenekar, melynek kitűzött célja volt a cigányzene megújítása, színpadszerű, nagyzenekari előadásmóddal. Itt lehetőség nyílik arra, hogy a zeneileg tehetséges cigánygyerekek kibontakoztathassák a képességeiket.

Az 1960-as évek politikai enyhülése után megnőtt az ország idegenforgalmi vonzereje, egyre több nyugati turista érkezett Magyarországra. Ismét komoly igény mutatkozott a cigányzene (az ő szemükben a magyar zene) iránt, és ezzel újra lehetőség nyílt a külföldi turnékra, ami igencsak jövedelmezőnek bizonyult. A korabeli idegenforgalmi kínálatban is nagy helyet kapott a cigányzene, mint afféle hungaricum. A hetvenes

években különböző variációk jelentek meg a már az 1960-as években megismert „Gulyás-party-ra”, ezek aranykora azonban majd csak a '80-as évek lett.

A mondottak hatására a fiatal generációk kedve is megnőtt, hogy hódoljanak ennek az „ősi mesterségnek”. A folyamat kiteljesedéseként 1985-ben megalakult a Budapesti Száztagú Cigányzenekar. A televízióban és a rádióban is gyakran lehetett hallani cigányzenét, magyarnótát. A rendszerváltozás után, az 1990-es évektől kezdve fokozatosan és mára szinte teljesen megszűnt a szórakoztató cigányzene, a magyarnóta iránti igény. A külföldi vagy magyar ember, ha cigányzene vagy magyarnóta mellett szeretne vacsorázni, szórakozni, nagyon nehezen talál ilyen szórakozóhelyet a fővárosban és vidéken is csak elvétve.

A 19. század végén, a 20. század elején két egymástól különböző imázsa alakult ki a cigányságnak. Az egyik, mint korábban már tárgyaltuk, a vándorló, az öntörvényű, a gyakran deviáns és a társadalmi a periférián élő cigányoké; a másik a törvénytisztelő, a társadalomba beilleszkedni szándékozóké. Az utóbbi csoport a muzsikus cigányságban öltött testet.

A legutóbbi években jelentős szemléletváltozás zajlik a családokban. Bármennyire a zene, a muzsikálás határozza is meg az életet generációk óta, a változásokat felismerve a gyerekeknek már nem feltétlenül ezt a hivatást szánják a szülők, vagy, ha igen, akkor a komolyzene vagy a dzsessz műfajt preferálják a cigányzene helyett. Ugyanakkor a zene szeretete, a szórakozásból, a hobbiból űzött zenélés most is szinte kötelező.

Hivatkozások

- Barth Dániel [1999]: A hercegszántói egyház vizitációja 1767-ben, Cumania 16. Kecskemét.
- Csapó Katalin: [1996] A százéves irodalmi kávéház, a „Newyork”, Budapesti Negyed 4. évf. 2-3. (12-13.) szám (1996. nyár-ősz)
- Kállai Ernő:[2002] Cigányzenészek. In: Roma migráció (szerk. Kovács András): 72-90. MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont, Budapest.
- Sárosi Bálint: [2004] A cigányzenekar múltja 1776-1903 Nap Kiadó Kft. Budapest.
- Tajfel Henri: [1980] – Csoportközi viselkedés, társadalmi összehasonlítás és társadalmi változás. In: (Csepeli György szerk.): Előítéletek és csoportközi viszonyok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest

TÓTHÁRPÁD FERENC

A PARKBAN

A lomb alatt, a korhadó padon
kicsit ledől, nem ritka alkalom.
A kerge, rőt avar zizegve szárad,
tejes flakon savanykás bűze árad.

Van ám kecóm! – morrant felém. Talán
nehezteli tekintetem magán.
Spirálfüzetbe ír, de közbe' számol,
a teste itt, a lelke: messze távol.

Kabátja résein benyúl az ősz,
dalol neki a megkéssett dizőz.
Igér finom gyümölcsöt: friss barackot...,
ha véle tart, megérdemelt malasztot.

Belékarol, szobára hívja őt,
feledteti a tétova időt.
Lefekteti, mikorra jó az álom.
S a dér? Megül a vékony kiskabáton.

SZEPESI ZSUZSANNA

AGÓNIA?

Szürke, ólmos ködtakarót
szótt az éj a tájnak,
alatta a föld sebei
lüktetnek és fájnak.
Avarlepte szeméthalmok
megbújnak tavaszig,
széppé válik a rút parlag,
amikor havazik.

Poros, szmogos város felett
a Nap ezüst korong,
míg az erdő csonka fákkal
a jövőről borong.

KISS IRÉN

A CSEND FORGÁSA

Alkonyatkor, mikor a csend
szinte anyaggá válik,
sűrű közegét taposod
percenként, mindhalálig. –
Mindig jobbról balra forog,
onnan meg jobbra tartva:
egy fazekas korongjának
közepébe falazva.

Ilyenkor megtudod:
minden pillanat súlyos –
döntéseid nyoma
mindegyre újabb súlyt vonz.

Nem jó neked balról jobbra
elkezdeni forogni,
jobb neked hullám hátán
a tajtékra simulni!
Ha szépen együtt lendülsz
az ítélő idővel,
te is bíró leszel

*Dante Gabriel Rossetti: Beata Beatrix,
1864–1870 körül – Kiállítva a Vágyott
szépség című kiállításon, MNG*

MÁRTONFI BENKE MÁRTA

LÍVIA NEM SZERET ALUDNI

Eljött az este, Líviának aludnia kell. A hároméves kislány azonban nem szívesen készül a lefekvéshez, szívesebben játszana. A szülei minden este mesét olvasnak, és az édesanyja vagy az apja mellé bújjik az ágyban, hogy könnyebben elaludjon. Ez a módszer csak akkor mond csődöt, ha vendég érkezik a házhoz.

Most éppen Lívia nagymamája, Margit jött látogatóba. Mivel egész nap az unokájával játszott, természetes, hogy a kislány ragaszkodik ahhoz, hogy a nagyszülővel feküdjön le, és ő olvassa fel az esti mesét.

Margit sokszor gondol arra, hogy az ő nagymamája is mennyi mindent megtett érte. Igaz, nem bábozott, nem legózott, nem bújócskázott és nem ugrált vele a trambulínon. Szívós paraszttasszony volt, aki egész nap fáradhatatlanul dolgozott. Sütött, főzött, befőt-tet rakott el, kapált a veteményesben, locsolta a virágjait. És amikor Margit nála töltötte a vakációt, ő minden nap, kora reggel sietett a piacra, és megvette az ebédhez szükséges csirkét, a friss kenyeret és a reggeli kakaóhoz járó cukros kalácsot. Minden alkalommal az unokája kedvenc ételét főzte, és a kis Margit kedvéért gyakran sütött palacsintát, fánkot, túrós buktát. Esténként a petróleumlámpa mellett Mikszáth-regényből olvasott fel részleteket. Elvitte a cirkuszba, pénzt adott fagyfaltra, és ami legfontosabb volt Margit számára, kiengedte az utcára, hogy a barátaival játszhasson. Ezek a felhőtlen, boldog nyarak mélyen beivódtak a lelkébe.

Margit is szereti az unokáját. Ám szívében nem csak azért foglal el különleges helyet Lívia, mert a fia kislánya, hanem mert születése pillanatától elbűvölte az egyénisége. Számára Lívia már a kezdetektől több volt, mint egy kedves családtag. Amikor csecsemő korában a pelenkázó asztalról ránézett, valamiféle kíváncsisággal vegyes huncutságot és cinkosságot fedezett fel a szemében. Bármikor meglátogatta, s az édesanyja a karjára ültetve hozta elé, csodálkozó tekintetével, pajkos mosolyával azonnal elvarázsolta. Legin-

kább a kislány humorérzékét kedvelte, ami igen korán megmutatkozott. Lívia még nem beszélt, de már mindent értett. Először csak szótagokban fejezte ki mondandóját, ám olyan érzést keltett, mintha már többet is tudna, de valamiféle öntudatlan dacból csak azért sem ejti ki a szavakat. De képes volt egész nap nevetgélni egy-egy ritkábban használt, játékos szó hangzásán, és amikor végre mondatokban fogalmazott, gyakran a felolvasott mesék irodalmi nyelvéből kölcsönözte a szófordulatokat. Különösen a szólás-mondásokat szerette, és gyakran beépítette ezeket a mondanivalójába. Igazi cserfes kislány lett belőle, egész nap, szinte megállás nélkül csacsogott, történeteket talált ki, ha nem voltak közelben a szülők, a játékaival folytatott eszmecsserét.

Lívia vidám természete és csintalansága felébresztette Margitban is a gyermeket. Ha vele van, a játszótárs előkelő státuszát nyeri el, ami azt jelenti, hogy beleszólhat a játékba, javaslatokat tehet, de a kislányt nem irányíthatja, unokája utasításait kell követnie. Margit már nevet magában, amikor Lívia határozottan kijelenti: „mama, figyelj, támadt egy pompás ötletem”, s a mamája boldogan mesél történeteket, énekel, táncol vele, piknikeznek a szobában felállított sátor alatt, fogócskáznak, és még az ágy alá is bekúsznak bújócskázás közben. Lívia energiája végtelen, képzeletének sincsenek határai, a kívülről jövő információkat meg azonnal befogadja és a megfelelő pillanatban fel is használja.

Későre jár, Líviának ágyba kell bújni. Követeli, hogy a mama meséljen. Nincs menekvés. Margit pedig tudja, ha ő fekszik a gyerek mellé, a jól kidolgozott módszer, a begyakorolt elalvási ceremónia mit sem ér. És ezt Lívia is tudja, ezért ragaszkodik a személyéhez.

Ülnek egymás mellett az ágyban, már éppen az egyik mesekönyv végére érnek, amikor a kislány megszólal:

– Mama, mesélj még!

Ekkor belép az apja a szobába, és gyengéden figyelmezteti, hogy eltelt az idő, már rég aludnia kellene, de kivételesen megengedi, hogy a mama még egy mesét elmondjon. De utána alvás! Az agyafúrt leányka beleegyezően bólogat, nagy ártatlan szemekkel az apjára néz: minden úgy lesz, ahogy kéri. Margit kissé feszeng, érzi, nem lesz jó vége ennek az engedékenységnak. Ő is azt tanácsolja Líviának, hogy feküdjön le, hunyja be a szemét, hiszen nyitott szemmel nem lehet aludni. Úgy tűnik, szót fogad a gyermek. A párnára hajtja a fejét, magához szorítja a plüss mackóját, és szinte tüntetőleg összeszorítja a szemét, vegyék észre, hogy ő mindent megtesz az ügy érdekében. Ám az álmoság legapróbb jelét sem lehet észrevenni rajta. Nem is tart sokáig ez az állapot, egyszer csak felül az ágyban, és élénk magyarázatot fűz a mesekönyvben található rajzokhoz.

Az apja újra beszél az ajtón, és kilátásba helyezi, hogy ha gyorsan nem alszik el, ő fekszik mellé. A kislány visszadől az ágyba, de amint Margit a történetet befejezi, könnyörögni kezd, hogy meséljen még. Margit próbál ellenállást tanúsítani, magyarázza, hogy a szülei nagyon megharagszanak, de nem elég meggyőző, hiszen ő is arra vár, hogy majd a szülők megoldják a helyzetet. Lívia nem is veszi komolyan az érveit.

– De csak egyet! De csak egyet! – néz könnyörgő tekintettel a mamájára.

Ekkor az édesanyja toppan be a szobába, és szigorúan felszólítja, hogy most már tényleg aludjon. Helyezkedjen alvási pózba, vegye magához a plüss állatokat és az alváshoz szükséges rongyot, csukja be a szemét és aludjon. Lívia általában szót fogad az anyjának, de most az ő parancsszavai sem tudják megfékezni. Talán védelmet remél Margittól, a játszótárstól, de hiába, mert titkon ő is a szülők szigorára számít, és meg sem mer szólalni.

Lívia viszont nem törődik azzal, hogy elárulták, vakmerően elmegy a végsőkéig, túlfeszítve a húrt.

– Éhes vagyok! – kiabál sírós hangon. – Fáj a pocakom az éhségtől!

Hosszas vita után részgyőzelmet arat, kiharcol egy darab ropit azzal az ígérettel, hogy utána tényleg elalszik.

És valóban, csoda történik. A dacos gyermek oldalára fekszik, magához öleli a játékeit és becsukja a szemét. Percekig helyezkedik, forgolódik az ágyban, hol az egyik, hol a másik oldalára fordul, rugdossa a takaróját, majd végre megállapodik.

– Aludj, Lívia! – súgja a fülébe Margit, és megsimogatja a fejét.

Egy perc csönd következik, felcsillan a halovány remény. De csak egy pillanatra, mert látja, hogy a kis csintalan csak úgy tesz, mintha aludna.

– Pityipű! Pityipű! Pityipű! – utánozza mókásan a horkolást.

Margit próbálja visszafojtani a nevetését, legszívesebben hangosan hahotázna a vidám jeleneten, de nem teheti. Lívia azonban megérzi a gyengeségét, felé fordul, csillogó barna szeme tele huncutsággal és éberséggel. A mamája csendben lapul, nem szól, becsukja a szemét, igyekszik megjátszani, hogy már szendereg. Ő jobban tart a szülői haragtól. Erre a kislány elkezd sutyorogni, a kezében lévő állatkákkal diskurál. Margit lélegzetvisszafojtva hallgatja, de érzi, nem lesz itt alvás, ez a virgonc kislány hajnalig képes ébren maradni.

– Lívia – szólal meg –, aludj, mert holnap nagyon fáradt leszel.

Maga is érzi, hogy akár ne mondott volna semmit, hiszen mit érdekel egy hároméves gyereket a fáradtság! Lívia, mint egy kelfeljancsi, újra felül az ágyban, felkapcsolja a villanyt és sírni kezd.

– De én nem szeretek aludni!

– Én sem szeretek aludni – nyugtatja Margit bizonytalanul –, de muszáj.

Nyílik az ajtó, az apa kezdi elveszíteni a türelmét.

– Lívia – szól rá kissé keményebben –, kapcsold le a lámpát és aludj végre! Vagy felkel a mama és kijön a szobából.

A gyerek sebesen leoltja az éjjeli lámpát, s miközben igyekszik visszafeküdni a párnára, nagy igyekezetében beveri a fejét az ágydeszkába. Most már nem sír, hanem egyenesen ordít, keservesen sivalkodik. A nagy cirkuszra az anyja is berohan a szobába.

– Fáj a fejem! Fáj a fejem! – kiáltozza Lívia, de most már látni rajta az elfáradás jeleit. Mindenki simogatja és puszilgatja az ütés helyét, a kislánynak folyik a könnye, s miközben szipog, szeme sarkából felméri a helyzetet, és kezdi belátni, hogy nincs már tovább értelme az időhúzásnak. Ő eddig hőiesen kitartott, de most már tényleg aludnia kell. Nagy nehezen bevacokolja magát kedvenc játécai közé, a rongyocskáját magához szorítja és a fal felé fordul.

Margit megigazítja a takaróját, átöleli, és miközben hallgatja csendes szuszogását, emlékek tolnak fel benne. Hangok és illatok. Nyáréjszakai harmatos csönd, tücsökciripeléssel és balzsamos virágillattal, melyek a nagymamája nyitott ablakán áradnak be. A mamával egymás mellett fekszenek a páros ágyban. Melegek az éjszakák, de a vályogfalú parasztház hűvös, ezért dunnával takaróznak. Már éjfél üt az óra, és a tízéves Margit nyitott szemmel hever, nem jön álom a szemére. Forgolódik és gondolkodik, hogyan tudná álomba ringatni magát. Arról ábrándozik, ha megnő, híres énekesnő lesz. Elképzei a barátaival való találkozást, milyen tisztelettel és csodálattal néznek majd rá. Igaz, így is

szeretik, de mégis csak jó lenne valami nagyon-nagy dolgot megvalósítani. Az álmok egy cirkuszi sátorba vezetnek, ahol folyik az előadás. A közönség soraiban ott ülnek a barátok. S egyszer csak Margit neve hangzik fel a mikrofonból. Akrobataként jelenik meg a porondon, és a nézőtéren kitor a taps. Nem, nem, mégis csak jobb az énekesnői változat, gondolja Margit. Derékig erő vörös hajjal, fehér csizmában fog fellépni, úgy, mint nemrégiben azok az olasz lányok a városba érkező cirkuszban.

Lepkeszárnyakon röpködnek az álmok a nyári éjszakában, a mély csöndben. Egyszer csak a nagyanyja horkolni kezd. Először halkán, majd egyre erősebben, hangos fújtatásával felébresztve még a holtakat is, szétzavarva az ábrándozás színes pillangóit. Margit szólítgatja a mamáját, de ő nem ébred fel, ezért erősen csapkodni kezdi a dunna tetejét.

– Mi történt? – riad fel hirtelen álmából az idős asszony, de pillanatok alatt magához tér, és megérti, miről van szó. – Nem tudsz aludni? – kérdezi.

Margit egyszerre dühös és szomorú. Nem, nem tud aludni, feleli elkeseredetten, s ekkor még nem sejtí, hogy ez az álmatlanság végigkíséri az életét, de a mama jól ismeri, és a már bevált terápiával csendesíti el az unokáját. Kicsit beszélgetnek az ágyban, csupa szép dolgokról, majd hoz egy fél szem kalmopyrint, mintha az használna is valamit a felkorbácsolt képzelet megnyugtatóására. Mégis lecsillapodnak a fejben cikázó gondolatok, múlik az izgalom hevülete, és lassan-lassan elnehezülnek a szemhéjak. Margit érzi, ahogy beárad az éjszaka az ablakon, majd a dunnahegyek alatt az álmok völgyébe szenderül.

Milyen kár, hogy minden elszállt az időben! – sóhajt. „Szívfájdalmam van” – mondaná az unokája. Nem tudja, hogy boldog vagy inkább szomorú? Olyan jó lenne sírni! Margit nyeldesi a könnyeit, ám mozdulatlanul fekszik az ágyban és csendben marad. Nem akarja felébreszteni Líviát, aki végre elaludt.

Körösfői-Kriesch
Aladár: Boér Lenke
arcképe, 1905.
Kiállítva Az utópia
szépsége című
kiállításon, MNG

AMBRUS JÓZSEF

GYÚLÉKONY DRÁMA

Életem drámáját rajzolom a falra,
nincs hova nyúlnom egy marék hitért,
figyelmet kérek a különös zajra,
a proletár-sors álarcban kísért.
Ne érintsd a gyúlékony percekét,
az árnyékos vágy egymásba rohan,
vékonyra csavartam az elveket,
mely lágy szemed kékjében fogan.
Bár nyitva a szemem szédülni vélek,
beteg virulásban tudsz rügyezni,
– hűvös arcod csókolják a képek,
amit pennád tud csak birtokba venni.

Boldog kábulatban vagyok áldott,
ha betölt Isten, s megújul a vér, –
egybeolvasztják a tört szilánkot,
amíg ajkamon Nap izzik, és kedély.
Életem drámája a földre omlott,
mert föléltem csavargó hitem, –
romok között mint árva oszlop,
tovább élteti kóbor üzenetem.

Hátat fordítok a beteg napoknak,
pillám nehéz, az élet itt van közel,
magasba ránt, hosszan kopogtat,
és planéták között jókedve tüzel.

VERÁTH MÁRIA

MAGÁNYOS DAL

Ott benn senki...
A föld porában kinccsé
nemesül a gond,
míg a hajnal elvégzi
az örök idő
száguldó pillanatában megbúvó
rút rögök hamvasztását.

Van még remény!
Mosolyod száz sziklán,
ezer országon,
millió kilométeren át is
tükröt tart otromba arcom
torz torzója elé,
mert akarom!

Mert a rög le húz, eltemet,
de a gerinc egyenesedik,
szél szárnyal a napküllők
között, s áll az árnyék
keményen a sziklameredély
peremén. Ott billeg,
azt hinnéd: lehull.

Ám a ködbe hajló nappalokba
egy kéz kapaszkodik görcsösen,
reszketőn, míg fel nem épül
a fészek. Madárdalból, ködfoszlányból,
rögből, sárból, sóhajtásból...

És akkor megpendül a cimbalom,
döbben a dob, bűg a bőgő húrja,
sikkan a hegedű, hogy elsírja,
elbúgja, eldalolja e másodpercnyi lét
magányos győzelmi dalát!

ORÉMUS KÁLMÁN

MINDHALÁLG

Egy gyönyörű vasárnapi hajnalon született. Kicsiny volt, töpörödött, ráncos bőrű. Felsírt, mellette mosolyogtak.

– Olyan szép vagy, és annyira jó gyerek! – mondta később anya, majd magához ölelte.

– Rossz fiú vagy, sohasem akarsz délután aludni! – korholta az óvó néni.

– Rohadt egy kölyök ez, mindig letépi a virágaimat! – szólt a szomszéd bácsi.

Múltak az évek, kamaszodott.

– Gyere le focizni! – kérelték a haverok. – Tudod, hogy te vagy a legjobb, nélküled semmi esélyünk.

– Soha nem lesz belőled semmi – legyintett lemondóan Kovács tanár úr. – Lusta vagy és még szemtelen is.

– Imádlak – rajongott Hédi a 10. a-ból.

– Egy mamlasz vagy – húzogatta a száját Helénke a 11. b-ből.

Aztán mégis felvették az egyetemre, meglett a diploma is.

– Örüljön, hogy felvettük, tudja, hányan jelentkeztek erre a helyre! – nézett rá szigorúan az első főnöke.

– Örüljenek, hogy megszerezték! Tudod, hogy milyen nehéz manapság ilyen jó munkaerőt találni? – mondta a korábbi tanára.

Talán neki volt igaza.

– Zseni vagy, imádlak – mondogatta neki Elvira szerelmük hajnalán. Aztán összeházasodtak, jöttek a gyerekek. Valahogy minden olyan fáradt lett.

– Egy életterlen lúzer vagy, utállak! – kiáltott fel egy estén ugyanaz az Elvira.

– Apa egy hős! – ellenkezett dühösen a lánya, és elsírta magát.

– Apa lúzer, apa lúzer! – kiabált a fia, és odabújt az anyjához.

A válás után néhány évvel találkozott Ágival.

– Zseni vagy, imádlak! – mondogatta a lány, de ő valahogy most már nem tudott ennek örülni.

– Zseni vagy, de én nem zsenit akarok, hanem egy férjet – szólalt meg Ági egy este. Többé nem látta.

Lassan lépkedett fölfelé a ranglétrán. Belekóstolt a politikába is, egyéni jelöltként indult a helyi választásokon.

– Ez egy fasiszta – állapították meg róla a baloldaliak.

– Gátlátalan hazaáruló – tettek rá jobbról egy lapáttal, s végül egyáltalán nem bánta, hogy ebből az egészből kimaradt.

– Remélem, főnök, sokáig közöttünk lesz még, hiszen maga nélkül itt megállna az élet – szólalt meg egy napon a legkedvesebb munkatársa, akit annak idején még ő hozott a céghez.

Másnap a bezárt ajtón keresztül hallotta, amint ugyanez az ember azt mondja a titkárnőnek:

– Mikor akar ez már nyugdíjba menni, azt hiszi, nélküle megáll az élet?

Egyre többet betegeskedett, napról napra fogyott az erő.

– Őszinte leszek magához, nagyon súlyos az állapota – mondta a professzor a kivizsgálás után.

– Ugyan, apuka, ne hagyja el magát, hiszen ez csak egy múló rosszullét – magyarázta zavart mosollyal a lánya, aki, mielőtt meglátogatta, elbeszélgetett a professzorral.

Ő csak feküdt és feküdt a nagy, tiszta fehérségben. Lehullott róla minden, ami az elmúlt évtizedekben ráakódott. Eltűnt Kovács tanár úr és a szomszéd bácsi, Hédi ke és Helénke, a jobboldal és a baloldal. Kicsiny lett, töpörödött, ráncos bőré. Egy gyönyörű, vasárnapi hajnalon ment el. Talán mosolygott. Mellette felsírt valaki.

KRÁNITZ LAURA

AZ ELMŰLÁS HANGULATA...

csak nézte hogy
lóg az eső lába
homályba költözött a nap
talán befolyásolta az adott pillanat
lassan cseppekben kezdte
majd zord arcát felé emelte
megmutatva hűvös leheletét
látszólag a fák is túrték
kopasz ágaik egymást érintették
s a föld mélye elnyelte felszínét

eltűnt évszakok kútkávján
már madár sem dalol

ARANYI LÁSZLÓ

REJTÉLYES ZSOLTÁR

Abban, amit megragadsz,
 és tulajdon képedre formálsz,
 megragadhatod-e azt,
 aki tulajdon képére formált?
 Megragadhatod-e azt,
 amit a penészes szentély rejt,
 ha életrekelt árnyad
 kacagó árnyak között lebeg,
 s te alvadt lenyomatként
 csak maradványokban tükröződsz,
 hátrálsz, élsz, fennakadsz? De
 az egy láthatja-e a kettőt?
 Vagy újból saját árnyad
 érint meg a meghátrált helyett?
 Merülő jelenségek
 mögött megbúvók üstje mit rejt?
 Megragadható-e az,
 aki tulajdon képére formált?
 Megragadhat-e, akit
 te tulajdon képedre formálsz?

John William
 Waterhouse: *Shalott*
 kisasszonya, 1888
 – Kiállítva a *Vágyott*
 szépség című
 kiállításon, MNG

SZENTGYÖRGYI LÁSZLÓ

PALACKPOSTA

Illúziók

Lemondtam mindenről,
főleg az illúziókról.

Ez volt az utolsó –
na jó: utolsó előtti...

Csak szembe!

A
tükörből
néz
vissza
rám,

akivel
olykor
szembe-
nézek.

Jótanács

Barátom, figyelj:
nem kell mindent leírni!
Csak amit muszáj.

És holnap?

Jó napom van:
azt is érteni vélem,
amit nem értek.

Egy regényíróról

Leírt ő mindent,
Ami eszébe jutott –
Olykor többet is...

Véleménykülönbség

– a hosszú versek
Mind olvashatatlanok.
– a rövidek is.

Mint a filmekben

Az élet nem olyan,
Mint a filmekben.

Az élet olyan –
Amilyen.

Poétika

Ha akarom: vers;
Ha nem: akkor is.

DUDÁS SÁNDOR

BENSŐ HALLÁS

Gondolatokkal beszélem meg
gondjaim, benyomásaim
a változó világról. Meghitt

kommunikálás bármit érintően.
Semmi türelmetlenség,
várakozás, mellébeszélés.

Kifelé hallgatok. Hangtalan
fogalmak emléken, szándékon,
egy tovább építő valóságba.

KÍSÉRTŐ ÉNEK

Kányádi Sándor halálára

Jön az ének értem.
Átkísér az erdőn.
Vörösmarty téren.
Könyvhéti keringőn.
Megállok. Emlékben
ül Kányádi Sándor
ernyő-árnyas széken.
Dedikált pár sorát
egy fiatal nőnek
nyújtja át. Mosolya
olyan valakié
lenne, ki titokban
fenn jár a fák hegyén.

KŐRÖSI MÁRIA

SZÉCHENYI HÍDJA

Gondolatok a Lánchídról, felújítása kapcsán

*„Hány könyvet írt! És valamennyinél
többet ér
ez a híd. Hogy él!*

*Egy mondandón, mit nem papírlapokra
bízott, ki észbe fogta
és létre hozta,
egy derék eszmén járok át naponta.”*

Illyés Gyula: Széchenyi hídja

A Lánchíd létrehozása nem volt könnyű: „...ugymond, Pest Lánchídja befejezve, melynek építése tán több nehézséggel találkozott, mint bármely hozzá hasonló építmény a világon. A folyó nagysága, melyen át az vetve van, annak mélysége, medre természete, vize sebessége, kelték ama különösen, egy időben majdnem általános aggodalmat Magyarországon, hogy állandó közlekedést a Dunán át, Pest és Buda között eszközölni nem is lehet. A legyőzendő erkölcsi nehézségek, melyek mintegy versenyre szállottak a fizikaiakkal, szintén igen nagyok valának. Büszkeség, előítélet és féltékenység voltak a hatalmas ellenek, mellyekkel egyenkint megküzdeni kellett, s melyek egyszerre és annyira összeesküdtek e nagy tény ellen, hogy csak Széchenyi gróf rendkívüli erélye s állhatatossága tudott ellenállni veszedelmes hatásuknak. S valóban kevesen tették volna meg e kísérletet.” – olvashatjuk a tervező Tierney Clark: *A Lánchíd története* ismertetésének végzavából, amelyet Londonban vetett papírra, 1852-ben.

Két évtizeddel korábban, 1832-ben alakult meg az ún. Híd-egyesület, József nádor támogatásával. Még ez év szeptemberében Széchenyi István gróf Andrássy György és Tasner Antal (róla később még lesz szó) társaságában, Angliában megtekintették a leg híresebb lánchidakat, s William Tierney Clark tervező mérnökkel tárgyalva, Széchenyi megbízta fővárosunk leendő hídjának megtervezésével. A szándék komoly voltát egy 114 oldalas „Hídjelentés” is megerősítette, amelyet 1836-ban az országgyűlés elé terjesztettek. A Lánchíd építéséről szóló törvény nagy többséggel elfogadást nyert. 1839-ben elkezdődött a Lánchíd első pillérének elhelyezéséhez szükséges zárógát építése. A hidat egy újabb évtized múltán, 1849. november 21-én avatták fel.

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem főépületének egyik folyosóján, a falhoz erősített óriási láncszem eredeti. Meghatódva érintem meg, amikor elhaladok mellette. Mindig megkülönböztetett tiszteletet éreztem a korabeli mérnökök, munkások tudása iránt. Sorsok, életek, olykor név nélküliek, de tiszteletet érdemlők. Külön is érdemes megemlékezni közülük egy rendkívüli munkabírással rendelkező emberről, Tasner Antaltól, Széchenyi személyi titkáráról.

Széchenyi híd-tervéről sokan gondolkodtak, beszéltek. Egy urat kiemelek a társalgók közül. Ő Lord Steward, aki öt éven át teljesített szolgálatot Bécsben mint Anglia nagykövete, s jól ismerte Széchenyit. A nyilatkozatból egy részlet: „...most mindenki büszke arra, hogy magyarul tanul. A Dunán gőzhajók járnak, Magyar Tudományos Akadémia alakult, a Vaskapu szikláit felrobbantották, a magyar lisztet magyar malom őrli, gyárak épültek, selyemtermő – és borismerő társaságok vannak, kereskedelmi bank és takarékpénztár működik, a Balatont csónakok és vitorláshajók szelik, Pesten magyar színház épült, a Kaszinóban hangversenyeket rendeznek, a pesti lóversenyen telivérek futnak. A magyarok azon gondolkodnak, hogyan lehetne a londoni piacot megnyerni a magyar termés számára, viszont Anglia meg akarja ismerni Magyarország természeti kincseit, amelyek eddig kiaknázatlanok. De ez még semmi: beszéltem Tierney Clark mérnökkel, aki láncon függő vashidat fog építeni Pest és Buda között. Ezért járt Londonban Széchenyi gróf.”

Széchenyi tehát alaposan beleásta magát a műszaki rajzok, dokumentumok ismeretébe, egyáltalán a mérnöki gondolkodásba. Így alapos és átgondolt kérdéseket tett fel titkárának, Tasnernek, aki nem győzött szétnézni a világ elérhető hídjainak megszerzhető és megszerzett dokumentumaiban, és a gróf mellett maga is szép lassan szakemberre némesült. Széchenyi ekkortájt 40, Tasner 24 éves volt.

Egy 1848. április 24-ei bejegyzés Széchenyi naplójából: „Cselekedni csak a magam esze és szíve szerint tudok. A minisztériumban négy osztályt szerveztem...az elnöki osztályt Tasnerre bíztam. Az építési, középítési, közlekedési osztály vezetésére 14 mérnököt neveztem ki...” Tovább olvasva a naplót, megtudhatjuk, hogy Széchenyi a fővárosi és a vidéki műszaki feladatokhoz még 30 mérnököt delegált.

S most térjünk vissza Tierney Clark 1852-es Lánchíd ismertetésének néhány megszívlelendő gondolatához: „E nagy építmény létrehozatalának haszna szembeszökő: megszámlálhatatlanok előnyi, nagy, hatalmas és segélyforrásokban gazdag két város van általa közvetlen összekötve, holott csak bizonytalan s időnkint veszedelmes közlekedési eszközökkel bírtak addig, nem is szólva az ikerváros nagy nyerevényeiről szépség tekintetében, mellyel, ezen remekmű által, gazdagodott.

Jó akarat és iparkodás mellett, támogatva jobb közlekedési eszközök – következőleg terjedtebb és szabadabb kereskedelem által, Magyarországot fokunkint jobban fogják ismerni és méltányolni, s ez által természetes forrásai mindinkább kifejlődnek.”

SZENTE B. LEVENTE

GYÖNGYHAJÚ VERS

ne félj, előbb az emlékek jönnek – mondta,
és kezemet úgy fogta, szorította, mint még senki soha

érett eper-nevetése
ajkamat majd felégette

évszakonként máshogy lüktet vérem, mondtam erre kissé zavartan.
két dobbanás között csönded rám feszül – mondta ő

és virágsziromként hajolt rám. tükörképe éppen levegőt vesz,
miként szép feje fölött is a fák, a levélerek

csókillatú a szád – nevettem fel.
gyöngyhajú vers lettél, suttogta – a jelenések értünk születnek

szemeinkből fény csurog Isten tenyeredbe,
ahogy tavasszal a bogarak is –

táncra készen.

*Frank Cadogan Cowper (1877–1958):
A börtönbe vetett Ágnes megkapja
a mennyekből ragyogó fehér
öltözetét, 1905
– Kiállítva a Vágyott szépség című
kiállításon, MNG*

BALAJTHY FERENC

GYERE VISSZA!

Bella István megidézése

Nem akartál Te égre kelni,
Csak énekelni, énekelni...
Egy Földi Csillaga az égnek
És minden mindenre az ének.
A sár is, kereszt is, s az Úr is,
Hamvad magzatvizet gyógyít.

Nem akartál Te énekelni,
Csak égre kelni, égre kelni...
Világúrt töltő Emberköltő,
Égi templomhoz harangöntő.
Csalogánya a sáros rögnék,
Hol keresztre virágot kötnek.

Nem akartál Te égre kelni,
Csak énekelni, énekelni...
Sárban, Keresztben és az Úrban,
Ezt akartad hát, most is úgy van!
Azóta minden szívverésben
Zongorád hangja hallik éppen.

Nem akartál Te énekelni,
Csak égre kelni, égre kelni...
Mint aki rossz fát tett a tűzre
S a füst mind magasabbra űzte.
Óh, az angyalok örülhetnek,
Tükrök előtt beszélgethettek!

Nem akartál Te égre kelni,
Csak énekelni, énekelni...
Hogy Én legyen az Én, az Ének,
Cérnahangú és egyre mélyebb.
Mű pihen, s forog az alkotó,
Megment a hit, és éltet a szó!

Nem akartál Te énekelni,
Csak égre kelni, égre kelni...
Mind a kettőt megtetted mára,
Üres a szívünk, a lelkünk árva.
S ha hív a Sár, Kereszt, Úr, Pista,
Te, gyere vissza, gyere vissza!

TARI ISTVÁN

GYERE VISSZA!

Balajthy Ferenc Bella Istvánt megidéző verséről

Aki kisgyerekként átélhette, a vallásüldözés idején, egy jéghideg templom hajnali miséjén, a sok szájból fölzendülő adventi ének bensőséges, közösségteremtő erejét, az emberek szájából látványos gomolygással föltörő, megtestesülő éneket, az könyvebben elképzelheti, maga előtt láthatja azt a kisfiút, aki Bella István volt. Bella István nyolcéves ministránsként kezdte ellátni faluja, Sárkeresztúr templomának kántori teendőit. A második világháború utáni, ateista államvallású időkben apja helyére álló, félárva kisfiú temetéseken, esküvőkön énekel, kíséri önmagát egy előregedett harmóniumon. „Emlékeimben egy gyerek kuporog / üres tenyerét nadrágjára szorítja / s a csöndben jó szóért, kenyérért énekel” – írja *Szaggatott világ* című versében.

Ennek a szegénységben, hadiárvaságban fölnövő, könyvek könyvébe, énekek énekébe kapaszkodó, fehérvári kötődésű – 2006-ban elhunyt – kiváló költőnk, Bella István szellemének megidézését, legendás emberi és költői alakjának láttatását kíséri meg Balajthy Ferenc *GYERE VISSZA!* című versében.

Balajthy szóban forgó, hat strófára tagolt versét igen dallamos, kétütemű (ötös-négyes ütemekből álló), kilencszótagos verssorokban írta meg. József Attila és különösen Nagy László – mindkét költő Bella mesterének számít! – költészetében is fontos szerepet játszik a kilenc szótagból álló verssor ritmusa. Bella költészetében kezdettől fogva föl-fölbukkan a kilencesek lüktetése: *Mikor először, Tékozló meztelenség, Az ifjúság múzeuma, Füstöl a szó, Úgy írtam én* című verseiben, életében megjelent könyveiben ugyanolyan kétsoros strófákba rendezetten nyilvánul meg ez a kilenc

szótagú lüktetés, mint hátrahagyott verseit tartalmazó, *MINTHA TÜKRÖK KÖZÖTT BESZÉLNÉK* címmel kiadott, posztumusz kötetének nyitóversében, az *Egyszerű, egyszeri ének* címűben. Jobbára ebből a versből és a Bella-életművet lezáró másik vers, a *Sárkeresztúri litánia* refrénjéből („sár is, kereszt is, úr is”) merít Balajthy Ferenc költőtársa megidézéséhez.

A *GYERE VISSZA!* című, párrímes vers dallamosságát nagyban fölfokozza az a jambikus lüktetés, mely a költője által tudatosan alkalmazott időmértékes forma által valósul meg. A jambus, ez a két (egy rövid és egy hosszú) szótagból álló – nyelvünkön szökőnek is nevezett versláb – a magyar líra egyik leggyakrabban használt verslábának számít. Ami a négy egész és egy fél jambikus verslábát tartalmazó, kilencszótagú sor lüktetését teljesen fölfokozza, az a harmadik jambikus verslábát félbevágó metszet, a cezúra, mely egy ötszótagú ütemet is alkot, megvalósítva ezzel azt az egyidejűséget – az ütemhansúlyos és az időmértékes verselés egyidejű jelenlétét, szimultaneitását –, mely a magyar költészet csodája.

A *GYERE VISSZA!* hat hatsoros strófája messziről emlékeztet a középkori provanszál trubadúrköltészetből származó és a misztikus hatos számra épülő (magyarul hatlaposnak nevezett) sestina hétszázéves, megcsonkolt, háromsoros ajánlásától, függelékétől megfosztott formájára. A sestinában nem rímek, hanem meghatározott sorrendben sorvégi rím��avak követik egymást. A hat strófában stróféként mindig máshol fölbukkanó hat ríműző versalakító kötöttsége a gúzsba kötve táncoló költő (és énekes) nehézségeit is érzékelteti. A Balajthy-vers strófáiban vissza-visszatérő, Bella-versorokkal rímelő verssorok, refrének, utalások, hogy így mondjam: belső ríműűavak váltakozásai is a hatosra hangolt sestina ősi formájához vonzódnak.

A feszültség kialakulása és a feszültség természetes örömmel járó feloldása az emberi lélek működésének oly alapvető tulajdonsága. Balajthy, Bellához hasonlóan, feszültséget teremt a – „Nem akartam én énekelni / Csak égre kelni, égre kelni” – Bella által kétsoros verskezdő strófában megfogalmazottakkal felelve: „Nem akar-tál Te égre kelni, / Csak énekelni, énekelni”.

A strófák elején és a párhuzamosan fölbukkanó, egymással felelő refrének, az önmagával viaskodó, énekelő és égre kelő költő megszólítása, szólongatása Bella István hiányát idézi föl, szülőhelyének szellemével, a szülőhely templomának hangulatával, az egyházi éneklés refrénekben oly gazdag, megrázó emlékével.

SZENTJÁNOSI CSABA

KAPOSVÁR

Este van. A színház bezárt,
csak a művészbejáró előtt
locsolják a füvet,
kézen fogva sétálunk Andival,
körülöttünk fényhártyás,
lámpaszüzek,

este van, szemben a vasútállomás,
megindulnak a vagonok:
a mozdony háreme,
EB, esőcsepp – focilabdák,
nézem az égen,
jó a felhők testcsele,

bennünk nappal van,
világít Andi szíve,
keze, arca,
egy kisgyerek csapkodja
a vizet, rálép,
a szökőkút rabja,

este van, az Esterházy híd
elvisz, a másik oldali
magunkhoz,
napi tíz kilométert gyalogolunk,
jó rajtunk, ez a „kultúrkosz”,

este van, feksziünk,
de még agyunk – utcáin
jár a gondolat,
a függöny félig elhúzva,
megfogom, fénylő
Fő utca karodat.

BORBÉLY LÁSZLÓ

BÚCSÚ SZÉKELY DEZSŐ KÖLTŐTŐL

Székely Dezső halálhíre a Balatonon ért. A fia tudatta velem, néhány fájdalmas sorban.

Akárhányszor nekifogok, hogy köteteibe belepillantva méltóképpen búcsút vegyek tőle, mindig ugyanaz az érzés bukkan fel sok évnyi távlatból. Hálával tartozom neki, azokért a költeményeiért, amelyeket rendszeresen postázott a Havi Magyar Fórum szerkesztőségébe, ahol akkoriban főszerkesztő lehettem Csurka István felkérésére. Fásultságomat mindig eloszlatta, ha megkaptam levelét és megannyi versét. Egészen élete alkonyáig, fáradhatatlanul írta gyöngysorait, a szívhez szólóbbakat leginkább az öregség életérzéséről, miképpen erről egy hétköznapi szivárvány ürügyén is vall:

Örökké égni nem lehet – / eloltom a tüzet, a lámpát. / Fényesre kopott nevemet / egyetlen listán sem találják. /Emlékem ott száll, egyedül, / egy vitorlázó lepke szárnyán, / s szétfoszlik, észrevétlenül, / mint zápor után a szivárvány. (Szivárvány)

Előveszem első kötetét. Füstoszlopok a címe. Nézem a fülszöveg mellé illesztett ifjúkori portrét, majd rátekintek azokra a fotókra, amelyek 2013 tavaszán készültek az Írószövetség Bajza utcai székházában, ahol Benke László költővel mutattuk be Amíg szól a harang címmel megjelent válogatott verseit.

Talán mulandósággal tisztán dacoló tekintete az, mely leginkább kifejezi azt az irigylésre méltó lírai alapállást, melyet évtizedek során érelt és mutatott fel köteteiben és a Havi Magyar Fórum hasábjain, tartást és reményt nyújtva azoknak, akikhez mondanivalója eljutott.

„Borsod megye egyik »legsötétebb falujában«, Bükkaranyoson születtem – bemutatkozás-képpen így vallott magáról. – Tízéves koromban elszakadtam a szülőföldtől: Miskolcon, Sárospatakon, majd Mezőkövesden végeztem iskoláimat a diákotthoni ellátás ellenére is nagy nehézségekkel.” Az ötvenes évek közepén tanulmányai félbeszakadtak, előbb a diós-győri kohóknál, majd építkezések állványai között találkozott „a korán jött férfikor első megpróbáltatásaival”. 1957 kora tavaszán érkezett Budapestre, a kiszámíthatóbb megélhetés reményében és talán a benne bujkáló szépirodalmi tehetség megmértetése végett is.

Néha-néha meglátogattam Újpesten, hogy megköszönjem a Havi Magyar Fórumnak küldött verseit. Mindig zavarba hozott azzal, hogy köszönetet mondott a közlésért vagy

dicsérte főszerkesztői munkámat, talán valamelyik írásomat is, így mihamarabb másra tereltem a szót, leginkább a költészetre.

„Első irodalmi próbálkozásom tíz éves koromból való – mesélte olyankor. – Az ifjúság legszebb, leglázasabb éveiben szinte egyetlen sort sem írtam: futballoztam. Talán a sport különleges varázsa okozta, hogy sorsom szeszélyes és tekervényes útján oly késve érkeztem el a költészethez.”

Korai verseit az Élet és Irodalom, a Kortárs, a Jelenkor, az Alföld közölte. *Füstoszlopok* című bemutatkozó kötete hét esztendő „verstermésének” válogatása volt. Ahogyan az vallo-másszerűen föl is tört belőle:

„Bár a füstoszlopok és tűzfalak árnyékában élek, »őshazámhoz«, a бүккi tájhoz örök kötelék szorít: életemnek legelső örömeit és keserűségeit ez a föld adta. Odahaza nem igen akadt olvasnivaló a biblián kívül. A nagymamám vásárolt nekem ajándékba egy Petőfi kötetet 1948-ban, a centenárium évében. »Fiam, erre nagyon vigyázz!« – mondta, amikor a kezembe adta. Attól fogva azt olvastam, sok verset megtanultam kívülről.”

Szellemi gyökerei révén az égre is bátran pillantott, folyamatosan rácsodálkozott az élet profán megnyilvánulásaira. A költészet beavatottjainak magabiztosságával kereste a részben az egészet, a megfoghatóban a megfoghatatlant, az elmúlóban a végtelent.

„Látványosságtól mentes, egyszerű volt eddigi életem útja – írta *Viharszünet* című kötete fülszövegében –, hiszem, hogy egyszerűek, érthetőek verseim is. Egyszerűeknek alkottam őket, mint az asztalos az asztalt, melyen ott áll a vázában a virág, szerelmünk arcképe, vagy üvegben a bor s tálcan a kenyér – szenvedéseink s harcaink gyümölcse: az éltető élet.”

Megszólította a gyerekeket is, írt egy verses mesét *Sicc a vadonban* címmel. Sok-sok gyermekverséből *Süt a nap, süt a pék* címmel jelent meg egy csokorra való.

Csak arról szólt, ami számára fontos volt, ami a lélek legmélyéről tör felszínre, amit „a szív szemével” látott önmagában és a világban. Nem véletlenül adta egyik kötetének azt a címet, hogy Embertől emberig.

„Soha semmilyen költői csoporthoz nem kívántam tartozni, noha lett volna rá lehetőségem nem egyszer – emlékezett vissza. – Beláttam, hogy aki benne van egy körben, az mindig könnyebben érvényesül, talán éppen ez tartott vissza: nem az érvényesülés vágya fűtött, hanem a legbensőbb lírai mondanivalóm. A másik ok, ami visszatartott, hogy a vers megszűnik versnek lenni, ha szolgálatba lép. Én nem gondolhatok írás közben arra, hogy mások, mit várnak el tőlem. Ezért inkább hosszú tömött sorokban menetelek egyedül: én-önmagam.”

Azok az évek talán amiatt is voltak emberibbek a maiaknál, mert valamilyen fokon mindenki törődött a másikkal, különösképpen igaz lehetett ez a legérzékenyebbekre, a művészalkatúakra, köztük a költőkre és írókra. Sorsába az is bele lett kódolva, hogy nem marad észrevétlen. Nem kereste a befutott, sikeres írók társaságát, barátságát, ehelyett ők találták rá, bármennyire igyekezett a háttérben maradni.

Kezdetől alapember volt Csurka István mindkét lapjánál, a *Heti Magyar Fórum*nál és a *Havi Magyar Fórum*nál is, minden krízisben hűséges maradt a szerkesztőséghez. Korábban nemcsak verseket publikált, hanem cikkeket is írt, és szerkesztőként sokat tett azért, hogy hétről-hétre legyen szellemi tápláléka az olvasóknak. Mielőtt Csurka kézbe vette a friss, nyomdászágú lapot, az első kérdése szinte mindig az volt, hogy „ugye a Dezső versei benne vannak?” Nagyon szerette és tisztelte Székely Dezső költészetét. E két lapban szintén publi-

káló költőtársai Kiss Dénes, Döbrentei Kornél ugyancsak becsülték, kedvelték emberi, költői értékeit, és nem tévesztették szem elől.

Társa volt jóban, rosszban a felesége, Katalin, akivel, ha jól emlékszem, akkortájt tartották az aranylakodalmukat, amikor még rendszeresen meglátogattam őket Újpesten. Büszkén mutatták az unokáik fényképeit.

Székely Dezső hatgyermekes református családban született, gyermekkora óta alapvető zsinórmérték volt számára a hit.

Egyik kötete fülszövegében pedig ez áll: „Szeretném, ha a vers menedékház lenne az ember számára, aki mindig menekülni kényszerül valami elől.”

Az, hogy életműve nem csupán a Havi Magyar Fórum bekötött példányaiban alussza örök álmát, Benke László költő érdeme, aki a Hét Krajcár Kiadó vezetőjeként az *Amíg szól a harang* (2013) mellett megjelentette a *Nyitott szívvel, szabad szemmel* (2017), *Csillagok udvarában* (2018) című köteteit is.

A költészetéből épült menedékház nyitva áll bárki számára. Kívánom, hogy minél többen találjanak hajlékot, megnyugvást benne!

SZÉKELY DEZSŐ (1936–2020)

AVASI VIRÁGPOR

Kertünk végén erdő volt, az Avas,
már csak bozótos: a fákat kivágták.
De jön a szoknyavadász tavasz,
újra felveszi új rokolyáját.

S kibújnak a korhadt avar alól
az ibolyák: mind a Bükkalja gyöngye.
Távol az élet robog, zakatol
s az én szívem már dobogni is gyöngye.

A kakukk hangja unalmas, rekedt,
nem számolgom, hány esztendőtt jósol.
Befejezek egy végrendeletet,
sietve...talán ez az utolsó sor.

Utánam még egy házszám se marad,
porba irt nevem elmossa a zápor.
Ha többé nem süt szemembe a nap,
takarja le az avasi virágpör.

SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN

KENESEI ILONA ÉLETÉRŐL ÉS MUNKÁSSÁGÁRÓL

„Az ember közösségi lény, sőt kisközösségi lény. Csak egy kiismerhető szabályrendszerben, adott, beleszületett vagy beletanult közösségben érzi jól magát. A (kis)közösség támaszt, biztonságot jelent. A közösség kultúrája az, ami meghatározza gondolkodásmódját (...) A közösség szervesen elsajátított mitológiáján túl csak kvázi-mítosz, mítoszpótlék van: vegyes, kevert, leegyszerűsített, nem lehorgonyzó és a létezés értelméhez, létünk megértéséhez nem kapcsolódó tartalommal. A kultúraátalakulás új kulturális elemek kialakításával és elsajátításával és kultúrávesztéssel jár együtt” – olvashatjuk Balázs Géza nyelvészprofesszor és néprajzkutató nemrég megjelent dolgozatában.

Eto-Papp Beáta, az idén tizenöt esztendő, isaszegi Csatangoló Táncsoport és Hagyományőrző Egyesület elnöke a múlt havi városi újság jubileumi összeállításában így vall: „Legmélyebb emberi vágyunk, hogy közösségben éljünk. Az a kegyelmi pillanat, amikor ez a közösség létrejön, mindenkit mélyen megérint, mert egyszerűen jó benne lenni. Az ünnepek ilyen nagy találkozási pontok, amelyek téren és időn átívelve hoznak létre közösséget közöttünk, összekötnek az ősökkel is.”

Nos, a Csatangoló – igaz közösség, tagjaik nem csupán a próbákon és az előadásaikon, hanem a magánéletben is szoros kapcsolatot ápolnak egymással. Az évforduló ünnepét pedig épp a jelzett módon, a mai hagyományőrző nap keretében, méltó módon ülik meg, teszik emlékeztetéssé.

Nem tisztem a korábbi jeles napi nagyrendezvényeik méltatása, amelyek mind ünnepszámba mentek úgy a nézők, mint az együttes megélésében. Hadd szóljak viszont bővebben a hagyományápolás ama módjáról, amelynek figyelemre méltó eredménye a Falumúzeumunkban látható kiállítás.

Meglehetősen ritka ugyanis, hogy egy öntevékeny művészeti csoport nem csupán feldolgozásokból építkezik, hanem megkeresi az ősforrást is. Így tett a Csatangoló, amikor Utasi Péter művészeti vezető útmutatásai alapján elkezdte keresni azokat a hiteles forrásokat, amelyekből megismerhetők az isaszegi paraszti kultúra egykori jellegzetességei abból az időből, amikor azok még a mindennapi élet szerves részeit képezték. A közgyűjteményi (könyvtári és múzeumi), valamint vizuális források (némafilm, fotók) közötti búvárkodások során jutottak el Radó Gyuláné tanítónő méltatlanul elfele-

dett munkásságához. A nemzeti könyvtárunk egyik tárában ugyanis olyan kincsre akadtak, amire senki nem is számított: az Isaszegről származó népzenei gyűjtés ugyanis jóval többet tartalmaz, mint amennyiről korábban tudni lehetett.

Ahogy a tavaly kiadott „*Száll az ének szájáról szájra. Népzene Isaszegről*” című lemezük kísérőszövegében utalnak rá, az „Országos Széchenyi Könyvtár Zeneműtárában a kéziratos kották között őrzik Radó Gyuláné, született Kenesei Ilona 'Száll az ének szájáról szájra' címmel szerkesztett, 14 kötetes magyar dalgyűjteményét. A kötetenként ABC rendbe szedett, laponként kézzel megvonalmazott, gyönyörű kézírással lejegyzett kották és dalszövegek között a XII., XIII. és XIV. kötetben bújnak meg azok a kottalapok is, melyek jelen CD kiadására ösztönöztek bennünket. A Csatangoló Táncsoport új isaszegi néptánc-koreográfiáját megelőző forráskutatás vezetett el bennünket ahhoz a 68 isaszegi gyűjtésű népdalhoz, amelyek Kenesei Ilona munkájából a Kodály Rendbe is bekerültek.”

A népdalok gyűjtője, Kenesei (eredeti nevén Klein) Ilona pedagógus, 1883-ban, Veszprémben született. Hatgyermekes családban nőtt fel, édesapját és anyai nagyapját kicsi korában veszítette el. Klein Bódogné, férje korai halála után, egyedül nevelte gyermekeit, sok nélkülözés közepette. A kiállításon is olvasható egy korabeli újságcikk, miszerint a szöghajú, okos szemű, tízéves leányka már "több mint ötszáz népdalt ismert és énekelt, úgy hívták: a dalos madár, és Hornig báró püspöktől kezdve mindenki bámulta példátlan tehetségét, hogy serdülő gyermek léteére oly rengeteg tömeg szöveget és dallamot tudott emlékében tartani.”

Ilona az Angolkisasszonyok veszprémi középiskolájába járt, de tanítói képesítését Kőszegen, a domonkosrendi nővéreknél szerezte. 1913 januárjában helyezték Isaszegre Magyaróvárról, ahol 1902 óta tanított. Férje, Radó Gyula részt vett a Nagy Háborúban, sőt hősi halált halt annak harmadik évében, neve az isaszegi Hősök és Áldozatok Emlékparkját jellemző világháborús emlékművön is szerepel.

A gyűjtés indítékairól így vall Kenesei Ilona a Pesti Hírlap 1909. december 25-i számában: „Száll az ének száll a nóta... , széles e hazában, szép Magyarországon... Benne lüktet az egyszerű néplelek őszinte érzése, édes varázssal fogva meg a szívet, lelket... És száll, egyre száll, – szájáról-szájra, ajkról-ajkra... széles e hazában, szép Magyarországon. Pici gyermek voltam, mikor először hajlta el lelkem a magyar dal bűvös varázsa. Édes anyám altató-dalával szállt szívembe a magyar nóta szeretete, és velem nőtt egyre, egyre... Míg most, pár éve, csupán a magam gyönyörűségére összeirogatni kezdtem őket. És akkor tárult csak fel előttem igazán a magyar népköltés mérhetetlen kincstengere és mind jobban belemerültem, egyre fokozódó gyönyörűséggel, szeretettel gyűjtögetve őket. És az első ezer után a második ezer is hamar összegyűlt, most már a harmadik ezernél tartok. Két év óta nagy szeretettel rendezgetem őket, a legfinomabb dallam- és szövegváltozatokat is följegyezve, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára számára.

Gyűjteményemet (...) átdolgozva, 300-as kötetekbe rendeztem. Minden évben államsegélyvel gyűjtöm és egy kötetre való anyagot dolgozok fel legújabb gyűjtésemből.”

A gyűjtőmunkájáról – e kiállításon is idézve – ezt nyilatkozta százötven esztendővel ezelőtt: „Nyáron, a vakáció alatt szoktam utra kelni. Megtakarított filléreimből, meg abból az évi háromszáz korona támogatásból, a melyet pár esztendő óta a Nemzeti Múzeumtól kapok, fedezem utiköltségemet. Bejárom az országot és ott, a hol gyermek-

koromban tanultam meg az első néhány száz nótát, a tanyák, falvak népénél szedem össze a népdalkincset. Háromezernégyszázötven, jobbára ismeretlen, sok régóta elfeleddett magyar nótát gyűjtöttem eddig. Van közte szép számmal olyan is, a mely különböző vidéken más-más változatban él a nép ajkán. Mindezeket nyaranta aratóleányoktól és legényektől, a föld ifju és vén népétől hallok, leirom és lekottázom. Az én gyűjteményem – ne tessék szerénytelenségnek venni – a maga nemében Magyarországon egyedül áll. Nyári munkám gyümölcset télen rendezem, vidékek szerint, a vig, a szomoru nótákat, a kuruczdalokat beosztom, úgy hogy bárki könnyen áttekintheti őket.”

A Muharay Szövetség által rendezett minősítő műsorra készülve végezte a Csatangoló a korábban említett kutatómunkáját. A műsorba kerülő anyagot válogatva merült fel, hogy jó lenne a felfedezett kincset, a köz számára is elérhetővé tenni CD formájában. Kenesei Ilona az első világháború idején, Isaszegen gyűjtött népdalainak a kottáit a zenei rendező, Samu Zoltán népzene-szerkesztő nézte át és rendszerezte. Elvégezvén a válogatást, a szerkesztést, zenésztársaival 30 kiválasztott éneket – közöttük hat gyermekjáték dalt – kilenc blokkba rendeztek. A Barázda Stúdióban – A Banda muzsikusaival – játszották CD-re az összeállítást, amelynek terjedelme meghaladja a 40 percet. A lemez megjelentetésére 2020 tavaszán a Kaláka Együttes Gryllus Kiadója vállalkozott. Az ötletgazda és projektvezető Eto-Papp Beáta volt. Karácsonyra a dalok szövegét külön kis füzetben is kiadták.

Beáta szerint a gyűjtő munkásságát mai szemmel nézve a korát messze megelőzőnek, sőt emberfelettinek tekinthetjük. Kiadványával az ő emléke előtt is tisztelni kíván a Csatangoló. Az egyesület anyagi áldozatvállalása mellett, a lemez megjelenéséhez hozzájárult Isaszeg Város Önkormányzata és a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség. A borítóképeken az OSZK Zeneműtárában fellelt isaszegi énekek teljes felsorolása, korabeli családi fotók, az Öregtemplom, isaszegi hímezsminták, a Falumúzeum fotótárának képei láthatók, valamint egy 1915. évi felvétel a Nagy Háború cigányzenészeiről és Kenesei Ilona kézírása a népdalgyűjteményből.

A kiadó egyesület s a magunk reményei szerint is, e hangzó anyaggal sikerül Isaszeg néptáncos életébe visszaemelni ezt a feledésbe merült kulturális kincset, amivel az itt élők önismeretét, helyi öntudatát is sikerülhet megerősíteni. Ugyanezt a célt szolgálja a Kenesei Ilona életét és főként isaszegi munkásságát emberközelbe hozó dokumentációs kiállítás, amely arra is méltó, hogy a város értéktárának is a részét képezze majd. E nagyszerű hagyományt a Csatangoló nemcsak ápolja, hanem élteti, s így át is adja a település lakosságának, különös tekintettel az utánunk jövő nemzedékeknek. Mindezt tisztelet, köszönet és megbecsülés illeti őket.

Hadd búcsúzzam önöktől, töletek egy amerikai népzene-kutató professzor idevágó gondolataival: „Amikor a művelt európaiak kétszáz évvel ezelőtt elkezdték lejegyezni a népzene-t, azt mondták, a dalok halálra vannak ítélve: a régi szokások hamarosan veszendőbe mennek, őrizzük tehát meg őket. Ez a szemléletmód soha nem szűnik meg. Az emberek továbbra is azt gondolják, hogy a falusiak városba költözésével, és a kereskedelmi média világméretű terjedésével a népzene el fog tűnni. (...) Ez azonban nem következett be. Az ok elég egyszerű: a népzene továbbra sem veszítette el a változásra és alkalmazkodásra való képességét, akárcsak az emberi élet oly sok más területe, a családtól a munkáig és a hiedelmekig.”

SZŐLLŐSY TIBOR

RÖVIDKÉK

2020

- A szeretet nyelve nemzetközi, amit mindenkinek tudni és használni kell
- A szeretet nyelvvizsgáján mindenki átmegy
- Az együttérzés és a segítőkészség nem csak jelzi, hogy felfigyelnek rád, de emlékeznek is
- Ha a nagymamákra bízna az aktuális politizálást és a holnapit, úgy az Országház padsoraiban csupa unokák ülnének
- Minden napomat feláldoztam életemre, mégsem úgy sikerült, ahogy szerettem volna
- A remény naptárában nincs szünnap
- Ideális lenne a világ, ha minden ember önnön példaképe lenne
- Olykor a tétlenség old meg lehetetlen feladatokat
- A félelem a gyávaság árnyéka
- Szájba rágott szöveg emészthetetlen
- Az igazi gazdagság nem a pénz mennyiségének mérete, hanem a szív hőmérséklete
- A humor annyira nélkülözhetetlen, mint az oxigén a mélytengeri búvároknak
- Az irodalom a képzőművészet ágazata, ahol a papír a vászon, a toll az ecset, a betűkbe öntött gondolatok a festék
- Humor nélkül olyan az élet, mint nyár napfény nélkül
- Göröngyös úton is célba lehet érni
- A fiatalítók vezérlik, öregségében a körülmények és lehetőségek vonszolják
- A jó korban a vers ékkő, rosszban menedék
- A becsületes emberek igazat mondanak, a pártemberek politizálnak
- El kell döntenünk: azt tesszük, amit tudunk, vagy amit akarunk
- A boldog idő múlik, a boldogtalan telik
- Nem szabad átnézni a fejek fölött, mikor csúcsra érünk
- Ahova vágyik az ember, az mindig távol van
- A történelemmel foglalkozó írásokban a lényeg a sorok között van
- A nevetés és a sírás nyelve nem igényel tolmácsot
- A könnyek élesítik a látást
- A legolcsóbb fiatalító szer a letagadott kor
- Az első házasságban gyűjtjük, másodikban használjuk a tapasztalatokat
- Minden önéletrajz befejezetlen

LENGYEL JÁNOS

BEREGSZÁSZI TÖRTÉNETEK

MIRA

Évtizedeken át volt elmaradhatatlan tartozéka a belváros arculatának. Bármikor sétáltam a főtéri korzón, vele mindig összefutottam. Kora tavasztól késő őszig, amikor az időjárás engedte, a református templommal szemközti padon ücsörgött, a teret uraló főiskola épületének tövében, vagy a sétálóutca végén, a hármás úttalálkozásnál álldogált, amit a népnyelv csak majomszigetként emleget, így egyben, kisbetűvel. A város forgatagát figyelte éberén, ismerősökre vadászott, akiktől némi pénzt lejmolhatott, hol alkoholra, hol csak kávéra. Ugyanis, ő ciklikus alkoholista volt. Egy időszakban heteken át az ájulásig itta magát, aztán jöttek a kávézós napok, a zacc-filozofálgatások. Ha az ember ilyenkor beszélgetett vele, megtapasztalhatta, milyen tájékozott, naprakész a világ dolgaiban. Mindenről megvolt a véleménye, ugyanakkor élénken érdekelte a másoké. Bevallom, néha, amikor pár korsó sörrel megvásároltam a társaságát, már idegesítettek a türelmetlen kérdései, mivel meg sem várta a választomat, máris érkezett a következő. Ilyenkor úgy éreztem, velem csupán a saját elképzeléseinek igazát kívánta alátámasztani, no meg, talán úgy gondolta, minél tovább húzza az eszmecsserét, annál több sört ihat.

Kamaszként ismertem meg, mikor lázadó korszakomat éltem. Csatlakoztam az úgynevezett Fradi Parki Rockerekhez, ő nem, csak szeretett közöttünk üldögelni és beszélgetni. Belső-ázsiai származású volt, de úgy tudom, már Beregszászon született. Nem volt családja. Keleti harcművészettel foglalkozott, olykor tanítványai is akadtak, akik a városi kölykök közül kerültek ki. Megesett, hogy részegen vissza is élt ezzel a tudással. Láttam, amikor fiataloktól pénzt zsarolt ki a discóban, hogy azonnal Pásához siessen vodkát venni. Ugyanis ebben a korszakban, amikor Gorbacsov főtitkár elvtárs hadat üzent a birodalmat megbénító alkoholizmusnak, hivatalosan, csak néhány helyen lehetett beszerezni a jókedvszérumot, azt is időkorlátok között. Ám az ember leleményes, főként, ha az önpusztításról van szó, a vörös vezér nem tanult az amerikaiak kudarcából. A városban számos háznál árultak bort, vodkát vagy sört. A vodkát többnyire szeszből pancsolták Gyibrován, egy románok lakta faluban, a Kárpátokban, aminek lakói hatal-

mas hasznát húzták az alkoholtalalomból. A házi kiméréseket tocskáknak nevezik, ami oroszul pontot jelent. Beregszászban, a helyi Al Caponék és Lucky Luciánók, Joli néni, Iduska néni, gyágyá Misa és társaik üzemeltették a földalatti szeszkereskedelmet. Voltak olyan helyek is, ahol nyíltan, mint egy kocsmában, az udvaron, asztaloknál ülve, helyben el lehetett fogyasztani a megvásárolt portékát. A körzeti megbízottat lefizették, de általában a rend dicső őrei is ilyen helyeken szerezték be a szeszcsipeteket.

Voltak olyan időszakok, amikor a korrupció dacára, a milicisták rászálltak ezekre a zugárusokra, ilyenkor nehéz volt bárminemű alkohol beszerzése. Az óvatos árusok csak kifejezetten megbízható egyéneket szolgáltak ki. Ilyen volt Mira is, aki főként a Vérke parton és a belvárosban látogatta ezeket a helyeket. Az így megszerzett borral, mert ekkor többnyire a házi bor volt a sláger, mivel a kertvárosban szinte mindenkinek volt szőlője, vagy a vonatállomás melletti park vagy a temető felé vette az irányt. A Fradi Park, persze, nem ez volt a hivatalos neve, ahol a szovjet érában még egy Lenint ábrázoló nagyméretű mellszobor is volt, a város közepén, forgalmas helyen van, a vörös prohibíció idején itt kockázatos volt alkoholt fogyasztani. Mi azért olykor megtettük. Úgy éreztük, bátrak vagyunk, és ahogy a bor fogyott, ez a bátorság csak nőtt. Miránál ez nemegyszer csapott át ámokfutásba.

A védelési fázisban sokszor szenvedett különböző sérüléseket, ezek többsége elesésből, balesetből fakadt, de előfordult, hogy megverték. A Szovjetunió szétesését követően, amikor beköszöntött a bandita-világ, nem volt nehéz bajba keveredni, elég volt, ha csak rosszul nézett az ember, vagy a másik félreértett egy nem is neki szánt mondatot. Mira pedig nem bízta a véletlenre, többnyire elébe ment a dolgoknak, karate ide vagy oda, nemegyszer alaposan helyben hagyták. Velem mindig tisztelettudó volt, főként, amikor már írni kezdtem, jobban mondván, amikor megjelentek az írásaim. Beszélgetéseink során kiderült, hogy a stílusból akkor is rájött, én írtam az adott cikket, ha azt álneven szignóztam is.

A politikai nézetei igen zavarosak voltak. Az utóbbi időben, amikor a polgárháború sújtotta ország a gazdasági és az erkölcsi mélypont felé süllyed, sokszor emlegette, mennyivel jobb volt a szovjetek alatt. Aztán, két korsó sörrel később, már a vörösöket szidta, meg a Nyugatot, amiért támogatja ezt a rezsimet, miközben 10 hrivnyából már egy pancsolt felest sem lehet meginni. Sosem volt állásban, alkalmi bevételekből, tarhálásból, na, és persze, az édesanyjából élt, aki csekélyke nyugdíjából mindvégig etette. Túlélő volt. Tavasztól őszig bebarangolta a város környékét, gyümölcsöket és zöldségeket szedett, gombászott. A várost ritkán hagyta el, ő volt az igazi lokálpatrióta. Hová is mehetett volna, Beregszász volt az otthona.

Hazalátogatva, sokszor kerestem a társaságát, hiszen egy sör vagy kávé mellett érte-sülhettem a friss hírekről, mi történt a városban, mi fog történni, és szerintem kik és mik állnak a háttérben. Tavaly nyáron még közös fotókat is készítettünk a Symbol előtt, a korzón. Nehezen akart tablet elé állni, mintha már készülődött volna a végzetes tetterre. Később értesültem arról, hogy korábban is voltak sikertelen kísérletei.

2018 januárjában éppen a Kölcsény emléktábla megkoszorúzására indultam, amikor a korzón összetalálkoztam Timivel, kisvártatva csatlakozott hozzánk az egyik szobrász barátom is. Még volt némi időnk, beültünk egy kávéra a közeli vendégváróba. Néhány perc után Mira jelent meg, alaposan elázva, piszkosan, véresen. Előbb a szobrásztól kért

pénzt vodkára, majd tőlem. Hogy rászorultságát nyomatékosítsa, fejéről levette a sapkát, egy hosszú, véres seb tátongott koponyája tetején. Betört a fejem – mondta kínoosan, nevetve. Már korábban is tartozott egy kisebb összeggel, mégis adtam neki némi pénzt, hogy tompíthassa a fej és a lélek fájdalmát. Megkértem, nyomban menjen be a kórházba, hogy a sérülését elláthassa egy orvos, ő meg is ígerte, majd elindult az Edelvejsz nevű kocsmá felé. Ekkor láttam utoljára.

Mindig úgy tekintettem erre a furcsa emberre, mint aki egyszerre él a kaffai, a rejtői és az örkényi világban, magában hordozott egyfajta komor-komikumot, valótlansági állandót. Mira nem jött és nem ment, ő mindig jelen volt. Sok embert zavart ez a jelenlét, mert a védelési fázisban olykor erőszakosan kéregetett, viszont ha néhány napig nem látták, mindenki azt kérdezgette, vajon mi történhetett vele. Sosem láttam enni, mégsem volt lefogyva, többnyire tiszta ruhában járt. Egy komor, téli estén magához vett egy kötelet, majd kísért a temetőbe. Bekopogott az őrhöz, és egy hokedlit kért, aki adott is neki.

VÁMOS HANG GYÖRGY

DÉVA VÁRA

dermedt zsibbadás a testem
– felvert hisztéria tábor

peng egy hangszer húrja bennem
– nem kéztől, csak úgy magától

szerelem dúlásod rajtam
– lényed lágyan körül árkol

csókjaidba belehaltam
– megállok, akár a sárból

megállok immár hitemben
– mától

a Halál
se gátol!

NÁSZTA KATALIN

ARCOD ELŐTT

lefoszlik rólad az élet
a máz, amivel eltakartad
bár nem takargattad magad

fognak az izmok
bőröd alól kitolakszik minden
némán is hangzón

még lapul de nemsokára kididereg
szemünkbe vágja
csupaszodó valónkra mi vár

te azt mondod
szétmállik minden
elszelelsz csak úgy a semmibe

mégsem tudod letörölni képedről a képed
kiültél arcod elé
mint kapujukba régen a vének

meg kéne békélni ott bent a fenttel
nem csak földi
égi is a teremtésed

RECENZIÓK

CSONTOS MÁRTA

„A VERS LEGYEN RÖPLAP ERRE
A VILÁGRA”

Gondolatok Kalász István legújabb kötetéről

*Az utcán öreg kombi áll tél van
a belső udvarban éjszaka az elhasznált
téglák között idegen vagy önmagadnak
de hajnalban fagyponthoz kelsz várod a
függönyrésben a napot kezded a munkát
csinálász a semmidből éneket*

Nemrég látott napvilágot Kalász István legújabb kötete *Vers és próza* címmel a Rím Könyvkiadó gondozásában. A cím rögtön elindíthatja bennünk a gondolatot, miért ezt a puritán címet kapta a kötet a megszokott figyelemfelkeltő, olykor meghökkentő változatok helyett. Az egyszerű címválasztás célja egy-két írás elolvasását követően máris nyilvánvaló. Egyrészt az életet mutatja be a maga fekete-fehér, igen-nem árnyalataiban, másrészt itt a vers próza is és a próza is kellő lírai töltettel rendelkezik.

A kötet hátsó borítóján olvasható bemutatásban Madár János, a Rím Könyvkiadó vezetője nagyon találóan megjegyzi, hogy a mindennapi élet dolgainak leltárba vételét olvashatjuk ebben a kis kötetben, melynek fő vonalvezetésében dominál az ember magára maradottsága, kisémmizettsége. Az emberi értékek veszélyeztetettsége és megmentése ebben a deszakralizálódó, dehumanizálódó világban meghatározza az alkotói folyamatot. Az irodalmi szöveg létrehozása mindig és szükségképpen történeti aktusnak minősül, az alkotó szubjektum stratégiáját nyilvánvalóan módosítja az alkotói folyamat meghatározó tapasztalatok sokasága.

'Dark-side' lírát kapunk Kalász István tollából, eszkatológikus napokat mutat be, ahogy a nyitó versben is szembesülhetünk az elkerülhetetlen kinyilatkoztatással. „Hamis ágnak görcsén/ülsz álmodban/ kelned kell...” figyelmeztet a költő. Teológiai értelemben is az emberiség végső sorsát tárgyalja, ahol megjelennek szemed előtt a „tankok, döntött házak /...aszfalton fekvő öregek/koszos csecsemők karon, égett kabátok...”. A teremő Isten „fáradt sörrel a padon” vonul a sorok közé. Olvasás közben Nietzsche egy gondolata jut eszembe a *Bálványok alkonyából*: „Az ember csupán Isten melléfogása volna? Vagy Isten csupán az ember melléfogása?” A fekete-fehér tablón azután mégis megjelenik egy kis reménysugár, mert – oldja fel a feszültséget a költő a vers záró sorában – „a fény nem felejt téged”.

Kalász István költészetének értelmezéséhez bizonyos életrajzi adalékok ismeretét tartom szükségesnek, melyek magyarázatot adhatnak e különleges versszöveget megértéséhez. Elismert, köztisztviselőben álló költő, Kalász Márton fia. Felmerül bennem egy talán kicsit kényes kérdés ennek ismeretében. Vajon mennyire jó egy 'befutott' író fiának lenni, hiszen abban a mikro-közegben, ahonnan elindult, mindig csak a második lehet, a második legjobb. Lehetsz ez esetben akármilyen tehetséges, mindig kicsit háttérben maradottnak érezheted magad. Az irodalom történetében néhány ilyen esetet ismerünk, gondoljunk Arany János költő fiára Arany Lászlóra, vagy Áprily Lajos fiára, akit Jékely Zoltán néven kereshetünk a költők között.

Az hiszem, az irodalomtörténetben nem túl gyakori, hogy írók és költők gyermekei szintén írással foglalkoznak, nem öröklik a költői vénát. Czeizel Endre jó néhány költő genetikájával, öröklött magatartásformájával és viselkedésével foglalkozó könyvében hangsúlyozza, csak ritka esetben örökölheti a gyermek szüleitől az írásra való hajlamot. Ugyanakkor kiemeli, hogy az anyák mentalitása, érzékenysége, világról alkotott felfogása meghatározó szerepet játszik a költők életében.

Az anyakép központi szerepet kap Kalász István költészetében is. Több versében idézi fel az anya, Kállai Eszter felejthetetlen alakját, aki útmutatóul szolgálhatott életében. Ő volt a Szépen emberül! mozgalom megalapítója, bejárta az élet minden stációját. A nánási tanyavilágból indult, amit követett a Filmművészeti Főiskola és bekoronázott egy magyar-történelem szakos tanári diploma.

A magyarság megőrzésnek fontossága, az anyanyelv folyamatos ápolása – mint anyától kapott örökség – végig kíséri a költő-tanár fiú életét is, akinek hitvallásában a leglényegesebb tétel: „Igazul kell élni”.

Az *anyanyelv elsajátítása* című versében kemény lezárás ez a mindenkinek szóló figyelmeztetés. Az anya alakját idézi az *Anyámnak, kit álmában fényképeztem vasárnap délután* és a *Búcsú* – kétszer is, mert következik az elfogadás és az elengedés, mely egyidejűleg a megőrzést is szimbolizálja. Az ember „anyját is elengedi de nem veszíti/ és mikor az idő kézfejére / öregfoltot rajzol az / ember szelíden csöndesülve / nézi-nézi.”

Kalász István versépítése részletező, leltár-szerű, a dolgok és tárgyak nem térkitöltő elemek nála, minden elemnek külön szerepe van ebben a fekete-fehér fotóalbumban. A 'dark-side' líra gyökerezhet eredendő emberi mentalitásban, de az is lehet, hogy olyan trauma tapasztalatokra épít, melyek csak sejtetnek, de mindvégig ismeretlenek maradnak az olvasó számára.

Mindenhol ott a balladai homály, bár a fény is belopakodik olykor, ahogy az *Eszkatologikus napok* is részben feloldja a feszültséget, hiszen az éjszaka sötétjét felváltja majd a nappali fény: „Korom sötét odakint, ablakot nyitsz, / menjen ki a fény kicsit, / másszon a szemközti falra.....és hajnalban az üvegre/vastagodott poron át / visszatáljon, reméled,/ a fény nem felejt el téged”.

Kalász István ars poeticáját fogalmazza meg *A vers legyen* soraiban, hiszen a vers alkalmas arra, hogy – Reményik Sándor erdélyi magyar költő szavait idézve – „kenyér legyen mindenki asztalán”, kapjon szabad utat, mehessen házról házra. Így lehet a vers „röplap erre a világra”.

Kalász István felfokozott érzékenységgel reagál a mindennapi élet problémáira, lépcsőről lépésre, a körülötte lévő tárgyak verselemekké növelésével éri el a kívánt hatást az olvasói recepcióban. Nála a 'sötét oldal' mindig fókuszban van, a végén mégis megkönnyebbülhetünk, mert a fény visszajön, hogy folytathassuk az életet. Felmerül bennem, vajon mi lehet a komor hangvétel, a kilátástalanság és beletörődés-érzés magyarázata. Lehetnek gyermekkori és felnőttkori traumák egyaránt, de fakadhat eredendően a személyiség sajátos életérzéséből.

Egy valami mégis cáfolhatatlanul igaz. Kalász István átlagon felüli empátiával közelíti meg versszereplőit, a mindennapi élet problémáival küszködő embereket, nagyon beleérző az öregek sorsát illetően. Nagyszerű példája ennek a *Kanyar* és az *Apát lead* című novella. A *Tárgyak* sorozatban képet rajzol a tanári munkáról, de nem igazán a tantárgyakat tanítók személyiségrajza dominál, mindenütt helyet kap a 'sötét oldal', a szerencsétlen embersorsok. A matematika órán látjuk az ablakon keresztül, hogy hajléktalan ül a padon, majd még többen jönnek, ember embernek farkasa, nehéz megmondani mi a jó és mi a rossz. Platon is ott rejtőzik az etika órán, mert „jobb lenne egy barlangban a falra vetülő árnyékot nézni, az erkölcs az igazak része.” A keserűség, a fekete-fehér jelenetek az iskolában is jelen vannak a gyermekorsókban. A testnevelés órán gúny és nevetség tárgya egy nehéz sorsú tanuló. Hadd idézzem szavait: „Arra gondolok, hogy otthon hideg van, hogy apám nem jelentkezik, nincs pénz, hogy én lettem a családfő”.

Jó szívvel ajánlom Kalász István verseit és novelláit mindazoknak, akik nem akarnak fennmaradni a látszat elégedettség felszínén, le akarnak ásni a mélybe, azonosulni tudnak emberi sorsokkal, az elesettekkel. A kisemmizettekkel együtt keresik az utat, s a nehézségek ellenére is remélnek, mert „Ki kell törni innen/hogy/ameddig élsz beszélj /valaki helyett másnak/a fákról a szerelemről / a hajnali szélről”.

TÓTHÁRPÁD FERENC

KORÁNTSEM HALOTT, KIT ELTEMET EGY POLJÁK

Avagy: Az írónak mindent lehet?

Mit várhat a recenzens egy könyvtől, amelyet a megjelenése előtt 2018-ban már bemutattak a Beregszászi Járási Könyvtárban? Mit remélhet, ha a kötet hátsó fedőlapján az „ajánló” így végződik: „Kedves olvasó, nem kell megijedni, ez a részlet nem ebből a könyvből való”. „Hál’ Isten” – gondolhatja a kiadványok tömegében válogatni vágyó Olvasó.

A bizonytalanság elszállni látszhat a címlap láttán (Kiss Judit és a szerző munkája), amelyre egy Kárpátalja körvonalai elé helyezett profilkép és a tükörképe került. Zöld szín uralja a lapot, mintha szabad utat kínálna arra az esetre, ha a hátoldali ajánló inkább bizonytalanságot mint meggyőződést váltana ki. A remény, hogy az olvasó kíváncsisága felülkerekedik, várható.

A szokatlanul hosszú cím – *Feltámadás Beregszászon. Mitracsek úr visszatér* – csakúgy, mint az íróé, szintén zöld „jelzést” ad. További kapaszkodót kínál Lengyel József János a második (?) alcímmel, amely a könyvgerincre már nem fért rá: Egy különös történet különleges folytatása.

A főhős (főhősök) nem ismeretlen (ismeretlenek) a Mitracsek-rajongók előtt. A történész, író, újságíró, publicista és „humoralista” tízedik kötete a Mitracsek Ödön esetét ismertető könyv.

A novellagyűjteményként (?) besorolandó (neopamflet) kiadvány harminckét cím (és mottó) alatt követi végig az események különös meséjét onnan, hogy már az első történetben eltemetik a főszereplőt, addig, míg egy riporttal a számos karakterből megalkott Mitracsek (végképp) visszatér.

Lengyel (József) János nem hazudtolja meg magát. A számos életrajzi elemmel felruházott történetből sugárzik a zsurnaliszta lét. Az egész művön átüt a szerző karaktere.

Rejtett és palástolatlan utalások, célzások és találatok... Politika és társadalom-ítélet-kritika teremt alapot (vermet?) a kisebbségi létet mélyen átható valóságnak. Mint könyvben a könyv, úgy ismerkedhetünk meg Beregszászal, de ez a bemutatás kilóg a többi közül. Azt az érzést váltja ki, hogy szívesen olvasnék Beregszász történetéről és a helyi nevezetességekről – Mitracsek nélkül – a hovatartozását felvállaló kárpátaljai húsvér író egy újabb önálló kötetében. (Csak zárójelben: Mindenről a féltékeny Mitracseknek sem kellene tudnia!)

A Mitracsek – B. J. – Lengyel József János-sztori megdolgoztatja az olvasót. Némi segítséget jelentenek a (karakter)gyilkosság áldozatává lett, mégis mindent túlélő szereplő dőlt betűvel szedett megnyilvánulásai, de ott van mellette – mint a borítórájzon – vagy inkább vele szembefordulva a folyamatosan perlekedő, provokáló, évődő haragosa, az állító és azonnal önmagát meg is cáfoló másik főhős: az „istenként” teremtető szerző. A tisztánlátást befolyásolja még a tény, hogy kettejük mellé odatartoznak Lengyel József János markáns útmutatásai. Hogy Mitracsek és a többiek még inkább feszegethessék a műfaji határokat, versbetétek, esetenként „pimasz” lapalji jegyzetek okosítják a tisztelt Olvasót. Jellemző önmeghatározás: „most nem én vagyok, aki ezeket a sorokat írja. Mert ugyan én vagyok az, de az is, aki most éppen” a főhős, talán épp egy polják.

Mellékes „beszólások”, találékony szójátékok, humor; odafigyelést igénylő jelenetek sorakoznak. Olyan perlekedés-sorozat, amely alkalmat ad közös dilemmáink újragondolására. Megjelenik a többi mellett Merkel, Édes Anna, Soros György, Sztálin, Rubik Ernő, de Fekete Pákó is. Mellettük és társaik mellett sokan magukra ismerhetnek. Befutott nevekkal is találkozhatunk, de az áthallások mögött rejtőzködni nem tudó mellékszereplők egész sorával is szembesít L. J.

„Irodalmia” földjén más szerzők is elbántak már a szereplőikkel, de kevesen vannak, akik ily módon szembenézésre kényszerítenek. A kötet utóélete minden bizonnyal újabb adalékokkal – barátokkal és „barátokkal” –, ötletekkel szolgál majd egy következő mű megszületéséhez, a Mitracsek által kiperelt folytatáshoz. L. J. bátor megnyilvánulásai egyszerre mutatják a tájékozottság és az egyéni látásmód jellemzőit. (Ha nem ő lenne, még Mitracsek-díjat is kaphatna!) Provokál és évődik. Vád- és védőbeszédei miatt lesznek, akik nevetnek, és lesznek – talán a többség – akik inkább elszomorodnak a valóság szellemesen fanyarkásba hajló ízvilágától.

Befogadásra ajánlom ezt a különleges vádiratot. Perlekedjünk együtt, és ha nem ismeri a kedves Olvasó az előzményeket, az is bocsánatos bűn, ha – önmaga védelmében – a 164. oldalon, a végén kezdi e különleges hangvételi könyv olvasását.

Befejező gondolatként, hadd citáljam ide a kötet még egy sorát: „Kedves olvasó, oszd be, hogy éppen ki van a színen, és ki az, aki színtelen!” – és, ha némely sziporka mosolyt csal az arcodra, az sem baj, ha gondolkodóba esel.

*Lengyel József János: Feltámadás Beregszászon. Mitracsek úr visszatér
– Egy különös történet különleges folytatása.
Intermix Kiadó (Kárpátaljai Magyar Könyvek 277.),
Ungvár – Budapest, 2019, 168 p.*

OLÁH TAMÁS

ELSÜLLYEDT TANÚ?

Turbók Attila válogatott versei

Első verseskötete 1975-ben jelent meg, a mostani válogatott versek gyűjteménye tehát negyvenhat év termését fogja össze. Már első kötetében emléket állított ifjan meghalt édesapjának, aki maga is ígéretes költőként indult a 20. század harmincas éveinek végén. A magyar történelem drámai fordulatai azonban megakadályozták a sikeres folytatást, hiszen az ifjú költő a háború után, 1946-ban meghalt. A nagyon korán elvesztett apa hiánya bizonyára hatással volt Turbók Attila költői indulására is. A válogatott kötetben is többször felbukkan, sőt hangsúlyozottan jelen van a tragikus apa-alak, mint a szerző nemzedékének többi költőjénél is, hiszen Kovács István, Utassy József, Bella István és mások fronton eltűnt apjukat siratták el megrendítő versekben.

Turbók Attilát özvegy édesanyja nevelte nem kis nehézségek árán. „Apámat jöttöm-kor temetted / július forró záporában”, írja *Anyám* című versében, de évtizedek múltán is felidézi alakját (közös könyvük jelent meg apa és fia verseivel 2019-ben), a rendszerváltozás után is őt szólítja kétségbeesésében: „Kihez forduljak, hű halott? Szétkapkodták a holnapot!” Nem csoda hát, hogy gyermekkorából leginkább „a félárvak, csontig árvák” emlékei rögzültek, mert sok erzsébetvárosi családban éltek hozzá hasonló, hányatott sorsú gyerekek. Budapest lepusztult, omladozó vakolatú házaiban a szegénység mindennapos valóság. Csibészfiúk gyülekezőhelye az Almássy tér vagy a Rózsák tere: „templomfalon döngött a labda, koldus gyűjtött filckalapba”, villantja fel az *Erzsébetvárosi credo* című versben a környezetét éppúgy, mint ahogy néhány verse hitelesen őrizi serdülőkorának, a „kandi kamasznak” friss élményeit.

„A megállóiban öklöt old a sóhaj/a kanyarokban enyhül a szitok / HOLNAP IS NAP LESZ / újsütetű óhaj / kérgét rágják/ némák /magyarok”, szólnak a sorok Sztálin halálának napjáról. Ne feledjük, 1956-ban tizenhárom éves, a legfogékonyabb korban van, érthető hát, hogy retinájába sülték a látottak, tapasztaltak. Hosszú verset szentel a forradalom emlékének (*Kései napló*), amelynek minden versszaka a személyes ihlettség révén sűrűsödik történelmi tapasztalattá.

Később, a nyolcvanas években, magánéleti problémák szorításában hosszú időre, ahogy írja, „elvesztette a szavakat”. A hallgatás a költő számára vereség, de egyúttal

nyereség is lehet, hiszen így sikerülhet az irányított kultúra aláaknázott mezőin sértetlenül átjutnia, ami persze, nem kizárólagos erény. A költő is vereséggént éli meg a hallgatás éveit, mint erre címadó verse utal: „A hallgatás is nyomelem. / Fuldokolsz, elsüllyedt tanú, / iszapréteg a szíveden, /a hínár nyálas koszorú”. De azért tanú maradt akkor is, ha a „kifent pengével metsző” élethelyzetekre, „kicsorbult éjszakákra”, „bíró-sági paternoszterekre” akkoriban még nem voltak érvényes szavai.

A tapasztalat és az élmény, akár a valóság, végtelenül gazdag, egyszerre egyedi és általános. Az illékony élményt csakis az emberi szellem képes megragadni. A vers erre való. Amikor átszakadt a gát, és képes volt újra költői erővel szólni, tapasztalhattuk, hogy a nyomasztó élmények új verseiben miként találtak megnyugvást.

Mi Turbók Attila költészetének titka? Talán az, hogy versei szilárd alapra épülnek, nyelvi leleménnyel teli szavak gondosan kiégetett tégláiból. A versbe emelt élményelemek egységes gondolati vízióba rendeződnek. Önéletrajzi témájú költeményei is a közügyek felé terelik az olvasó figyelmét: „gyűlölet, gőg az árulás motorja / és félelem az elárultatástól, / az arcra korhű álarcot varázsol, / tűnékeny maszk, átbukik vigyorba.”, a lírai én így lesz egyúttal a hazájáért aggódó, tudatosan élő ember vallomásának hordozója. Újabb versei napjaink semmivel sem könnyebb kérdéseit járják körül: „nincsen erő kibogozni, / mi hazug trükk, mi önérdék?” (*Kallódók nemzedéke*) A komor életérzés, amely manapság annyiunkat áthat, őt is eléri: „eltűnt világunk zászlója pedig / félárbócon leng a nyugati szélben”, ahol a *Téboly sugárúton* „a vörös szín vérvesztően kizöldül”, miközben „az ember komisz, hűtlen angyalához/...felmenti magát a romhalmazon, / újrafesti, facsarja önarcképét, / lesz női férfi és férfi amazon.”

A válogatott kötet szerzője nem követ költészeti divatokat, az anyanyelv a költő személyiségének és önazonosságának meghatározó és megtartó eleme, ahogyan ír, ahogyan használja a nyelvet, az mind őt minősíti, egyéni jegye lesz. A költészet nyelvünk szavaiba öntött élet. A versek igazi értéke a szavak megválasztásán dől el, vagyis az élmény és a nyelvi közlés találkozásában, abban a szűk sávban, amely a tárgy és a szó között feszül a költő tudatában. A feladat nem könnyű, örök dilemma, miként lehet az érzékletesség üzeneteit átcsempészni a szavak testetlenségén.

Régi vélekedés: ha egy mai verseskönyvben az olvasó 4-5 emlékezetes, úgymond, nagy verset talál, azzal a legszigorúbb ítésként is elégedett lehet.

Ilyennek találok a nyolc szonettből álló *Lepketáncot*, a *Barbárság kertje*, *vakondnyár* címűt, az *Ödipuszi kert* című összegző költeményt, továbbá a már említett *Magasan leng a kalózlobogó* és a *Téboly sugárút* című verseket.

E költeményeiben elmerülve tapasztaljuk, hogy a szerző nem ragadt, ahogy írja, „légyfogó hazugság fénykörébe”. Hiteles és érzékletes szavakat keres ebben a „kifordított nyelvezetű, zagyva, arc- és mi minden mást váltó korszakban, ahol a Föld lakóit a maszlag erős fonatai ölelik-szorítják” – írja a kötet hátlapján.

A gondosan szerkesztett ciklusok versei vezetnek végig az érzékek közvetítette úton, az emlékek ösvényein, a kapcsolatok, intim pillanatok örömein és kudarcain, az apához, gyermekeihez kötődés árnyalatain keresztül a jelen aggasztó valóságáig. Külön fejezetbe került mintegy harminc, kötetben eddig nem olvasható, új költemény.

„Ritkaság az ilyen mély merülésű, hiteles poézis” – írja Turbók Attila költészetéről az irodalomkritikus Alföldy Jenő. Magam is így érzem.

FOLYÓIRATSZÁMUNK SZERZŐI

A. Turi Zsuzsa (1971, Budapest) – költő, író, műfordító. Francia szakos tanár. Eddig három verseskötete jelent meg. A Magyar Múza folyóiratban rendszeresen publikál. A Magyar Nemzeti Írószövetség tagja. Genfben él.

Almássy Katinka (1943, Penészlek) – költő. Tanulmányait Debrecenben, Budapesten, Franciaországban (Tourban és Párizsban) végezte. Fehér Mária- és Váci Mihály-díjas alkotó. Több kötete jelent meg. Balatonföldváron él.

Ambrus József (1966, Gyergyószentmiklós) – költő. Első verseit az Utunk folyóirat közölte. Majd a Kelet Felől, Agria, Nyugat Plusz és más lapok, folyóiratok adtak helyet írásainak. Könyvei: Férfiének, 2012; Kifosztott szépség, 2013; Golgotavirág, 2014; Az élet bolondja, 2015; Egy marék szerenád, 2016; Törekény tekintet, 2019; Egyedül Európában, 2020. Tagja a Váci Mihály Irodalmi Körnek és a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Budapesten él.

Aranyi László (1957, Keszthely) – költő. Több irodalmi lap közölte verseit: Életünk, Tiszatáj, Új Forrás, Élet és Irodalom, Argus, Pannon Tükör, Kapu, Új Symposion, Kalligram, Kortárs, Vár ucca műhely, stb. Néhány esztendőn át az akkor még párizsi Magyar Műhely szerzője volt. Angol nyelvtérületen is rendszeresen publikál alternatív, avantgárd lapokban (Quail Bell Magazine, Lumin Journal, Moonchild Magazine, Scum Gentry Magazine, Pussy Magic, The Zen Space, Crêpe & Penn, Briars Lit, Acclamation Point, Truly U, Sage Cigarettes Magazine, Lots of Light Literary Foundation). Önálló könyvei: (szellem)válaszok (versek, 1990), A Nap- és Holderök egyensúlya (versek, 2011), Kiterített Róka (Egy Kivülről feljegyzései, 2017). Régi tagja a Magyar Írószövetségnek. Gyermekekorától elmélyülten foglalkozik okkultizmussal, mágiával. Jelenleg Budapesten él.

Balajthy Ferenc (1946, Mór) – költő. Eddig közel húsz könyve jelent meg. A Vörösmarty Társaság tagja. Legutóbbi kötete, a Kettős kereszt, amelyben összegzi eddig verseinek legjavát. Elsősorban a Vár című folyóiratban olvashatjuk nevét. Székesfehérváron él.

Balázs F. Attila (1954, Marosvásárhely) – költő. Az érttségét követően a gyulafehérvári Hittudományi Főiskolára iratkozott. 1982-ben Bukarestben könyvtáros és műfordítói oklevelet szerez. Dolgozott a marosvásárhelyi Bábszínháznál, volt könyvtáros, majd 1990-ben Pozsonyban telepedett le ahol szerkesztő volt több lapnál, és a Madách Kiadó menedzsere. 1999 és 2001 között a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának az elnöki tisztját töltötte be. Újságíróként tudósított az RMDSZ és a KMKSZ alakuló kongresszusáról, az első szabad bukaresti és prágai választásokról, a marosvásárhelyi fekete márciusról, Tökés Lászlóval, Sütő Andrással, Fodó Sándorral és még nagyon sok jelentős személyiséggel készített interjút. 1994-ben létrehozta az AB-ART Kiadót, amely 25 év alatt közel 900 címet adott ki. Első közlése 1969-ben volt a bukaresti Jóbarát folyóiratban, első verseskötete Maszkok címmel a

pozsonyi Madách könyvkiadónál jelent meg 1992-ben, és Madách nívódíjas lett. Többek között a párizsi Európai Tudományos és Művészeti Akadémia, a magyar és a román írószövetségek, valamint a Magyar PEN Club tagja. Rangos irodalmi díjakat kapott világszerte. 25 nyelvre fordították.

Bánki Éva (1966, Nagykanizsa) – író, irodalomtörténész, tanár. Verseit, prózai írásait először a Kalligram, Mozgó Világ, Látó, Tiszatáj közölte. Az ELTE-n szerzett magyar–portugál szakos diplomát. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetemen és az ELTE BTK-n tanít középkori világirodalmat. 2004-ben jelent meg Esőváros című első önálló prózakötete a Magvető Kiadónál, amely elnyerte a Szépirodalmi Figyelő-díjat. A Magyar Múza folyóiratban először jelenik meg.

Benke László (1943, Újvárfalva) – költő, író, újságíró, könyvkiadó. Alkotóként, magánemberként és a Hétkrajcár Kiadó vezetőjeként egyaránt a mórírci hagyományt követő népi, nemzeti irodalom harcosa. Otthonkereső című regényében (novellafüzérében) a mai kiüresedő szövegirodalom divatjával szemben mutat föl valóságos történeteket, magyar emberi sorokat hitelesen, érthet nyelven. Eddig több, mint húsz könyve jelent meg. Kiemelkedő írói, költői munkásságáért a Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetésben részesítették 2003-ban. G. Komoróczy Emőke „Tegnap még volt remény, hogy lesz jövő” címmel írt monográfiát Benke Lászlóról. Tagja a Magyar Írószövetségnek és a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Dánszentmiklóson él.

Borbély László (1968, Budapest) – író, hírlapíró. Első írásai a PoLisban, az Életünkben, illetve a Lyukasorában jelentek meg, utóbbinak 2008–2011 között főmunkatársa volt. 2011-től a Havi Magyar Fórum főszerkesztője. Sokműfajú szerző. A Magyar Művészeti Akadémia munkatársa. Budapesten él.

Csontos Márta (1951, Győr) – költő, tanár, irodalomtörténész. Tagja a Magyar Írószövetségnek. Legutóbbi kötetei: Zónahatár (versek), Littera Nova, 2016; Látószögek (versek, Kráter Kiadó, 2018). Budapesten él.

Dudás Sándor (1949, Tápiógyörgye) – költő, képzőművész. Nemrég jelent meg Tengeröltő című válogatott verseskötete. „Sarkcsillagom, a költészet” írja önéletrajzi regényében a szerző és kiemeli, hogy fontos életében az a tény, hogy hallássérült...” – olvashatjuk Bak Rita recenziójában. Tagja a Magyar Írószövetségnek. Országos folyóiratokban olvashatjuk verseit. Jelenleg is Tápiógyörgyén él.

Földesdy Gabriella irodalomtörténész, színháztörténész. Az ELTE Bölcsészkarán magyar–könyvtár szakot végzett, 1986-ban színháztörténetből doktorált. Egykoron Bácskában élték címmel 2012-ben jelent meg családörténete, 2016-ban pedig a Herczeg Ferenc kalauz (monográfia). Színházi kritikái 2014-től jelennek meg folyamatosan. Ennek összegzéseként Öt év színikritikái 2014–2019 címmel adta ki újabb kötetét. Tanulmányai középpontjában Csíky Gergely, Herczeg

Ferenc, Madách Imre, Ambrus Zoltán és Bánffy Miklós áll. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek.

Harmati Gyula (1955, Bucs) – író, közéleti ember. Főiskolai, egyetemi éveit többször publikált irodalmi folyóiratokban (Tiszatáj, Alföld, stb). Így lettek nagyon jó barátok Erdei-Szabó István bucsai költővel, akinek temetésén Harmati Gyula mondott búcsúbeszédet. Bucs községben él, ahol alpolgármester. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek.

Istenes Tibor (1972) – Arthúr-díjas költő, író, esztéta, az Arthúr Irodalmi Kávéház szerkesztője. Alkotásai a Litera-Túra Irodalmi és Művészeti Magazin, a Börzsönyi Helikon, a Hetedik.hu és a Lenolaj Irodalmi és Kulturális Műhely, a Palócföld Irodalmi, Művészeti, Közéleti folyóirat oldalán, valamint különböző antológiákban jelennek meg rendszeresen.

Kiss Irén (1947, Budapest) – költő, tanár. Az irodalomtudományok kandidátusa, az ELTE oktatója. A Magyar Írószövetség tagja. Verset, drámát, regényt egyaránt publikál, közel húsz önálló kötete jelent meg. 2012-ben a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjével tüntették ki. Budapesten él. A Magyar Nemzeti Írószövetség alapító tagja.

Kovács Sándor (1951, Gyöngyös) – író, helytörténész, múzeumlapító. Településtörténeti kutatásaival, publikációival hívta fel magára a figyelmet. A nőgrádi és hevesi falvak múltja iránti érdeklődése, gyűjtő szenvedélye ma már a Gyöngyössolymoson található és látogatható Tájház és Múzeum gazdag anyagában összegződik. Zsellérbirtok címmel adta ki a Rím Könyvkiadó a szerző első kötetét. A Költők a hegyen elnevezésű, évek óta megrendezésre kerülő irodalmi napok főszervezője és házigazdája. A Magyar Nemzeti Írószövetség tagja. Gyöngyösön és Gyöngyössolymoson él.

Kőrösi Mária (Budapest) – tanár, író, filozófus, kutató. Egyetemi docens, több hazai és külföldi egyetemen tanít. A Széchenyi Társaságnak 1993-tól aktív tagja, évek óta elnökségi tag. Kiemelt kutatási területe: Széchenyi István élete és munkássága. Magyar Fiatalokért Díjjal tüntették ki. Budapesten él.

Kránitz Laura (Budapest) – költő. Verseit többnyire internetes kulturális magazinokban publikálja. Több antológiában szerepelt verseivel. Budapesten él.

Lakatos Tibor – kutató-szakíró. Fő kutatási területe a cigányzene és a muzsikás cigányság története.

Lengyel János (1973, Beregszász) – történész, író, újságíró, publicista. A Magyar Írószövetség tagja, a Magyar Újságírók Közössége elnökségének tagja. 2014-ben megkapta a „Nemzeti Újságírársért” kitüntetés bronz keresztjét. Eddig tíz kötete jelent meg, az utolsó 2019-ben, Feltámadás Beregszászon. Mitracsok úr visszatér címmel. Budapesten él.

Mártonfi Benke Márta (1958, Kunszentmárton) – festő, művészeti író. A Magyar Újságírók Közössége művészeti tagozatának vezetője, a Magyar Múzsák képzőművészeti rovatát szerkeszti. Rendszeresen vesz részt egyéni és csoportos kiállításokon, a Vásárhelyi Őszi Tárlaton többször szerepelt képeivel. Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjas. Kunszentmártonban él. A Magyar Nemzeti Írószövetség tagja.

Nászta Katalin (1950, Kolozsvár) – költő, író, színművész. A Marosvásárhelyi Művészeti Egyete-

men végzett 1973-ban. Első versei a Korunk folyóiratban jelentek meg. Felvágott szívvel címmel nemrég jelent meg újabb kötete. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Először publikál a Magyar Múzsák című folyóiratban.

Oláh Tamás (1944, Budapest) – költő, író, szerkesztő. Hosszú álom címmel 2010-ben adta közre első verseskötetét. Ezt 2011–2018 között, évről évre újabb könyvek követték, 2019-ben pedig megjelent válogatott verseinek gyűjteménye Elérni az elérhetetlent címmel. 2018-ban Magyar Arany Érdemkeresztrel ismerték el munkásságát.

Orémus Kálmán – író, újságíró, Kárpátaljáról települt át Magyarországra. Néhány évig a Kelet-Magyarország című napilap munkatársa volt. Novelláskötete jelent meg.

Oros László (1952, Felsőszeli) – író. A Galánta melletti Felsőszeliben (Szlovákia) született, ahol jelenleg is él. Hadmérnöki diplomát szerzett, de főleg az irodalom érdekelt. Még 1977-ben gyűjteni kezdte a az 1918-tól napjainkig megjelent magyar kiadványainkat, és levelezést folytatott az írőkkel. Jelenleg hétezer kötet található a gyűjteményében, melynek nagy része a szerzők ajánlásával van ellátva. A könyvtár neve: Bibliotheca Pro Patria. A gyűjteményről eddig több mint harminc újságcikk, rádió- és TV-tudósítás jelent meg. Időnként maga is publikál a sajátjában. Eddig három kötete jelent meg. A Magyar Múzsában rendszeresen publikál. Nemrég lett tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek.

Önody Éva (...) – író, újságíró. Korábbi évtizedekben az Új Tükör munkatársa volt. A hetvenes és nyolcvanas években sorra jelentek meg irodalmi riportjai, szociográfiái (Új Tükör, Élet és Irodalom, New Hungarian, stb). Benjámin Lászlóval, Csanádi Imrével, Lázár Ervinnel és Nagy Gáspárral való közvetlen munkakapcsolata máig meghatározó, ahogyan vallja. Egész életét és írói, újságírói tevékenységét átfogó könyve a Visszaszögezett csillagok (Utódok az elődökről, Kairosz Kiadó, 2011). Székesfehérváron az Öreghegyi Közösségi Házban nemrég mutatták be "Ők, mind a tizenketten" című könyvét. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek.

Pozsgai Györgyi (1954, Szolnok) – költő, író, műfordító, tanár. Az ELTE magyar-orosz szakán, majd a BME közoktatási vezető szakán végzett. A Terézvárosi Szakközépiskolában tanított évtizedeken át. Több, mint tíz könyve jelent meg (versek, tanulmányok). Tagja a Magyar Írószövetségnek, a Kazinczy Ferenc Irodalmi Társaságnak, a Váci Mihály Irodalmi Körnek. Budapesten él.

Simek Valéria – Országos napi- és hetilapok mellett számos folyóiratban publikáltam. Eddig hat verseskötetem jelent meg, legutóbbi 2020-ban Fészkelő fény címmel. Első regényem ugyancsak tavaly jelent meg Hittem, szerettem címmel.

Szente B. Levente (1972, Szőrényvár / Drobeta-Turnu Severin) – költő, újságíró. A Marosvásárhelyi Tanárképző Főiskola magyar-néprajz szakán tanult. A székelykeresztúri polgármesteri hivatal kulturális referense, szerkesztő-riportere a székelykeresztúri Hargita Line kábeltelevízióknak. Első írásai a Romániai Magyar Szóban jelentek meg 1994-ben, majd a Korunk, Helikon, Polisz, Bárka közölték írásait. 1998-tól szerkesztő-

bizottsági tagja, 2000–2002 között főszerkesztője a széleklykeresztúri Kisváros c. közéleti lapnak. Első könyve Az első éj (versek, Székelykeresztúr 1996); majd Az ezüsthajú tündérlány (népmesék, Székelyudvarhely 2000); Örök szél dala (versek, Kaposvár 2001); Tollkalitka (versek, Székelyudvarhely 2005); és újabb könyvek.

Szentgyörgyi László (1957, Erdőszentgyörgy) – költő, újságíró. Szentgyörgyi (eredeti nevén: Király). Újságírással az 1989-es rendszerváltás után próbálkozott. 1997-től főállású újságíró. 1997–2004 között az Erdélyi Napló, 2004–2008 között a Polgári Élet munkatársa, 2009–2012 között a marosvásárhelyi Központ című hetilapot szerkesztette. Jelenleg is itt dolgozik. Első verseit 1977-ben jelentette meg az Igaz Szó szépirodalmi folyóirat. Közölt a kolozsvári irodalmi hetilapban, az Utunkban is. 1990-től a Kelet-Nyugat, a Látó, a Székelyföld, valamint a Hitel és a Napút című folyóiratokban publikált. A Magyar Múzsza először közöl tőle.

Szentjánosi Csaba (1965, Budapest) – költő. Rendszeresen publikál nyomtatott és elektronikus irodalmi folyóiratokban. Első könyve a FISZ-könyvek sorozatában jelent meg Vers a versben címmel. Kaposváron él.

Szepesti Zsuzsanna (1956, Dorog) – költő, meseíró, újságíró. Magyar szakos tanár, pedagógusként dolgozik jelenleg is. Az Élő Magyar Líra Csarnoka egyik szerkesztője. Nemrég jelent meg Ki lesz a vesztes? című, nyolcadik önálló kötete. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Pomázon él.

Székely András Bertalan (1952, Budapest) – művelődésszociológus, kisebbségkutató. Több mint két évtizede foglalkozik a kisebbségek társadalmi viszonyaival. NKÖM főtanácsosként hivatalból is kiemelt szakterület volt a kisebbségi lét problémáinak folyamatos vizsgálata. Legjelentősebb könyvei: Néppen, nemzetben (Kráter, 2007); A Rábától a Muráig (Nemzetiségek a határ két oldalán, 2008); Istennel, a Hazáért (Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2017). Tagja a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesületnek és a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Budapestén él.

Székely Dezső (1936, Bükkaranyos – 2020, Budapest) – költő, újságíró. A Napjaink és a Kelet Felől című folyóiratok rendszeresen közölték verseit. Majd Csurka István lapjaiban, a Heti Magyar Fórumban és a Havi Magyar Fórumban olvashattuk rendszeresen költeményeit, prózai írásait. Az erkölcs, a tisztesség és szeretet sugárzik minden művéből. Könyvei: Ahol a ticsók éjszakázik; Embertől emberig; Zászló nélkül; Csillagok udvarában; Viharszünet; Süt a nap, süt a pék. Nyolcvan négy éves korában nemrég hunyt el.

Szöllősy Tibor (1940, Borzsova) – író, orvos-idegyógyász, közíró, helytörténész. A Kárpátaljai Hírmondó című folyóirat szerkesztőbizottságának tagja. Többkötetes szerző, a Magyar Írószövetség tagja. Orvosként járt a csernobili katasztrófa helyszínén, visszaemlékezéseit könyvben örököttette meg A kigyó önmagába mar címmel. De nem áll tőle távol a humor sem, legjobb történeteit, aförizmáit, humoreszkjeit a Megér egy mosolyt című kötetben gyűjtötte össze. Nyírmadán él.

Tari István (1953, Zenta) – költő, prózaíró, fotóművész, újságíró, közéleti ember. Az Újvidéki Egyetem Bölcsésztudományi Karán végzett. Több kötete jelent meg. Országosan ismert irodalmár. Tagja a Magyar Író-

szövetségnek. József Attila-díjas alkotó. Óbecsén él, ahol korábban alpolgármester volt.

Tarjáni Imre (1945, Pusztasomorján) – költő. A Pázmány Péter Katolikus Hittudományi Egyetemen hittanárként diplomázott. Kifelé kopogtatás címmel jelent meg verseskötete a Kráter Kiadónál (Pomáz, 2002). Verseit gyakran olvashatjuk a Pannon Tűkör és a Vár című folyóiratokban. A Magyar Múzsában rendszeresen publikál. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Tapolcán él.

Tefner Zoltán – író, történész, egyetemi tanár. Az Országgyűlési Könyvtárban dolgozott, majd Szentendrén közművelődési felügyelő, aztán a Pest Megyei Tanácsnál főelőadó volt. 1991-től a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem oktatója volt, 2011-től pedig a Corvinus Egyetem tanára. Több könyve jelent meg. Fő kutatási területei: Az 1863-as lengyel felkelés és az európai politika; Ausztria–Magyarország lengyelpolitikája (1867–1914). Szakértői tanácsadói tevékenysége: 1999–2011; OTKA; európai külpolitika; kisebbségek. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. A Magyar Múzsza folyóiratban most publikál először.

Tóthpád Ferenc (1958, Szombathely) Kőszegen élő alkotó. Felsőfokú tanulmányait Szombathelyen és Pécsen végezte. Írásainak jellemzőit Bakó Endre így foglalta össze: „Műgond és a modernség.” Nagy hangsúlyt fektet arra, hogy a határon túli magyar gyerekekhez (és felnőttekhez) eljusson a kortárs irodalom. Az 1980-as évektől publikál rendszeresen. 2003-tól a Kőszeg és Vidéke munkatársa, majd 2007 októbereitől a Kőszegi Hírmondó alapító főszerkesztője. 2008 áprilisától a Kőszeg és Vidéke felelős szerkesztője nyolc évfolyamon át. Utóbb megjelent önálló kötetei: A kultúra kőszegi (fellegvár) (2019); Vadalma (dráma, 2019); A végtelen fragmentuma (versek, 2018); Dözsöl az égen a Hold (estéli versek és versdalok CD és kottamelléklettel (2017).

Vámos Hang György (1954, Budapest) – költő, képzőművész. Iskoláit Vácon és Budapesten végezte. Fiatalléveiben Vácon egy „avantgarde” csoport tagjaként kezdett írni és festeni. Ekkor vált alapszabványává életében az örökös lázadás. Mindezt csak erősítette a Szentendrei „Nadá”-sok, későbbi Vajda Lajos Stúdiók alkotóközössége, ahova tartozott. Irodalmi téren Rózsa Endre költő volt a legfőbb támogatója, akinek korai halála mindkettőjük karrierjét kettő törte. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Budapestén él.

Veráth Mária – költő, újságíró. Nemrég csatlakozott a Magyar Újságírók Közössége és a Rim Könyvkiadó alkotóközösségéhez. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek.

W. Ábrahám Erzsébet (1962, Szekszárd) – költő, író. Babits Mihály szülővárosában, Szekszárdon látta meg a napvilágot. Első verseit a tekintélyes emlékü irodalmár, Csányi László közölte. Több kötete jelent meg. Wessely Gábor írónak a felesége. Tolnácn él és alkot.

Z. Németh István (1969, Komárom) – költő. Legszébb versei (válogatott és új versek, Art Danubius, 2015) méltó összegzése eddigi irodalmi munkásságának. A Szlovákia Magyar Írók Társaságának Választmány (SZMIT) Z. Németh István költőnek, írónak ítélte oda 2020-ban a Forbáth-díjat a Csipetnyi fény című, hetedik kötetéért. A Magyar Múzsában először jelenik meg.

MÁRTONFI BENKE MÁRTA

EGY BELSŐ VILÁGOT MEGÖRÖKÍTŐ REALISTA

Látogatás Mészáros Bori műtermében

Mészáros Bori festőnőt alkotói módszere és erkölcsi hozzáállása a tradíciókhoz köti, munkásságát bátran hasonlíthatjuk a múlt század eleji női festők művészetéhez, ő azonban a jelenben él, ízig-vérig a mai kor szülötte. Sok társához hasonlóan több lábon állva, tehetségét és lehetőségeit több irányba kibontakoztatva igyekszik művészi pályáját megvalósítani. Életvitelében és a világról kialakított nézeteiben kerek egységet alkot a művészi elhivatottság és a talpon maradás ösztöne. Női érzékenysége a mai közegben való eligazodással, pontos valóságismerettel, józan cselekvések sorával és racionalitással párosul.

A fiatal művésznő Budapesten él, és fő hivatása, a festészet mellett tanít, abban az iskolában, ahol diákként öt évet eltöltött. Ezen kívül Bori szeret fotózni, mesekönyveket ír és rajzol, férjével, Vágó Ádám tervezőgrafikussal pedig társasjátékokat készít. Nem utolsó sorban két gyermek, egy kilenc és tizenegy éves kislány édesanyja.

Mészáros Bori pályája, mondhatni, determinált, hiszen a budapesti gellérthegy műte-

Mészáros Bori

remház egyik műteremlakásában nevelkedett. Abban a házban, amely a magyar képzőművészet jelképe és emlékhelye, s a 20. század legjelentősebb alkotói, többek között Rippl-Rónai József, Czöbel Béla, Domanovszky Endre, Mattioni Eszter alkotott. Bori édesapja, Mészáros Géza is festőművész, és amikor több mint három évtizede a Mátyóki és Kelenhegyi út kereszteződésében található szecessziós épületbe költözött családjával, a hajdan ott alkotó festőművész, Herman Lipót műteremlakása lett az új otthonuk.

– Beleszülettem ebbe a világba – meséli a művésznő, amikor felkeresem a Kelenhegyi műteremházban, ahol édesapjával közös műhelyben dolgozik. – Szinte az anyatejjel szívtam magamba a művészetek szeretetét. Itt nőttem fel, és mivel édesapám is festőművész, mindig volt papír, festék, mindenféle anyag a műteremben, hozzászoktam az olajfesték szagához. Szüleim barátai elsősorban festőművészek, velük is gyakran találkoztam, mindig képekről, a képzőművészetről volt szó, a műterem fíling gyermekkoromtól hozzátartozik az életemhez. Ennek ellenére nem gondoltam, hogy festő leszek. Eljött az idő, amikor döntenem kellett a jövőmről. Kizárásos alapon történt a választás – nevetve emlékszik vissza a festőnő. – Szerettem volna tengerbiológus lenni, de kiderült, hogy csak külföldön

van ilyen képzés, ráadásul nagyon drága, számunkra elérhetetlen. Mással meg nem akartam foglalkozni, nem tudtam elképzelni, hogy például egy irodában üljek, a képzőművészet viszont nagyon közel állt hozzám, ehhez értettem. Igaz, az Osztrák Gimnázium, ahová jártam, reáliskola volt, ennek ellenére, minden előtanulmányok nélkül felvételiztem a képzőművészeti egyetemre.

Mészáros Borinak első alkalommal nem sikerült a felvételi. Ám nem adta fel: szülői biztatással és támogatással egy évig csak a képzőművészettel foglalkozott. Bejárt a Kisképzőbe Szunyogh András grafikus képzésére, valamint az egyetem szabadiskolájában, Bukta Norbert és Sváby Lajos festőművészeknél tanult. Minden nap rajzolt és festett. A szorgalmas munka meghozta a gyümölcsét: a következő próbálkozáskor felvették a képzőművészeti egyetemre.

A művésznő a műtermében, festményeivel

Az álomtündér meseregény címlapja

Igaz a mondas, hogy az alma nem esik messze a fájától. Valóban, Bori a családi tradíciót folytatva művészpályára lépett, ugyanakkor már kezdetektől nagyon egyéni a festészettel kapcsolatos felfogása, szuverén a szemléletmódja, a saját útját járja. Bori alapvetően realista. Pedig közvetlen környezetének példája nem erre ösztönzi. Igaz, édesapja is festett figurális, realista képeket, ám kutató, elemző habitusa a mélyebben található részletek felé sodorta, művészete az elvont irányába terelődött. Egyetemi mestere, Tölg-Molnár Zoltán festőművész ugyancsak az absztrakt festészet eszközeivel fejezi ki a világról, a művészetről szóló üzenetét. Ám nem szabott korlátokat, szabadon engedte növendékeit, hogy személyiségük érvényesülésével a saját kifejezőmódjukra leljenek rá. Bori eredendő hajlamait, a realizmushoz, a látványelvű pik-túrához való ragaszkodását elfogadta, nem próbálta más irányba terelni. Engedélyt kapott arra is, hogy átjárjon Kovács Attila képzőművész osztályába, ahol mindenki figurális munkákat készített, és ott modell után lehetett festeni.

– Már az iskolában is realista voltam – jelenti ki a festőnő. – Azt hittem, később ez a felfogásom alakulni fog, de a lényegét tekintve nem változott. A témákat váltogattam, kis, szűk csendéletekkel, portrékkal kezdtem. Később többszereplős kompozíciókat festettem, majd ismét visszatértem a csendélethez. Nagyon érdekel az anyagok megjelenítése, a fények hatása, a tükröződések ábrázolása. Most is inkább arra hajlok, hogy ugyanazt a témát minél egyszerűbben tudjam előadni. Ragaszkodom ahhoz, hogy realisztikus legyen, de a célom, hogy kevesebb ecsetvonással, egyszerűbb módszerekkel fejezzem ki a témát. Errefelé szeretnék fejlődni, errefelé megyek, az absztrakció nem vonz. Ezt meghagyom apukámnak – jegyzi meg mosolyogva. – Különben is nagyon önfejű vagyok, nehéz eltéríteni az elképzeléseimtől. Nem kérdezetem mások véleményét, merre menjek. Magammal szemben éppen elég szigorú vagyok, magasak az elvárásaim. Ha nem sikerül teljesítenem a magammal szemben felállított követelményeket, emészttem magam, gyötrődök.

Édesapja egy korábbi nyilatkozatában így vall lánya festészetéről: „Mindig arra tanítottam Borit, hogy míg az eszköz a kezében van, sosem hallgasson másra, mindig azt csinálja,

Selfie, 90x70 cm, olaj, vászon

amit ő gondol. Büszke vagyok arra, hogy iskolás korában a tanító néni bezárta, mert nem volt hajlandó a rajzának háttérét festeni. Ezt a kemény tartását megőrizte a mai napig.”

Feledy Balázs művészettörténész ez utóbbi gondolatot erősíti meg a festőnő egy kiállítása alkalmával: „... Mészáros Bori nem lett epigon, sohasem volt az, s feltehetőleg nem is lesz. Ez a nagyon is nőies jelenség, akit Mészáros Borinak hívnak, igen tudatosan építi pályáját. Szinte szembe helyezkedik a szülői generáció eszményeivel. De – és ez nagyon fontos – nem az oppozíció, nem a szembe helyezkedés szándékával, nem a szülői felfogással szembeni tiltakozás attitűdjével, hanem a módszeres, szuverén látásmód, szemlélet és eszmény megteremtésének szándékával. Abszolút érzékelni, hogy noha más apa és leánya stílusbeli művészetideálja, mégis – s ez is nagyon lényeges – nem különbözik felfogásuk a művészet céljáról, teleológiaijáról.”

A makacs hozzáállás és a céltudatosság megmutatkozik a teljesítményben. Noha Bori nem dicsekszik az eredményeivel, műtermi diskurzusunk során életútjáról sok minden kiderül. Például megtudom, hogy édesanyja, Nagy Nelli és nagynénje, Timár Böske példáját követve kisgyermek korától huszonegy éves koráig néptáncegyüttesben táncolt, bejárva ezzel a világot. Ennek ugyan nincs köze szorosan a festészethez, viszont jó előkészítő tanfolyamnak tekinthető, mivel a tánc a művészpályához szükséges kitartásra és fegyelemre nevel. Döntőek, a művészetről való felfogást is befolyásolóak lehetnek a tanulmányi időszakban szerzett tapasztalatok. Mészáros Bori a képzőművészeti egyetem éve alatt Erasmus ösztöndíjjal a müncheni Akademie der Bildenden Künste vendégdiákja volt.

Pályája kezdetétől rendszeresen kiállító művész, többek között Karlovy Varyban, Stutt-

Indiai kislány – digitális festmény

Alufóliás csendélet, 30x40 cm, olaj, vászon

gartban, Budapesten a Duna Palotában, a Várkert Bazárban és számos egyéb helyszínen vett részt önálló és csoportos kiállításokon. Két alkalommal díjat nyert az Önarckép Biennálén, majd pár éve az óbudai önkormányzat által RómaiP'Art 14. címmel meghirdetett képzőművészeti pályázaton a második díjjal jutalmazták. A Magyar Újságírók Közössége 2020-ban rendezett tavaszi tárlatán is a második díjjal ismerték el művének kvalitásait. Képei megfordultak a szlovákiai Duna-szerdahelyen és a Kárpáti-gyűjte-

mény részeként Londonban és Rómában. Több jelentős önálló kiállítás után 2020-ban a koronavírus-járványra reflektáló utcai vándorkiállításon, a Stand-By-on szerepelt munkájával. Minden évben részt vesz a Magyar Festészet Napja alkalmából szervezett országos tárlatokon.

Egy percre sem kétséges, hogy Mészáros Bori sikeres művész, s ebben még női mivolta sem akadályozza. Igaz, a családi életből, a gyerekek neveléséből egy nőnek mindig nagyobb részt kell vállalnia, s a társadalom megítélése bizonyos helyzetekben még mindig hátrányos a gyengébb nemmel szemben. De a művészeti életre ez nem jellemző. Egy alkotópályát választó nő tud érvényesülni, napjainkban jóval több lehetőség adódik tehetsége kibontakoztatására. Bori szerint ilyen tekintetben ma már nincs különbség férfi és női festő közt. Bár tréfásan megjegyzi, hogy nagyon sok

köszönhető annak, hogy feltalálták a mosógépet. Manapság azonban az energiák nem az emancipációért folytatott harcban őrlődnek fel. A mai társadalmi közeg teljes mértékben elfogadja a női alkotókat, szakmailag is tudnak érvényesülni, az életmód megváltozása és a technika fejlődése nagyban segíti a női művészek alkotóvágyának kiteljesítését.

Talán nem véletlen, hogy Mészáros Bori egyetemi évfolyamtársai, kortársai közt igen sok kvalitásos női művész található, többek között Osgyáni Sára, Szunyogh Viktória, Papageorgiu Andrea, Schnedarek Réka, Mara Kinga Villő. Nem tudni, mennyire függ össze a női látásmóddal, vagy inkább a tradíciók újraértelmezéséről lehet szó, de ezeknek az alkotóknak a piktúrája többnyire színekben gazdag és látványalapú. Holott a hazai képzőművészetben egyelőre nem ez az uralkodó irányzat. Mégis, és ez már nemcsak a női festőknek köszönhető, visszatér, sőt, a magyar kortárs festészetben egyre meghatározóbb a valóságból kiinduló, a valóságot ábrázoló képalkotás. A régi módszerek

Kétféle óhaj, 90x70 cm, olaj, vászon

továbbélnek, ám új, korszerű tartalommal töltődnek fel.

Mészáros Borit nem érdeklik a divatok. Nem külső elvárásoknak akar megfelelni, inkább belső iránytűjét követve járja a maga útját, és festői univerzumának megteremtése egy következetes belső fejlődés eredménye. Festészete már pályája kezdetén is a valóságra épült, de soha nem a pusztán valóság rögzítése a célja.

Beszélgetésünk színhelye, a Kelenhegyi műterem varázslatos hangulatú. A házigazdától megtu-

A Római part téli fényben, 60x80 cm, olaj, vászon

dom, hogy különlegessége annak is köszönhető, hogy egyedi. A huszonegy műterem nem egy kaptafára készült, az épület tervezője, Kosztolányi-Kann Gyula úgy álmolta meg, hogy a ház minden részlete eltérő legyen. Az ablakok azonban mindenhol hatalmasak, a Mészáros család műtermébe is árad be a fény. A fénypászták megtörnek a vászonképek, emléktárgyak, munkaeszközök sokaságán. Az édesapával közös műteremben most elsősorban Bori képei kerülnek előtérbe. Hagyományos műfajú festmények, portrék, csendéletek, életképek sorakoznak. A vásznonak emberi arcok: elsősorban a család, a művésznő kislányai, Maya és Léna, férje, Ádám, valamint sok-sok önarckép. Felbukkan a balatoni szomszéd is, az utolsó boros gazda arcképe bölcs vonásaival, jókedvet sugárzó ábrázatával. Csak első látásra tűnik úgy, mintha szűk témakörből válogatna a festő, mintha ki sem tenné a lábát a külvilágba. Holott nagyon is érdekli a valóság minden szeglete. Ám az érzékelt anyagi-természeti világot rögtön belső mértékén szűri át, és életének bensőséges pillanatainak megragadásával szemlélteti a valóságot. Mészáros Bori műveit nézve egy meghitt festői világ megteremtésének lehetünk tanúi. „Képei zárt helyeket jelenítenek meg – állapítja meg Feledy Balázs művészettörténész –, jellemzően intim témák feldolgozása keretében. Minderről azonban nem a bezártság sugárzik, hanem épp az intenzív belső lét, belső élet. Ez egy külön világ. Minden, ami kívül történik, az bent is megörökíthető.”

Ezek a képek valódi emberi kapcsolatokról, anyaságról, szerelemről, barátságról, a nőiségről szólnak, és ami még igazán foglalkoztathat egy fiatal festőnő, a szakmai fejlődésről.

– Amit szeretünk, azt szeretjük lefesteni – mondja a festőnő. – Ezek a személyes élményeim. Egy művész képeiben benne kell lenniük a személyes tapasztalásainak.

A *Bábállapot* című festményén egy fiatal nő látható kozmetikai pakolással az arcán.

Pihenő táncosok, 50x70 cm, olaj, vászon

Bábállapot, 60x40 cm, olaj, vászon

Érdekesége a képnek, hogy a művésznő még az egyetemen kezdte el festeni, majd hosszabb szünet után átdolgozta. Így kapott plusz értelmet. A nők krémekkel, arcápoló szerekkel bekenik magukat, álarcmögé bújnak, szinte beabábozódnak, magyarázza Bori, majd gyönyörű pillangóként, megszépülve bontakoznak ki a bábállapotból. De maga a festmény is bábállapotban volt, hosszú időn át várakozott, hogy kiteljesedjen.

Ugyanez a kérdéskör izgatja a *Sminklemosás* című festményén,

melyen saját magát örökítette meg a szemfesték leszedése közben. Milyenek vagyunk, ha lemossuk a sminket? Milyenek vagyunk valójában? Mitől szép egy nő? Milyenek látjuk önmagunkat? És mit szeretnénk, milyenek lássanak mások? A szépítkezés közbeni tükröbenézés egyben alapos önvizsgálat is.

Az önarcképek sorában különleges festmény a *Selfie* című, melynek része egy korábban készült mű. Ezen a művésznő festi és fotózza is önmagát. Az első festményt az alkotója beépíti az újabb műbe, s ez által többszörös szelfivé fejlődik. Ennek a festői bravúrnak komoly előzményei találhatók a festészet történetében, ám az alkotáson szereplő mobiltelefon a mai technikai fejlődés egyik eredménye, és a kép címe is teljesen újszerű szó, a mai kor szokásaira utaló jelkép.

A festmények közt felbukkan a család egyik kedves barátjának, Vásáry Tamás zongoraművésznek a portréja.

– A Pradoban láttam egy Goya-képet – magyarázza Bori –, ami azért is volt számomra feltűnő, mert a festő alul félbehagyta, vagyis az alapszín látszódom ki. Nem tudom, mi volt ennek az oka. De annyira megragadt ez bennem, hogy ennek az emlékére festettem meg, hasonló megoldással, Vásáry Tamás portréját.

Ágh István költő gyermekkorra óta ismeri Mészáros Borit. Akkor eszébe sem jutott, hogy majdan ennek a kisleánynak a kiállítását fogja megnyitni. „S miféle nagy életművek, stílusok ismételt bekalandozására készítem majd ez a feladat – hangzott el a 2009-es eseményen –, mert a gyökereit, a helyét szeretném megtalálni, s így megérteni, megfogalmazni magamnak is. A különös színekben fürdő figurák Caravaggiohoz vezetnek, hisz éppolyan belső, s nem természetes fények uralják az itáliai művész képeit is. S a Vermeer-i napvilágban megjelenített terek és alakok, s a reneszánsz és a barokk portréfestészet, s az absztraktból kimenekülő szürrealisták, szürnaturalisták, hiperrealisták, fényképfestők, az ember nélküli építmények és felületek ábrázolói között gyanítottam a rokonságot. És megállapodtam a legegyszerűbb mine-műségben, ez a festészet realista és lírai, vagyis a személyesség hozza létre, és személyes érzelmet, gondolatot közöl. S annyira a személyes valósághoz kötött a tárgya, hogy a megjelenített realitások hasonlítanak, nem a műalkotások, mint a fölhalmozódott tudás következményei.”

A *Kétféle óhaj* című festmény Weöres Sándor gondolatait alapul véve, „Gyere velem repülni – szól a darázs a virágnak/ Tapadj az ágra mellém – szól a virág a

Maya és én, 90x70 cm, olaj, vászon

Tévé, 60x80 cm, olaj, vászon

darázsnek”, két különböző világ találkozását és kontrasztját örökíti meg. Olyan jelenet látható rajta, ami csak a festő képzeletében született meg. Egy thaiföldi kórházban játszódik, s a kép két szereplője egy ápolónő és egy keleti szerzetes. Hivatását mindkettő nap mint nap fáradhatatlanul végzi, ám mindkettőjüknek más az elképzelése a világról. Az ápolónő medicinnal segít, hogy megmentse a beteg életét, a buddhista szerzetes viszont spirituális típus, aki a halálban nem a véget, hanem az élet új, magasabb fokú lehetőségét látja. A kép az emberi kapcsolatok lényegi konfliktusára és szépségére mutat rá. A két ember hiába tartja tiszteletben a másikat, olyasmit kér egymástól, amit a másik nem tud teljesíteni, mert fel kellene adnia saját egyéniségét, megszűnne az lenni, aki.

Ugyanakkor egy másik jelentésrétegre is rámutat a festmény: az anyagi világ valóságára és a lélek valóságteremtő erejére. Bármelyik nélkül teljes lenne-e az élet? Nyilvánvaló, a festőnő mindkét szemlélettel tud azonosulni: hisz a medicinnal történő gyógyításban, ám a keleti szerzetessel is együttérez, aki meg a lélek örökkévalóságában hisz.

A művész nő lelkében mindkét világ megfér, és a kép elárulja a kötődését a keleti filozófiák, valamint a spirituális világ iránt.

– Az élet nem abból áll, hogy egy-két évet vagy évtizedet leélünk. Sokkal több annál – jegyzi meg Mészáros Bori.

Igazi festői kihívásnak számít a 2015-ben készült *Kutatók éjszakája* című kép, mely ma már a műszaki egyetem áramlástani tanszékének a falát díszíti. Nagyméretű munka, formákban gazdag, összetett a kompozíció, és azt a jelenetet ábrázolja, amikor látványos show keretében bemutatják a szélcsatorna működését: mennyire áramvonalas egy test, a szélcsíkok hol kerülnek ki az objektumot.

Piperés csendélet, 50x70 cm, olaj, vászon

Diplomamunka, 90x200 cm, olaj, vászon

A csendéleteken a művész nő számára becses világ, szívéhez közel álló tárgyak jelennek meg. Esetenként nem csak érzelmi kötődésről szólnak, hanem szakmai próbatételek is egyben. Bori festménnyel lepte meg édesapját a hetve-

Kutatók éjszakája, 90x200 cm, olaj, vászon

nedik születésnapján. A képen az apja életéhez és gondolkodásmódjához köthető kedves tárgyak szerepelnek: a nepáli útjára emlékeztető buddhista csengő, aranyfólia, bambuszstoll, pigmentek. A *Piperés csendélet* című festmény csupa nőies dolgokat, édesanyja kedves tárgyait, kölnit, krémet, neszeszert, masnit örökít meg a festővásznon. Az alkotásokon fel-fel-tűnik a csillogó alufólia, aminek az ábrázolása, a kompozícióba való helyezése inkább festői kihívásnak tekinthető.

– Biztos mazochista vagyok – mondja nevetve a művésznő –, mert nagyon nehéz fóliát festeni. Mégis mindig belevágok, de később meg is bánom.

Garami Gréta művészettörténész nem ok nélkül jellemezte a festőnőt a következőképpen: olajfestményei „egy új-konzervatív szemléletet képviselnek: a több ezer éves, látvány-alapú festészeti hagyományok tiszteletét, a tradicionális festészeti technikák használatát, a valóságűsre törekvő mesterségbeli tudás előtti alázatot.”

A nagy technikai tudásról árulkodó, valóságű ábrázolásmódot időnként fotórealistaként határozzák meg.

– Sosem volt célom, hogy fotónak nézzen ki a festmény – magyarázza a festőnő. – A fotórealisták más technikával dolgoznak, amivel elérik, hogy a kép szinte megszólalásig hasonlítson egy fényképhez. Én szeretnék mindig a festőiségnél megmaradni. Látszódjon, hogy a kép festve van. A kompozíció felépítéséhez használok fotót, de csak forrásnak tekintem. Szívesebben festek élő modell alapján.

A családi legendáriumból megtudom, hogy Bori az egyik tanáránál egy beteg lányról készített rajzokat. Amikor a modell meglátta a műveket, elsírta magát, mondván, hogy róla még soha nem készültek ilyen szép képek. Mesterének is feltűnt a fiatal festőnő rendkívüli érzékenysége, és úgy jellemezte, hogy „felszereti a vászonra a modelljét”.

Édesapja, aki valóban ismeri festőnő lánya eszköztárát, módszereit, így vélekedik: „Egyszer Bori megelégette a festést, és azt mondta, nem folytatja tovább. Elégedetlen lett a világgal, amit teremtett, pedig az tökéletes volt. Ha fest, érdemes megnézni a palettáját. Különleges szövete a kosznak és színeknek, csak ő arra képes, hogy egyetlen tűhegyes ecsettel kiemelje azt a színt, amire szüksége van, és odateszi a vászonra, ahol leginkább

szükséges, ahol az élni fog, megelevenedik, átváltozik azzá a tárggyá, amit ő ábrázolni akar. A fotó egy fontos eszköze annak a festészetnek, amit ő művel. Amikor azonban a beállítást közvetlenül festi, akkor az mindig elevenebb, érzékenyebb lesz, mintha csak fotót használna. Ő ezt ügyesen keveri. S ettől a képeinek van egy sajátos íze, hangulata, mert egy emberi szem, különösen egy kiművelt ember látása mindig többet lát a világból, mint amit a fényképezőgép vagy a legjobb kamera vissza tud adni.”

Műtermi beszélgetésünk közben kiderül, hogy Bori új módszerrel kísérletezget, nem is eredménytelenül. Nagyon izgalmasnak tartja és próbálja megtanulni a digitális festési technikát. A lényege, hogy a képet nem vásznon festi meg ecsettel, hanem úgynevezett digitális táblán, mely a grafikai programon belül rengeteg eszközzel rendelkezik. Ugyanúgy kell rajzolni erre a táblára, mint a papíron, és beállítható rajta még az ecset formája, vastagsága is. Annyi az előnye a hagyományos festészethez képest, hogy sokkal könnyebb javítani, és egyszerre több rétegen lehet dolgozni. Például ha a készülő festményen az alkotó nem talál jónak egy alsó festékréteget, könnyedén kicserélhető. Ha valaki mégis fizikai valóságában szeretné a képet, papírra, vászonra kinyomtatható, keretre feszíthető.

– Sokan azt hiszik, hogy manipulált fotókból készül a digitális kép. Ez nem így van, ugyanúgy kézzel kell megrajzolni, ami egyáltalán nem egyszerű, sok idő kell, hogy belejőjön a kéz a mozgásformába, összehangolódjon a látvánnyal – avat be a titkokba a művésznő.

Nemzetközi szinten már nagyon elterjedt, rengetegen használják, itthon szakmán belül inkább az illusztrátorok dolgoznak vele, valamint videó játékok, társasjátékok készítéséhez alkalmazzák. Egyre több fiatal él ezzel a lehetőséggel, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen már tanítják is ezt a technikát.

A digitális képekkel nemzetközi platformokon lehet jelen lenni, ami rendkívüli módon megsokszorozza az elérést. Egy kiállításon legföljebb száz ember láthatja a művész alkotásait, ám az internetes csatornákon akár több ezren is megtekinthetik az új művét, tudom meg Boritól. Függetlenül a digitális képkészítéstől az internet egész más dimenziókba helyezi a művészek bemutatkozási lehetőségeit, az ismertséget. Egy festőnek akár több százezer követője is lehet, nem beszélve a külföldi közönség azonnali eléréséről. Persze, az interneten szerzett népszerűség nem feltétlenül tükrözi a minőséget, fejt ki a művésznő. Tény, hogy egy alkotóművésznek új képességekre van szüksége, olyanokra, melyek korábban nem kellettek.

Váráry Tamás portréja, 70x60 cm, olaj, vászon

Alabama Halle 3 – A zöld póló, 80x60 cm, olaj, vászon

Vagy olyan embert kell találnia, aki menedzseli a művészetét. A művészeti menedzser ezeken az internetes felületeken jeleníti meg a menedzselt művészt, és a cél, hogy minél több elérést generáljon, vagyis minél többen ismerjék meg a művészt és lássák az alkotásait. Ő pontosan tudja, mikor és hol kell posztolni, mit és hogyan, kikkel kell együttműködni. Ma már ez nagyon komoly szakma, tanfolyamokon is oktatják.

Az érvényesülés, az ismertség lehetőségeinek változásával a művészeti élet is átalakul. Az idősebb nemzedék ma is fontosnak tartja a kiállításokon való megjelenést, a kollégákkal és a közönséggel való találkozást. Bori elárulja, hogy ő keveset forog művészkörökben. Szerinte, sajnos, igen zárt ez a világ, a megnyitókön mindig ugyanazok vesznek részt, jobbára kollégák, akik megtisztelik a társukat a jelenlétükkel. A kiállításokat rendező galériáknak, intézményeknek jobban kellene a hétköznapi emberek felé nyitni – véli a festő –, ha jönnének olyanok is a tárlatokra, akik nem alkotók, egyszerűen csak érdeklí az őket a művészet. Mészáros Bori talán ezért érzi magát kissé kívülállónak.

– A művészek túlságosan elvontak nekem – fejt ki a véleményét –, jobban szeretek a való világban létezni. A barátaim is civil, hétköznapi emberek. Nekem túl elszigetelt a művészek világa, talán úgy gondolják, hogy ők valami különleges lények egy különleges világban. Én nem érzem, hogy más élőlényfajta lennék, mint a többi ember. Mi nem vagyunk olyan elvarázsolta. Persze, az is érthető, hogy egy csomó művész nehéz természetű. Ha belegondolok, én is az vagyok. Ha belemerülök valami projektbe, vagy festek egy képet, a hétköznapi ügyek egyszerűen kiesnek az agyamból. Amikor az ember nagyon rákoncentrál a munkára, benne van a saját fejében, nem mindig tud figyelni a másik ember érzéseire.

Beszélgetésünk az alkotás folyamatára terelődik. Hogyan tud kilépni a hétköznapi világból egy művész, mi segíti az elmélyülésben, ha alkotni szeretne? Egyáltalán hogy kezd egy kép megfestéséhez, honnan veszi az inspirációt?

– Mindig belülről jön az ösztönzés – fejt ki ars poeticáját Bori –, nem kívülről. Az ember magamagát ösztönzi, muszáj dolgoznia, mert belső kényszert érez. Akkor is, ha nem tud megélni ebből, akkor is, ha éhen hal, alkotnia kell. A művésznek mindig vannak önálló, saját ötletei, nyilván azokkal szeret dolgozni. Nálam néha egészen banális látvány indítja el a gondolkodást. Egy tükröződés, egy forma, vagy emberek közötti szituációk, akár egy arc, vagy a villamoson egy embernek a feje. Egy mappában gyűjtöm az érdekes látványokat, s

Szőlő – digitális festmény

Ébéd a szabadban (sült hal kiflivel), 60x80 cm, olaj, vászon

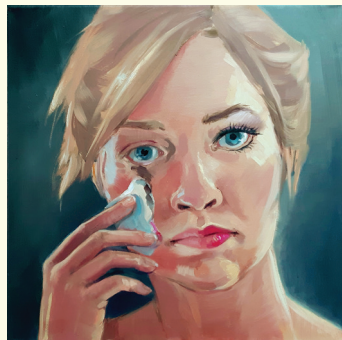
amikor valami beindul, ezeket előveszem. Előfordul, hogy bizonyos téma érdekel, például a mesterséges megvilágítás, a kontraszt. De arra is van példa, hogy nem tudok továbblépni, az úgynevezett alkotói válság engem is elér. Ilyen esetekben más művészeknek az alkotásait nézegetem, régi mesterek munkáit tanulmányozom. Természetesen egy megrendelés is tudja ösztönözni a művészt. A feladat már eleve ad egy keretet témában és időben. Motiváló, ha például egy könyvhöz rendelnek illusztrációkat, és ha nincs kedved, akkor is meg kell csinálni.

Egy két gyermekes édesanyjának nem lehet könnyű időt szakítani az alkotásra, firtatom a festőnő minden napjait. A babázás visszaveti az embert a munkában, de amikor a lányok óvodások lettek – meséli Bori –, akkor eljött otthonról a műterembe, és itt dolgozott. Az alkotáshoz nyugalom, béke kell. Az anyaság, a gyermekekkel való foglalkozás azonban nem csak festői témát adott, hanem inspirációt a mesék világában való elmerüléshez. Amikor otthon volt a kislányaival, rajzolgatott és meséket talált ki számukra. Innen jött az ötlet az első meseregény létrehozásához. *Az álomtündér* című könyvet a festőnő írta, és ő rajzolta, festette az illusztrációkat. A sikeres kötetnek hamarosan lett folytatása, az *Árnyas-tó titka* címmel, melyet most már a saját kiadójuk jelentet meg.

Mészáros Bori a férjével játékokat is készít. Az első játék az *Álomtündér* mesekönyv alapján született meg, s egy kártya- meg egy memóriajátékot tartalmaz. A meseillusztrációk még hagyományos módon készültek, s ezek a színes rajzok a kártyán is szerepelnek. A következő, sikert hozó játék kreativitást és egy kis izgalommal járó nyomozást igényel és inkább felnőttek számára készült, *Crime Writers, Krimi írók* címmel. A résztvevők közül egyvalaki a megadott elemekből összerak egy történetet, a többieknek meg ki kell találniuk. Ehhez a játékhoz a fotót és a grafikát Bori férje, Vágó Ádám készítette. A legújabb játék, aminek témája a természettel kapcsolatos, a digitális tábla segítségével fog megszületni – avat be Bori a terveikbe.

Természetes, hogy akik játékokat állítanak elő, maguk is szeretnek játszani.

– A társasjáték az egyik hobbink – árulja el Bori. – Erre mondhatom, hogy kikapcsolódás, szórakozás. A játékot nem vesszük túl komolyan, persze a kitalálását és elkészítését igen. Sokszor mondják ismerőseim, hogy de jó nekem, mert a hobbim a munkám. Ez nem így van. Az nem annyira hobbi, amikor az ember erősen koncentrál, kínlódik, gyötrődik, próbálja megoldani a festői problémát. Nekem a festés a munkám, de például szórakozásnak mondanám, hogy szeretek kötni, horgolni. Kézimunkázás közben pihenek, lazítok, és mégis létrejön valami. Nagyon meditatív kikapcsolódás, ha ezt csinálom, elfelejtem a világ gondjait.

Sminkelemosás, 50x50 cm, olaj, vászon

A gyáráblak, 90x70 cm, olaj, vászon